

ΧΑΝΙΑ 1977

Εκδόσεις Δήμου Χανίων

ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΥΛΙΚΟ

* 1 5 5 *

«.....τιμῶ ἑξαιρέτως τὴν πό-
λιν τῶν Χανίων καί θεωρῶ
αὐτὴν ἀκρόπολιν τοῦ κρητι-
κοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθε-
ρίας.....»

(Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς
Χανιώτη ὁπαδὸ τοῦ Ἐπαναστα-
τικοῦ Κινήματος τοῦ Θερίσου καί
στενὸ τοῦ συνεργάτη).

Ἀποψη τῆς σύγχρονης πολιτείας τῶν Χανίων

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΕ ΕΠΙΣΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΥΠΟ ΑΝΤ. ΜΙΧ. ΜΑΡΗ

Επιτίμου Δικηγόρου - Δημάρχου Χανίων

Εισαγωγή

Ύστερ' από την πολύχρονη και πολυαίμακτη και στην Κρήτη, όπως και στην άλλη Ελλάδα, Έπανάσταση του '21, η Κρήτη αποκλείστηκε από τα όρια του νεαρού Έλληνικού Κράτους. Την απέκλεισεν επίμονα η Εύρωπαϊκή Διπλωματία με επικεφαλής την Άγγλική. Στις 6/19 'Ιουλίου 1827 οι τρεις Μ. Δυνάμεις Άγγλία, Γαλλία και Ρωσία υπέγραψαν τό Πρωτόκολλο του Λονδίνου, με τό όποϊον έλυναν, κατ' αρχήν, τό έλληνικό ζήτημα. Αποφάσισαν νά γίνει ή Ελλάδα αυτόνομο κράτος με επικυριαρχία του Σουλτάνου και ότι ή όροθετική γραμμή θά χαραχθεί όργω-τερα κ.λ.π.

Τόν Σεπτέμβρη του 1928 συνήλθε στον Πόρο διάσκεψη πρεσβευτών των τριών Μ. Δυνάμεων γιά νά καθορίσει τά σύνορα του νέου κράτους. Οι πρεσβευτές, μετά πολλές συζητήσεις, κατέληξαν στη γραμμή Βόλου - Άμβρακικού και άφηναν έξω από τά όρια του νεαρού κράτους τή Σάμο, τή Χίο και τήν Κρήτη. Άργότερα, με τό Πρωτόκολλο του Λονδίνου τής 10/23 του Μάρτη 1829 όρίστηκαν τά όρια του έλληνικού κράτους από τόν κόλπο τής Άρτας ως τόν κόλπο του Βόλου και επερίλαμβαναν τήν Εύβοια και τίς Κυκλάδες. Πάλι τήν Κρήτη τήν άφηναν έξω από τά όρια του νεαρού κράτους. Στις 2/14 του Σεπτέμβρη 1829 ύπογράφηκε στην Άνδριανούπολη συνθήκη πού κατοχύρωνε ούσιαστικά τήν έλληνικήν ανεξαρτησία, όχι όμως και τήν Κρητική, και ή Τουρκία δήλωσε (άρθρο 10 τής συνθήκης) ότι «είναι τελείως σύμφωνη με τάς διατάξεις τής συμφωνίας του Λονδίνου τής 6/19 'Ιουλίου και προσχωρεί εις τό σύμφωνον τής 10/23 Μαρτίου 1829». Καί όταν δέ έλήφθησαν οι τελικές αποφάσεις γιά τήν τύχη και τά όρια του Έλληνικού κράτους, στις 22/1-3/2-1830, στο Λονδίνο, με τό ταυτόχρονο Πρωτόκολλο, πού άνεγνώρισε τήν πλήρη ανεξαρτησία τής Ελλάδας, περιόριζεν όμως τά όρια της στη γραμμή Άχελώου-Οίτης-έκβολές Σπερχειού, αποκλείστηκαν πάλι ή Σάμος και ή Κρήτη. Καί στις 12/25-4-1830 ή Πύλη με διακοίνωσή της δέχτηκε τίς αποφάσεις των τριών Μ. Δυνάμεων.

Άκολούθησαν άλλεπάλληλες άπελευθερωτικές εξέγέρσεις του τουρκοκρατούμενου και σκληρά βασανίζόμενου Κρητικού λαού, στά 1833, στά 1841, στά 1858, στά 1866, στά 1878, στά 1889, στά 1895 και στά 1897, πού είχαν συγκινήσει βαθύτατα τήν Κοινή Γνώμη όλου του πολιτισμένου κόσμου, αλλά δέν πέτυχαν τήν ολοκληρωτική έθνική αποκατάσταση του Μαρτυρικού Νησιού με τήν πολυπόθητη ένωση του με τήν έλεύτερη Ελλάδα. Κι' αυτό, γιατί αύτή τήν όριστική λύση δέν τήν πολεμούσε με τήν Αυτόκρατορική της Βία τήν πάνοπλη, μονάχα ή Τουρκία, αλλά τήν πολεμούσαν με όλα τά μέσα πού είχαν στη διάθεσή των και οι Μεγάλες Εύρωπαϊκές Δυνάμεις, ύποστηρίζοντας και επιβάλλοντας τό περίφημο «Δόγμα τής άκραιότητας τής Τουρκικής Αυτόκρατορίας» γιά νά ύπηρετήσουν δικά τους άμα και άπάνθρωπα συμφέροντα και δικά των ύστερόβουλα και άνομολόγητα σχέδια κατά τής έλληνικότητας τής Κρήτης.

Μόνον μερικές έσωτερικές μεταρρυθμίσεις και μερικά προνόμια πετύχαιναν κάθε τόσο με τούς σκληρούς άγώνες των οι Κρητικοί (Συνθήκη του 1830-άρθρ. 35- Χάτι Χουμαγιούν 18-2-1856, φερμάνι 7-7-1858, 'Οργανικός Νόμος του 1868, Σύμβασις Χαλέπας του 1878 κ.λ.π.). Κι αυτές όμως τίς μεταρρυθμίσεις πότε τίς καταστρατηγούσε δολιότατα και πότε τίς καταπατούσε σκαιότατα ή Τουρκική Διοίκηση, μέχρι τά 1898. Τότε, ύστερ' από σφαγές, έμπρησμούς και λεηλασίες κατά του έλληνικού πληθυσμού στά Χανιά (Ίαν. 1897) και άργότερα (Αύγ. 1897) και έναντίον Άγγλων στο 'Ηράκλειο, τό Κρητικό ζήτημα πήρε κρίσιμη τροπή. Οι Τουρκικές αυτές θαρραρότητες έπροκάλεσαν τή νέα Έπανάσταση του '97 (με τόν Βενιζέλο) τήν στρατιωτική απόβαση στο Νησί έλληνικού στρατού ύπό τόν Τυμολέοντα Βάσο (Φεβρουάρ. 1897) και έξ αιτίας της, έλληνοτουρκικό πόλεμο (5-4-1897 έως 5-5-1897), αλλά παρά τόν άτυχη γιά τήν Ελλάδα πόλεμο, χάρη κυρίως στην επίμονη άπελευθερωτική άγωνιστικότητα των Κρητικών και τή μεγάλη έκταση και ένταση πού, έξ αιτίας της, πήρε διεθνώς τό Κρητικό ζήτημα, οι 4 Μεγάλες Δυνάμεις αναγκάστηκαν νά επιβάλουν τήν Αυτόνομία στην Κρήτη με πρώτο Ύπατο Άρμοστή των τόν Πρίγκιπα τής Ελλάδας Γεώργιο (Δεκ. 1898).

Και τό καθεστώς όμως αύτό τής Αυτόνομίας δέν ικανοποιούσε τό έθνικό αίσθημα του Κρητικού λαού, πού έκυριαρχείτο πάντα από τόν πόθο τής Ένώσεως με τή Μητέρα Πατρίδα. Καί όταν τό καθεστώς αύτό έξελίχθηκε σέ καθεστώς αύταρχικό, και καταπιεστικό του φιλελεύθερου φρονήματος του προοδευτικού λαού τής Νήσου, τό Μάρτη του 1905 εξέσπασε τό Κίνημα του Θερίσσου, πού είχε συνέπειες τήν απομάκρυνση (Σεπτέμβρ. 1906) του Γεωργίου από τή θέση του Ύπατου Άρμοστού, νά γίνει ένα σοβαρό βήμα προς τήν Ένωση με τήν αναγνώριση του δικαιώματος στον Βασιλιά νά υποδεικνύει τόν Ύπατο Άρμοστή και, γενικά, τή φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος τής Αυτόνομίας με (δεύτερο και τελευταίο) Ύπατο Άρμοστή (άπό τόν 'Οκτώβρη του 1906) τόν πρώην πρωθυπουργό τής Ελλάδας Άλέξανδρο Ζαΐμη.

Ότε κι' αύτή όμως ή πρόοδος του πολιτικού καθεστώτος του Νησιού στάθηκε ικανή νά σθήσει ή νά περιορίσει όπωσδήποτε τόν έθνικό πόθο και νά σταματήσει τίς άγωνιστικές προσπάθειες του Κρητικού λαού γιά τήν Ένωση, μέχρι του ιστορικού έτους 1912, όποτε, με Πρωθυπουργό τής Ελλάδας τόν Μεγάλο Κρητικό Πολιτικό και άγωνιστή τής Κρητικής Έλευθερίας Έλευθέριο Βενιζέλο, τό όνειρο τής Ένώσεως έγινε πραγματικότητα.

Τά κείμενα πού ακολουθούν με τίς σχετικές συμπληρωματικές και επεξηγηματικές σημειώσεις δίνουν μιάν εικόνα του Αυτόνομιστικού καθεστώτος τής Κρήτης στα διάφορα στάδια του και τό ιστορικό των εξέλιξεων του Κρητικού ζητήματος από τήν Αυτόνομία ως τήν Ένωση.

1- Στις 27 Νοεμβρίου 1898 οι Ναύαρχοι των Μεγ. Βρετανίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ρωσίας απευθύνουν στον Κρητικό Λαό την παρακάτω εγκύκλιο:

-Προκήρυξις των Ναυάρχων

Κρήτες

Αι Κυβερνήσεις της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ρωσίας, κρίνουναι από κοινού ότι επήλθεν η στιγμή όπως εξασφαλίσωσι το νέον αυτόνομον της Κρήτης πολίτευμα ἐνεπιστεύθησαν εις την Αυτόν Βασιλικήν Ύψηλότητα τόν Πρίγκηπα Γεώργιον της Ελλάδος, την εντολήν Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ ἐν Κρήτῃ. Ἀποδεχόμενος τὴν ἐντολήν ταύτην ἥτις θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ τρία ἔτη ἡ Αυτόν Βασιλική Ύψηλότης ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἀνεγνώρισε τὴν ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Αυτόν Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου, ὑποσχέθη δὲ νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως προστατεύσῃ τὴν Τουρκικὴν σημαίαν, ἥτις θὰ κυματίζῃ μόνον ἐπὶ τινος τῶν ὀχυρῶν θέσεων τῆς Νήσου.

Ἡ πρώτη μέριμνα τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ θὰ εἶναι ὅπως ἀπὸ κοινού, μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἀντιπροσωπευομένης ὑφ' ὧν τῶν στοιχείων τῆς Κρήτης, ἐγκαθιδρύσῃ σύστημα αὐτονόμου Κυβερνήσεως δυνάμενον νὰ ἐγγυηθῇ ἐξ ἴσου τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν τῶν περιουσιῶν ὡς καὶ τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν ὧν τῶν θρησκειμάτων.

Ὁ Ὑπατος Ἀρμοστής ὀφείλει νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀμεσον ὀργάνωσιν χωροφυλακῆς ἱκανῆς ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν δημοσίαν τάξιν...-

2- Τό καθεστὼς τῆς Κρητικῆς Αὐτονομίας, κατὰ τὴν ἀπὸ 2.3.1897 Διακοίνωσιν τῶν Μ. Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἐτελοῦσε -ὑπὸ τὴν Ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Α.Μ. τοῦ Σουλτάνου- (HAUTE SUZERAINETE - ὅχι SOUVERAINETE) μετὰ τὴν προσθήκην ὅτι -ἡ Κρήτις δὲν δύναται ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα-.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὕστερ' ἀπὸ σχετικὴ Διακοίνωσιν πρὸς αὐτὴ τῶν Δυνάμεων ὑπὸ χρονολ. 4.3.1897 ἐδήλωσε τὴν 6.3.1897 ὅτι -ἀποδέχεται κατ' ἀρχὴν τὴν αὐτονομία κ.λ.π.- Ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις ἀρχικῶς (8-3-1897) ἀρνήθηκε τὴν Αὐτονομία καὶ ζήτησε τὴν προσάρτησιν τῆς Νήσου κατόπιν δημοψηφίσματος. Τὴν 20ῃ Μαρτίου ὅμως οἱ Δυνάμεις ἐκήρυξαν τὴν αὐτονομία καὶ ἀποφάσισαν τὸν ἀποκλεισμό τῆς Κρήτης ἀπὸ 9/21-3-1897 γιὰ νὰ ἐκβιάσουν ἀποχώρησιν τοῦ Ἑλλ. στρατοῦ (τοῦ Βάσου) ἀπὸ τὸ Νησί. Στις 18 Ἀπριλίου κηρύχθηκε ὁ ἀτυχὲς ἐλληνοτουρκικὸς Πόλεμος. Τὴν 8ῃ Μαΐου μετὰ Διακοίνωσίν της πρὸς τὰς Δυνάμεις ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις ὑπόσχεται ν' ἀνακαλέσῃ τὰ ἐλληνικά στρατεύματα καὶ μετὰ Διακοίνωσίν της τῆς 10ῃς Μαΐου δηλώνει ὅτι -λαμβάνει ὑπὸ σημείωσιν τὴν Διακήρυξιν τῆς 2ας Μαρτίου περὶ αὐτονομίας καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὸ ἐν λόγῳ πολίτευμα-. Μετὰ μεσολάθησιν δὲ τῶν Δυνάμεων ὑπογράφηκε ἡ ἐλληνοτουρκικὴ συνθήκη τῆς 6/18-9-1897, (στὴν ὁποία δὲν ἀναφέρεται τίποτε περὶ Κρήτης).

3- Πρέπει νὰ σημειωθῇ α) ὅτι ἀπὸ τὸ Μάρτιον τοῦ 1897 ἡ Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρία ἀποχώρησαν ἀπὸ τῆς -συναυλίας- τῶν Μεγάλων Δυνάμεων γιὰ τὸ Κρητικὸ ζήτημα, β) ὅτι ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἀπομάκρυνσις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Κρήτιν, συντελέσθηκε τῇ 2ῃ Νοεμβρίου 1898 καὶ γ) ὅτι ἡ ἀποχώρησις τῶν διεθνῶν στρατευμάτων ἔγινε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1909.

4- Ποία ἦταν ἡ φύσις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς αὐτονομίας ἀπὸ ἀποψη διεθνούς καὶ ἐσωτερικοῦ δικαίου; Τὴν ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ Ἑλλ. Βενιζέλος στὴν Ἀθ. ἐφημερίδα «Ἀκρόπολις» τοῦ Γαβριηλίδου τῆς 17.3.1901:

«..... Ἡ νήσος, παρακατατεθεῖσα ἐν ἔτει 1897 εἰς χεῖρας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, κυβερνᾶται ὑπ' αὐτῶν ἢ μάλλον ὑπὸ τῶν τεσσάρων ἐξ αὐτῶν (Σημ. Δηλαδή τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας) μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμοφωνίας ἀποχώρησιν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ὡς ἐπαρχία τοῦ τουρκικοῦ κράτους δι' ἐντολοδόχου, τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ. Τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἐπομένως κυριαρχίαν ἀσκούσι σήμερον αἱ τέσσαρες Μεγάλαι Δυνάμεις. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι αὐταὶ ἐνέκριναν τὸ Κρητικὸ Σύνταγμα (Σ.Σ. τοῦ 1899) δι' οὗ ἡ νήσος χαρακτηρίζεται «Πολιτεία αὐτόνομος» (ἀρθρ. 28). Ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ Συντάγματος δὲν κατέστησε τὴν αὐτονομίαν πραγματικὴν, ἀφοῦ ἡ πλήρης αὐτοῦ ἐφαρμογὴ μόνον μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρμοστείας εἶναι δυνατὴ, ἐπηύξησε δὲ μόνον τὴν ἀβεβαιότητα περὶ τῆς ὕφισταμένης Πολιτικῆς ἐν τῇ νήσῳ καταστάσεως».

5- Τὸ πρῶτον Συμβούλιον (Κυβέρνησις) ποῦ συγκρότησε ὁ Γεώργιος ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἐλευθ. Βενιζέλου, Κ. Φούμη, Μανούσο Κούνδουρο, Ν. Γιαμαλάκη καὶ Χουσεῖν Γενιτσαράκη.

6- Στις 20 δὲ Φεβρουαρίου 1899 συνήλθε Συντακτικὴ Συνέλευσις, ποῦ ἐψήφισε τὸ (πρῶτον) Σύνταγμα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ δημοσιεύθηκε τὴν 29ῃ Ἀπριλίου (1899). Κατὰ τὸ 1ο ἀρθρον τοῦ «Ἡ Νήσος Κρήτις μετὰ τῶν παρακειμένων νησιδίων ἀποτελεῖ ἐντελὴς Αὐτόνομον Πολιτείαν, κατὰ τοὺς ἀποφασισθέντας ὑπὸ τῶν τεσσάρων μεγάλων Δυνάμεων ὅρους». Τὸ ἀρθρον αὐτὸ διατυπώθηκε τελικῶς ἔτσι, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Γεωργίου, ἐνῶ ἀρχικῶς εἶχε διατυπωθῇ ἔτσι: «Ἡ νήσος Κρήτις μετὰ τῶν παρακειμένων νησιδίων ἀποτελεῖ Αὐτόνομον Πολιτείαν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Α.Μ. τοῦ Σουλτάνου. Ἡ ἐπικυριαρχὸς Κυβέρνησις δὲν ἔχει δικαίωμα ἀναμίξεως εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Κρητικῆς Πολιτείας». (Βλ. Πρακτικὰ τῆς πρὸς παρασκευὴν σχεδίου πολιτεύματος δεκαεξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς σελ. 10 καὶ Ν.Ν. Σαριπόλου «Τὸ Κρητικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον κλπ.» Ἐν Ἀθ. 1902 σελ. 8).

Μετὰ τὸ σύνταγμα αὐτὸ ἀναγνωρίσθηκαν ὑπερβολικῶς ἐξουσίαι στὸν Ὑπατο Ἀρμοστή Γεώργιο γιὰτί ὅλοι τὸν θεώρησαν (καὶ ὁ Βενιζέλος) σύμβολον καὶ ἐγγυητὴν («ἀραβῶνα») τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Κρήτης. «Οἱ Κρήτες δὲν ἠθέλησαν νὰ ἔχωσιν ἡγεμόνα, ὅστις νὰ βασιλεύῃ καὶ νὰ μὴ κυβερνᾷ. Τινὲς προέτεινον

μάλιστα να αναγραφεί ρητώς εν τῷ συντάγματι, ὅτι «Ὁ ἡγεμὼν μετέχει ἐνεργῶς καὶ ἐποπτεύει πασῶν τῶν ἀρχῶν, καὶ ἐν γένει κυβερνᾷ καὶ παριστᾷ τὴν Πολιτείαν» (Βλ. Σαρίπολον ὅπου παραπάνω σελ. 15). Ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος εἶπεν: «Αἱ διατάξεις αἰτίνες ψηφίζονται σήμερον ἐν τῷ Συντάγματι συνδέονται ἀναποσπαστῶς μετὰ τὸ πρόσωπον τοῦ νῦν ἀνωτάτου ἀρχόντος, δὲν θὰ ἦτο διατεθειμένος ὁ τόπος εἰς οὐδένᾳ ἄλλῳ νὰ παραχωρήσῃ τόσα δικαιώματα» (Πρακτικά τῆς Δεκαεξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς σελ. 18).

Πῶς ὅσκησε αὐτὲς τὶς ὑπερεξουσίες ὁ Γεώργιος; Δυστυχῶς κατὰ τρόπον, ποῦ ἀνάγκασε τὸν Βενιζέλον καὶ μαζὺ τοῦ μιά μεγάλη μερίδα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, νὰ ἀντιδράσῃ καὶ, στὸ τέλος, νὰ ἐπαναστατήσῃ.

7- Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1900, ὁ Πρίγκιψ γύρισε ἀπὸ τὸ ταξίδι τοῦ στὴν Εὐρώπῃ.

«Μοῦ εἶπε τότε – λέγει ὁ Ἐ. Βενιζέλος σὲ συνέντευξίν του στοὺς «Καιροὺς» τῆς Ἀθήνας τῆς 22, 23 καὶ 24 Αὐγ. 1904 – ὅτι ἀρχίσας τὸ ταξιδεῖόν του ἀπὸ τῆς Ρωσίας, ὑπέβαλεν ἐκεῖ τὸ πρῶτον ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει καὶ δι' οὗ, ἐκθέτων τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν ἐν Κρήτῃ ἐργασίαν, κατέληξε δηλῶν ὅτι ἡ τριετής ἀρμοστεία του ἐπρεπε νὰ τερματισθῇ διὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἐν Ρωσίᾳ ἐβεβαιώθη ὁ πρίγκιψ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ἐν τῷ παρρόντι νὰ ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἡ ἐνωσις τῆς Κρήτης. Ἡ Α.Β. Ὑψηλότης ὑπέβαλε τότε τὴν πρότασιν ὅπως ἐν Κρήτῃ δημιουργηθῇ καθεστῶς ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἐρζεγοβίνῃ, δηλαδή – μεταχειρίζομαι τοὺς λόγους τοῦ Πρίγκιπος – ἡ ἐξουσία τὴν ὁποίαν ἔχουν σήμερα αἱ Δυνάμεις ἐπὶ τῆς Κρήτης νὰ μεταδοθῇ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον, οὗτος δὲ νὰ διορίσῃ ἕνα ἐκ τῶν υἱῶν του ὡς ἀντιβασιλέα, ὅστις νὰ κυβερνᾷ τὸν τόπον χωρὶς Βουλὰς καὶ σύνταγμα διότι μετὰ αὐτὰ τὰ πράγματα ὁ τόπος δὲν πᾶει μπροστά..... Εὐνόητον εἶναι..... τίνα κατὰπληξιν μοῦ παρήγαγεν ἡ ἀναγγελία ὅτι ἐπεδιώχθη τοιαύτη τις λύσις καὶ δὴ ἐν παντελεῖ ἀγνοία τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἡ Α.Β. Ὑψηλότης ἐπεράτωσε τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην εἶπον αὐτῷ:

– Ὑψηλότητε, θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σὰς εἰπῶ ὅτι εἶναι εὐτύχημα ὅτι ἀπέτυχε τὸ ταξιδεῖόν σας.... Ἡ κρίσις μου αὕτη δὲν ἀφορᾷ προφανῶς τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐνώσεως.... ἀλλ' ἡ κρίσις μου ἀφορᾷ προφανῶς τὴν ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν τῶν ὑπευθύνων συμβῶντων σας ἐπιδιωχθεῖσαν ἐπιβοηθητικὰς λύσιν.... Προσέθεσε ὅτι ὁ Κρητικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ λύσιν, ἥτις, μακρὰν τοῦ ν' ἀποτελῇ τὴν ὀνειροπολουμένην ὑπ' αὐτοῦ πλήρη καὶ πραγματικὴν ἐνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐγκαθίδρυνεν ἐν Κρήτῃ ἐπίσημους τὸν δεσποτισμὸν.....»

8- Ἡ ἀπολυταρχικὴ διοίκησις τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου ἐπροκάλεσε ζωηρὰ δυσφορία στὸν Κρητικὸ λαόν, τὴν ὁποία ἐκορύφωσε ἡ παράτασις τοῦ προσωρινοῦ ἀρμοστεϊακοῦ καθεστώτος καὶ ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Νήσου. Τῇ δυσφορίᾳ αὕτη ἐξέφρασαν πρὸν τὸν Πρίγκιπα μετ' ἐμπιστευτικὸ ὑπόμνημά των πολλοὶ πρόκριτοι στίς ἀρχὰς Μαΐου τοῦ 1904.

Τὸ διάβημα αὐτὸ πρὸς τὸν Πρίγκιπα ἦταν ἡ τελευταία προσπάθεια ἐπαναφορὰς τοῦ Γεωργίου στὴ συνταγματικὴ τάξιν. Ἐμείνεν ὅμως, ὅπως καὶ ἄλλα προηγούμενα διαβήματα ἄλλων ἐγκριτῶν πολιτῶν, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Γεώργιος, ὅχι μόνον δὲν παραδέχθηκε ὅσα ἀνάφερε τὸ ὑπόμνημα, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐθίξε μετὰ λέξεις καὶ φράσεις θαυράτους. Δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ πεῖ ὅτι τὴν ἐλευθερίαν στὸν Κρητικὸ λαόν, οὔτε οἱ ἀγῶνες του, οὔτε οἱ θυσίαι του τὴν ἔδωσαν, ἀλλ' ὅτι αὕτη «ὀφείλεται σ' αὐτόν καὶ στίς προσωπικὰς σχέσεις του μετὰ τὸν Τσάρο»!

9- Τὸν Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1904) ἐγίναν λαοψηφίσματα ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως.

Ὁ Ἐ. Βενιζέλος καὶ οἱ συνεργαζόμενοι μαζὶ τοῦ πολιτικοῦ, ἐπωφελήθησαν τὴν εὐκαιρίαν γιὰ νὰ δείξουν τὴ λαϊκὴ δύναμιν ποὺ συμεριζόταν τὶς ἀπόψεις των γιὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Πρίγκιπικοῦ καθεστώτος καὶ ὀργάνωσαν χωριστὰς λαϊκὰς συγκεντρώσεις, στίς ὁποίας πῆρε μέρος μεγάλη μερίδα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ.

Μετὰ τὰ λαοψηφίσματα, ὁ Βενιζέλος μετὰ τοὺς Κ. Φούμη καὶ Κ. Μάνο, πῆγαν στὴν Ἀθήναν γιὰ νὰ ζητήσουν τὴν παρέμβαση τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς συνταγματικῆς τάξεως στὴν Κρήτην. Ὁ πρωθυπουργὸς ὅμως Γ. Θεοτόκης, σύμφωνα μετ' ἐντολὴν τῆς Αὐλῆς, ἀρνήθηκε νὰ τοὺς δεχθῇ. Καὶ τότε ὁ Βενιζέλος ἀναγκάσθηκε νὰ μιλήσῃ στίς 24 Αὐγούστου (1904) ἀπὸ τὶς στήλας τῆς ἐφημ. «Καιροί» γιὰ τὴν ἀνώμαλη κατάστασιν τῆς Κρήτης, γιὰ τὰ αἶτια τῆς πρὸ τριετίας διαφωνίας του μετὰ τὸν Πρίγκιπα καὶ, γενικώτερα, γιὰ τὰ ἐθνικὰ ζητήματα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Σχετικὰ δὲ μετὰ τὰ χωριστὰ λαοψηφίσματα τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὁ Βενιζέλος εἶπε: «Ἡθέλωμεν νὰ δηλωθῇ ὅτι ὁ Κρητικὸς λαὸς οὐδέποτε θὰ ἀρκεσθῇ εἰς ἀπλήν προσωπικὴν ἢ δυναστικὴν ἐνωσιν, καθ' ἣν ἐν Κρήτῃ θὰ ἐδημιουργεῖτο ἰδίᾳ αὐτοτελὴς πολιτεία μηδὲν ἄλλο ἔχουσα κοινόν μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου παρὰ μόνον τοῦ μοναρχικοῦ παράγοντα».

10- Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1901 οἱ Δυνάμεις μετὰ Διακοίνωσίν των ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ συντελέσουν σὲ τροποποίησιν τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος τῆς νήσου, ἀλλὰ «εἶναι διατεθειμέναι νὰ ἐξετάσῃ μετ' εὐμενείας πᾶσαν πρότασιν ἥτις ἠθελε γίνεαι εἰς αὐτὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῆς Νήσου».

– Ἡ Α.Β. Ὑψηλότης – εἶπεν ὁ Ἐ. Βενιζέλος στὴν «Ἀκρόπολιν» τῆς 17.3.1901 – ἀνακοινοῦσα εἰς τὸ Συμβούλιον (Σημ. δηλαδὴ στὴν Κυβέρνησιν) τὴν διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων (σημ. δηλαδὴ τὴν παραπάνω Διακοίνωσιν) ἐνετείλατο εἰς τοὺς συμβούλους αὐτοῦ νὰ συντάξῃ ἕκαστος ἴδιον ὑπόμνημα περὶ τοῦ τί νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν.... δεδομένου ὅντος ὅτι αὐταὶ (Σημ. Οἱ Μ. Δυνάμεις) ἀποκροῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐνωσιν». Ὁ Βενιζέλος ἐπρότεινε τότε –πρὸς ταχυτέραν καὶ ὀφαισετέραν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκόμενου τελικοῦ σκοποῦ– (Σ.Σ. Δηλαδή, τῆς Ἑνώσεως) ἀντὶ «νὰ ἀνανεωθῇ ἀπλῶς καὶ καθαρῶς ἡ πρὸς τὴν Α.Β. Ὑψηλότητα ἐντολὴ τῶν Δυνάμεων (κατὰ τὴν λήξιν τοῦ τριετοῦς διαστήματος ἀρμοστείας), νὰ ἐπιζητηθῇ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὑπεσχημένης εἰς τὸν τόπον καὶ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπομένης αὐτονομίας..... Ἐφαρμοζομένης τῆς αὐτονομίας, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας θὰ ἦτο ὁ αἰρετὸς τοῦ λαοῦ, ὁ ἐπίσημος ἐπομένως ἀντιπρόσωπος τῶν συμφερόντων καὶ τῶν πόθων τούτου, ὅχι ὁ ἐντολοδόχος τῶν τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων. Ὁ τόπος θὰ ἦτο ἀληθῶς αὐτόνομος ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἡ ὑπεράσπισις τῶν συμφερόντων τῶν Κρητῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, καὶ ἰδίᾳ ἐν Τουρκίᾳ, θὰ ἐκάνονίζετο..... Ὁργανουμένης τῆς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπομένης πολιτοφυλακῆς, ἡ ὀργάνωσις δὲ αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, τὰ διεθνή στρατεύματα θ' ἀπεχώρουν θαυμάζον ἐκ τῆς νήσου καὶ οὕτως ἡ Κρήτις θὰ ἀπέβαινε «δέσποινα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ». Ἀνδρουμένη καὶ προαγομένη ἐσωτερικῶς, θὰ ἦτο συγχρόνως πολὺ μᾶλλον

κυρία της μελλούσης τύχης της ή όσων είναι υπό τό καθεστώς της διεθνούς κατοχής και της άρμοστείας».

11- 'Η Αύλή της Χαλέπας, εξαπέλυσε τότε έναντιόν του Βενιζέλου μία συκοφαντική έκστρατεία χωρίς προηγούμενο από τίς στήλες 'Αθηναϊκών και κρητικών εφημερίδων διαστρέφοντας την παραπάνω πρότασή του και υποστηρίζοντας ότι δήθεν ο Βενιζέλος υποστήριξε την εγκαθίδρυση στην Κρήτη «μόνιμης ήγεμονίας» και ήταν έχθρος της 'Ενώσεως!! Καί ενώ ο Βενιζέλος, διαμαρτυρόμενος, υπέβαλε δύο φορές παραίτηση προς τόν Πρίγκιπα, (6/3/1901 και 18.3.1901), εκείνος, αποφασισμένος νά εξοντώσει, όπως ένόμιζε, τόν Βενιζέλο πολιτικά, δέν εδέχθηκε την παραίτησή του, αλλά τή νύχτα της 19ης προς την 20ή Μαρτίου 1901 τού κοινοποίησε την απόλυσή του από τό αξίωμα τού Συμβούλου της Δικαιοσύνης μέ έγγραφο πού έφερε την υπογραφή τού 'Ιδιαίτερου Γραμματέως του 'Ανδρέα Παπαδιαμαντοπούλου (πού ήταν ο επικεφαλής της συκοφαντικής κατά τού Β. έκστρατείας). Καί τό πρωί της επομένης τοιχοκολλήθηκε στους δρόμους τών Χανίων τό Διάταγμα της απόλυσέως:

«'Ημείς Πρίγκηψ Γεώργιος της 'Ελλάδος,

Υπάτος 'Αρμοστής έν Κρήτη

Έχοντες υπ' όψει τό δρθρον 65 τού Συντάγματος

Έπειδή ό επί της Δικαιοσύνης Σύμβουλος Έλευθέριος Βενιζέλος όλως άναρμοδίως υπεστήριξε και δημοσία εξέθηκε γνώμας επί σπουδαιότατου ζητήματος τού τόπου αντιθέτους προς τό ήμέτερον φρόνημα και την έντολήν ήμών, απόλυομεν αυτόν τού αξιώματος τού Συμβούλου επί της Δικαιοσύνης. Έν Χαλέπα τή 18 Μαρτίου 1901

Γεώργιος»

12- Μετά την απόλυση τού Βενιζέλου, εξαπολύθηκε από την Αύλή της Χαλέπας, από τόν ίδιο τόν Πρίγκιπα μέ περιοδείας, και απ' αυτόν τόν Μητροπολίτη Κρήτης Εύμένιο, από όλες τίς αρχές τού πριγκιπικού καθεστώτος και από τόν τύπο πού δούλευε στό καθεστώς αυτό, μία άγρια πολεμική κατά τού άτίθασου και φιλελεύθερου πολιτικού μέ στόχο την πολιτική του έκμηδένιση. Καί ή πολεμική επέκτάθηκε στους πολιτικούς φίλους τού Βενιζέλου, σ' όλους τούς υποππους για συμπάθεια και έκτίμηση προς τόν Βενιζέλο, αλλά και προς κάθε άλλον αντιπολιτευόμενο.

Ο Βενιζέλος εξέδωσε τόν «Κήρυκα» και σ' αυτόν έδημοσίευσε πέντε πολύκροτα άρθρα μέ τόν τίτλο «Γεννηθήτω φώς», όπου αποκάλυπτε την έναντιόν του σκευωρία και άναιρούσε τίς έναντιόν του συκοφαντίες (φύλλα «Κήρυκος» 14,21 και 27 Δεκεμβρίου 1901 και 4,11 και 18 'Ιανουαρίου 1902)

Ο Πρίγκιπας, οι Αύλικοί και τά όργανα τους συνταράχθηκαν από τίς αποκαλύψεις τού Βενιζέλου και, στην απόγνωσή των, επικαλέσθηκαν δήλωση τού Βασιλιά Γεωργίου Α' κατά τού Βενιζέλου. (Τήν έδημοσίευσε τό πριγκιπικό δημοσιογραφικό όργανο «Πατρίς» Φεβρ. 1902): πού μ' αυτή καταδικάζε ό Βασιλιάς τίς ιδέες τού Βενιζέλου γιατί δήθεν «απέβησαν επιζήμιοι, επιβλαβέστατοι εις τό ζήτημα της Κρήτης», χωρίς και νά καθορίζει ποιά ζημιά είχαν κάμει.

13- Άλλεπάλληλες προσπάθειες πού έγιναν από τόν Βενιζέλο, Βενιζελικούς και άλλους αντιπολιτευομένους πολιτικούς, προς τόν Βασιλιά, την ελληνική Κυβέρνηση κ.λ.π. για νά συγκρατηθή ό Πρίγκηπος στόν κατήφορο πού είχε πάρει, αστόχησαν. Καί έτσι, στις 26.2.1905 υπογράφηκε στά Χανιά τό παρακάτω Πρωτόκολλο, από τόν Ε. Βενιζέλο, Κ. Φούμη Κ. Μάνο κ.λ.π., πού αποτέλεσε τό προμήνυμά τού Κινήματος τού Θερίσου:

«Οι υπογεγραμμένοι, αποτελούντες την ήνωμένην έν Κρήτη αντιπολίτευσιν, συνελθόντες έν Χανίοις τή 26 Φεβρουαρίου 1905, άποσκοπούντες εις την πλήρωσιν τού Έθνικού προγράμματος,

Αποφασίζομεν

α) Πρώτον και κύριον μέλημα ήμών έστω ή επίτευξις τού από αιώνας επιδιωκομένου σκοπού της ένώσεως της Κρήτης μετά της έλευθέρας Έλλάδος.

β) Άδυνάτου αποβαίνοντος τού σκοπού τούτου, θέλομεν επιδιώξει την πολιτικήν προσέγγισιν της πατρίδος μας προς την έλευθέραν Έλλάδα μεταβαλλομένης από διεθνούς άπόψεως της σημερινής καταστάσεως.

γ) Μη εκπληρουμένου μηδέ τού σκοπού τούτου, θέλομεν επιδιώξει την αναθεώρησιν τού ήμετέρου συντάγματος κατά τό πρότυπον τού ελληνικού, όπως άπαλλαγή ό τόπος τού δεσποτισμού.

Τού προγράμματος τούτου την πραγμάτωσιν θέλομεν επιδιώξει και δι' ένόπλων λαϊκών συναθροίσεων.

Έν ταίς ένεργείαις ήμών δέν θέλομεν επιδιώξει προσωπικήν μεταβολήν, άλλ' έπελθούσης τοιαύτης, θέλομεν άποκρούσει παντί σθένει και διά τών όπλων έτι πάντα μη Έλληνα κυβερνήτην».

14- Στις 10 Μαρτίου έξασπε τό ένοπλο Ένωτικό Κίνημα μέ την άνοδο στό όρεινό χωριό Θερίσο τών άρχηγών και στελεχών της «ήνωμένης αντιπολιτεύσεως» και πλήθους ένόπλων έπαναστατών. Συγκροτήθηκε εκεί Έπαναστατική Συνέλευσις πού έκήρυξε την Ένωση στις 11 Μαρτίου.

15- Στις 25 Μαρτίου οι έπαναστάτες τού Θερίσου και τών Χανίων συγκεντρώθηκαν στην Παναγιά Κεραμειών για νά έορτάσουν την Έθνική Έπέτειο.

Ο Βενιζέλος εξέφώνησε τόν πανηγυρικό της έορτής: «Υπήρξεν ιδέα έξόχως έπιτυχής - είπεν - όπως κατά την έπέτειον ταύτην της έθνικής παλιγγενεσίας συναντηθώμεν ένταύθα, οι έπαναστάται τού Θερίσου και οι έπαναστάται τών Χανίων. Έπρεπε νά δειχθή, ότι ό άγών μας δέν είναι μονομερής, άλλ' άγών, τόν όποιον συντρέχει απ' άκρου εις άκρον ό Κρητικός λαός!» Ο Βενιζέλος, έστρεψεν ύστερα τόν λόγον κατά τών αύλοκολάκων: «Ευθύς εξ άρχής ώνέμασαν τόν πρίγκηπα αντιπρόσωπον της έθνικής ιδέας έν Κρήτη. Κατά τού τίτλου τούτου, είπεν ό Βενιζέλος, διαμαρτυρήθη και διαμαρτύρομαι. Η Κρήτη δέν έχει ανάγκην αντιπροσώπων της Έθνικής 'Ιδέας. Τίτλοι αύτης είναι οι Άγώνες της. Έδέχθημεν τόν Υπάτον 'Αρμοστήν μόνον ως κομίζοντα τόν άρραβώνα της ένώσεως της Κρήτης μετά της Έλλάδος. Άλλ' ό άρραβών διήρκεσε τόσο πολύ, ώστε τό στάδιον της μνηστείας κατήντησεν άπεχθές, τόσοτο μάλλον άπεχθές, καθ' όσον δέν επήλθεν ή πρόσδος, ή προσδοκωμένη και συμφυής προς την άπόκτησιν της έλευθερίας. Υπό τό άπεχθές αυτό καθεστώς παρενεβλήθησαν παρεξηγήσεις, αίτινες τό κατέστησαν άπεχθέστερον. Καθ' έκαστον εις Εύρώπην ταξίδιον τού πρίγκηπος έπιστεύετο, ότι θά γίνη ή ένωσις. Παρήλθον ήδη

έξ έτη. Ήτο φυσικόν ό Κρητικός λαός νά προσφύγη άπαξ έτι εις τά όπλα, όπως καταστήση έναργεστέραν τήν ανάγκην τής έθνικής του άποκαταστάσεως. Υπάρχουν οι φρονούντες, ότι τό κίνημα είναι άκαιρον. Δέν έχει άραγε άναγνωρισθί, ότι μόνη λύσις του Κρητικού ζητήματος είναι ή ένωσις τής νήσου μετά του βασιλείου τής Έλλάδος: Τήν ένωσιν, λέγουσιν, θά τήν κάμη μόνον όταν θελήση ό Υίός του βασιλέως τής Έλλάδος. Διαμαρτύρομαι και κατά τής αντίληψεως ταύτης. Δέν δυνάμεθα νά αναθέσωμεν τό έθνικόν μας μέλλον εις μίαν οικογένειαν. Οι πατέρες ήμών, εάν ίδρυσαν θρόνον βασιλικόν, παρ' όλας τάς δημοκρατικές των τάσεις, έπραξαν τότο διότι ήθελον άπέναντι των ύποδούλων άδελφών μας τό πρόσωπον του βασιλέως νά συμβολίζει τήν ιδέαν τής έθνικής ένότητας. Άλλ' εάν ίδρύθη δι' αυτόν τόν λόγον ό έλληνικός θρόνος, είναι φανερόν ότι έρριζώσε και θά ριζωθή περισσότερον, έφ' όσον είναι αντίξιος των προσδοκιών του έθνους....."

16- Ή άρνηση και ή αντίδραση των Μ. Δυνάμεων στο Ένωτικό Κήρυγμα τής Έπαναστάσεως ήταν απόλυτη και έντονη. Μέ ανακοίνωσή των προς τόν Κρητικό λαό, πού έδημοσίευσαν κατά τά τέλη Άπριλίου οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των στα Χανιά, ύπενθύμιζαν ότι έθεωρούσαν τήν ένωση αδύνατη τή στιγμή εκείνη, και έδήλωσαν ότι οι Μ. Δυνάμεις είχαν τή διάθεση, μόλις θά κατέθεταν τά όπλα οι έπαναστάτες, νά μελετήσουν διοικητικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, εάν όμως έσυνεχιζετο ή επανάσταση, θά πρόσφευγαν σέ νέα ναυτικά και στρατιωτικά μέσα. Καί στις 2/15 Ιουλίου οι Δυνάμεις μέ Διακοίνωσή των προς τούς έπαναστάτες επανέλαβαν ότι δέν ήμπορούσαν νά τροποποιήσουν τό πολιτικό καθεστώς τής νήσου, αλλά δέν απέκρουαν τήν εισαγωγή των άπαραιτήτων μεταρρυθμίσεων, έτασαν δέ 15θήμερη προθεσμία στους έπαναστάτες γιά νά καταθέσουν τά όπλα, μέ τήν άπειλή ότι, άν παρήκουαν και τή νέα σύσταση, θά εκήρυσαν τόν στρατιωτικό νόμον.

Όυτε όμως και ή Έλληνική Κυβέρνηση συμπαραστάθηκε στο Κίνημα παρά τίς εκκλήσεις των επαναστατών μέ ύπομνήματα του Βενιζέλου. Ή δέ Πριγκιπική Βουλή ψήφισε νόμο -περί ίδρύσεως σώματος δημοφρουρών-, πού ή σύστασή του θά προκαλούσε άσφαλώς εμφύλιο πόλεμο. Καί στις 18 Ιουλίου άρχισε και ή έφαρμογή του στρατιωτικού νόμου πού είχαν επιβάλει οι Μ. Δυνάμεις στις περιοχές πού κατείχαν τά στρατεύματά των.

Ταυτόχρονα όμως, οι Μ. Δυνάμεις προσχωρούσαν στις άπόψεις των επαναστατών, σύμφωνα μέ τίς όποιες, χωρίς τήν άμνηστία, γιά νά λήξει ή επανάσταση θά έπρεπε νά διαταχθεί και έλεγχος από διεθνή Έπιτροπή τής έσωτερικής καταστάσεως γιά νά επιβληθούν οι άπαραίτητες μεταρρυθμίσεις πού θά έτερμάτιζαν τήν έσωτερική άνωμαλία. Καί άφού οι Δυνάμεις δέχθηκαν τίς άπόψεις των επαναστατών σταμάτησε ή επανάσταση και τό Φεβρουάριο του 1906 ήρθε στην Κρήτη διεθνής Έπιτροπή, πού ύστερ' από τρεις μήνες θά ύπέβαλε τήν εκθεσή της γιά τήν πολιτική κατάσταση τής νήσου.

Στις 10/23 Ιουλίου (1906) οι Δυνάμεις μέ νέα Άνακοίνωσή των άνήγγειλαν διεύρυνση τής άυτόνομίας, μεταρρύθμιση τής Κρητικής Χωροφυλακής, σύσταση πολιτοφυλακής μέ Έλληνες Άξιωματικούς, άνάκληση των διεθνών στρατευμάτων μετά τήν άναδιοργάνωση τής Χωροφυλακής και τή σύσταση τής πολιτοφυλακής κλπ.

17- Ή δικαίωση ή έμπρακτη του Κινήματος του Θερίσου από τίς Δυνάμεις, όδήγησε τόν Πρίγκηπα στην παραίτησή του από τήν Άρμοστία και τήν άπομάκρυνσή του από τήν Κρήτη στις 12 Σεπτεμβρίου 1906. Στο μεταξύ δέ, είχε γίνει δεκτό και τό αίτημα του Βενιζέλου γιά τό διορισμό στη θέση του Άρμοστού Έλληνα Πολιτικού, και μάλιστα είχε άναγνωρισθί στο Βασιλιά τό δικαίωμα νά τόν ύποδείξει και ύστερ' απ' αυτά, διορίσθηκε στη θέση του Γεωργίου ό τέως Πρωθυπουργός τής Έλλάδος Άλέξανδρος Ζαΐμης, πού κατέθηκε στην Κρήτη στις 18 Σεπτεμβρίου 1906.

Στό μεταξύ, στις 30/6/1906 και ή Β' Συντακτική Συνέλευση των Κρητών εξέδωσε τό έξης Ψήφισμα (Ε.Ε. τής Κρ. Πολιτείας, Α', 30/30-6-1906):

-Ή Β' Συντακτική Συνέλευσις των Κρητών πιστώσ διερμηνεύουσα τόν προαιώνιον πόθον του Κρητικού λαού συνελθούσα σήμερον τήν 30ήν Ιουνίου 1906 εις Χανιά κηρύττει τήν Ένωσιν τής Νήσου μετά του Έλευθέρου Βασιλείου τής Έλλάδος έν τή πεποιθήσει, ότι αι Μεγάλαι Δυνάμεις πεισθείσαι και εκ τής εξέτάσεως των ειδικών άπεσταλμένων αυτών, ότι μόνον ή Ένωσις μετά τής Έλλάδος δύναται νά θέση τέρμα εις τά δεινά των Κρητών, θά θελήσωσι νά άποδεχθώσι μετ' εύμενίας τό ψήφισμα τής Συνελεύσεως και νά πραγματοποιήσωσι τήν Ένωσιν διακόπτεται δέ τάς συνεδριάσεις αυτής.

Έγένετο έν Χανίοις τή 30 Ιουνίου 1906

Οι πληρεξούσιοι-

18- Μόλις έφθασε στα Χανιά ό Άλ. Ζαΐμης έδημοσίευσε (Έπ. Έφ. Κρ. Πολιτείας Α', 53/18-9-1906) τό παρακάτω διάγγελμα προς τόν Κρητικό λαό:

-Τή ύποδείξει και εκλογή τής Αυτόυ Μεγαλειότητος του Βασιλέως των Έλλήνων Γεωργίου του Α' αι Προστάτιδες τής Κρήτης Δυνάμεις μοί ένεπιστεύθησαν τό άξιωμα του Υπάτου Άρμοστού τής Νήσου.

Άναλαβών σήμερον τά καθήκοντά μου πεποίθησιν έχω ότι και παρά τώ Κρητικώ Λαώ ως έν έμοί ή αυτή κρατεί άφοσίωσις προς τούς έλευθέρους θεσμούς. Τών θεσμών δέ τούτων τήν ανάπτυξιν άπεκδέχομαι από τής συνέσεως των μελών τής Συντακτικής Συνελεύσεως φρονών ότι όπως ή Έλευθέρα Έλλάς, ούτω και ή Κρήτη, τό ήρωϊκόν τότο τμήμα του Γένους, μόνον διά φιλελευθέρων θεσμών δύναται νά προοδέυση. Τήν ισότητα πάντων ένώπιον των Νόμων άνευ διακρίσεως θρησκεύματος, τήν έλευθερίαν του τύπου, πρώτα δέ πάντων τήν άνεξαρτησίαν των Δικαστικών λειτουργών θεωρώ ως βάσεις πάσης εύνομουμένης Πολιτείας.

Κοινοί εισίν οι πόθοι τής Έλλάδος και τής Κρήτης: πολλά δέ κατά τόν πρό μικρού χρόνον είχαν συντελεσθί, προλειπόντα τήν όδόν τήν άγουσιν προς τήν τελικήν λύσιν. Διά τής Διακοινώσεως όμως αυτών από 1 Αυγούστου έ.έ. προς τήν Α.Μ. τόν Βασιλέα των Έλλήνων αι Προστάτιδες τής Κρήτης Δυνάμεις άπτότερον έτι ή μέχρι τούδε παρέσχον δείγμα τής επιθυμίας ήν έχουσιν όπως, κατά τό δυνατόν, λαμβάνωσιν ύπ' όψει τούς έθνικούς πόθους του Κρητικού λαού. Μή λημονώμεν ότι τρεις εκ των Προστατιδων τής Κρήτης Δυνάμεων δέν έφείσθησαν κατά τό παρελθόν ούδέ τής ζωής των ιδίων αυτών τέκνων προς συντέλειαν τής άπελευθερώσεως του Έλληνικού

Βασιλείου· εις δὲ τὴν ἐνδοξον τῆς Ἑλλάδος ἀδελφὴν, τελούσαν ὑπὸ τὰ σκήπτρα Βασιλέως, θλαστοῦ Δυναστείας ἥτις πρωτηγωνίστησεν εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς ἐνότητος, ἀναμφιβόλως εἶναι καταληπτὴ ἡ ὁδὸν τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ, μικρόν τι ἀπέχοντος τῆς Ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως. Ἐγκαρτερήσωμεν ὅθεν πεποιθότες ἐπὶ τὰς εὐμενεῖς διαθέσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἐντεινόμεν πάσας τὰς προσπάθειάς ἡμῶν, ὅπως μὴ παρέχωμεν αὐταῖς πράγματα.

Μέχρις οὐ ὅμως ἐπέβη τὸ αἰσιον γεγονός, πρὸς ὃ πάντες μετὰ συγκινήσεως μόλις συνεχόμενης ἀτενίζομεν, ὀφείλομεν νὰ ἐργασθῶμεν ὅπως καὶ ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ ὕλικῶς προαχθῇ ἡ Κρήτη· πρὸς τοῦτο δ' ἐπικαλοῦμαι τὴν πεφωτισμένην γνώμην πάντων τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων ἀνδρῶν. Ἐχῶ δὲ δι' ἐλπίδος ὅτι πάντες εἰς μόνην τὴν πραγμάτων τοῦ Ἐθνικοῦ ἰδανικοῦ ἀποβλέποντες, ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ θὰ ὑποβοηθήσωσι τὸ δυσχερές ἔργον ὅπερ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων μοι ἀνέθεσαν αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις.

Ἐν Χανίοις τῇ 18 Σεπτεμβρίου 1906

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΘΡ. ΖΑΪΜΗΣ

19- Ὑστερ' ἀπὸ διαπραγματεύσεις καὶ συμφωνία τῶν Ἐπαναστατῶν τοῦ Θερίσου μὲ τοὺς βουλευτὰς τῆς Βουλῆς τοῦ 1905 καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Πρίγκηπα Γεωργίου, τὴν 30ῇ Ἰουνίου 1906, συγκλήθηκε Συντακτικὴ Συνέλευσις πού ἐψήφισε νέο Σύνταγμα, τὸ ἄρκετὰ φιλελεύθερο καὶ κοινοβουλευτικὸ Σύνταγμα τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1907.

Στὸ Σύνταγμα αὐτὸ ὀρκίσθηκε πίστη ὁ νέος Ἀρμοστής Ζαΐμης.

20- Στὶς 30 Ἰουνίου 1906 ἡ Β' Συντακτικὴ τῶν Κρητῶν Συνέλευσις ἐξέδωκε τὸ ἀκόλουθο ψήφισμα (βλ. Ἐπίσημον Ἐφημ. τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, τεύχ. Α' φ. 30/30-6-1906):

«Ἡ Β' Συντακτικὴ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν πιστῶς διερμηνεύουσα τὸν προαιώνιον πόθον τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ συνελθούσα σήμερον τὴν 30ην Ἰουνίου 1906 εἰς Χανιά κηρύττει τὴν Ἐνωσιν τῆς Νήσου μετὰ τοῦ Ἐλευθέρου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ πεποιθῇ, ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις πεισθεῖσαι καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν εἰδικῶν ἀπεσταλμένων αὐτῶν, ὅτι μόνον ἡ Ἐνωσις μετὰ τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰ δεινὰ τῶν Κρητῶν, θὰ θελήσῃ νὰ ἀποδεχθῶσι μετ' εὐμενείας τὸ ψήφισμα τῆς Συνελεύσεως καὶ νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν Ἐνωσιν· διακόπτει δὲ τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς.

Ἐγένετο ἐν Χανίοις τῇ 30 Ἰουνίου 1906

Οἱ πληρεξούσιοι

21- Ὑστερ' ἀπὸ τὸ Ἐνωτικὸ Ψήφισμα τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως εἶχεν ὑψωθῇ στὸ Φρούριον τοῦ Φιρκὰ στὰ Χανιά ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία. Καὶ στίς 5 τὸ ἀπόγευμα τῆς 5ης Αὐγούστου (1906) ἔφθασαν στὸ Λιμάνι Χανίων οἱ Στόλοι τῶν 4ων Μεγάλων Δυνάμεων, στίς 3 δὲ τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης, ἐστειλαν ναυτικὰ ἀγήματα καὶ ἔκοψαν τὸν κοντό τῆς Σημαίας. (Οἱ ἴδιοι Στόλοι εἶχαν θυμβαρδίσει στίς 9 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1897 τὴ Σημαία τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Στρατοπέδου τοῦ Προφήτ' Ἡλίου Ἀκρωτηρίου).

22- Τὴν 1/14 τοῦ Σεπτεμβρίου 1906 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν 4 Μεγ. Δυνάμεων στὰ Χανιά, ἐπέδωσαν στὴν Κρ. Κυβέρνησιν τὴν ἐξῆς ἀνακοίνωσιν (Ε Ε Κρ. Π. Α' /44/2-9-1906):

«Οἱ ὑποφαινόμενοι Γενικοὶ Πρόξενοι τῶν Προστατῶν Δυνάμεων ἐν Κρήτῃ συμφώνως ταῖς ὁδηγίαις τῶν Κυβερνήσεων των φέρουσιν εἰς γνώσιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ἐπ' ὀνόματι τῶν Δυνάμεων ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων τὸ ἀκόλουθον κείμενον ὁμοιομόρφου διακοινώσεως ἐγχειρισθείσης τῇ Α.Μ. τῷ Βασιλεῖ Γεωργίῳ τὴν 1/14 Αὐγούστου 1906 ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις Ἀντιπροσώπων τῶν Προστατῶν Δυνάμεων τῆς Κρήτης.

Αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις, ὅπως ἐκδηλώσωσι τὴν ἐπιθυμίαν των, ὅτι λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ τοὺς πόθους τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἀναγνωρίζουν διὰ πρακτικοῦ τρόπου τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ, πάντοτε διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς Κρήτης, συμφώνησαν νὰ προτείνωσι τῇ Α.Μεγαλειότητι, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ὡσάκις ἡ θέσις τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ τῆς Κρήτης κενωθῇ ἡ Α.Μεγαλειότης κατόπιν ἐμπιστευτικῶν μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις Ἀντιπροσώπων τῶν Προστατῶν Δυνάμεων συνδιασκέψεων θὰ ὑποδεικνύῃ ἓνα ὑποψήφιον ἱκανόν νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐντολὴν τῶν Δυνάμεων τούτων ἐν τῇ Νήσῳ ταύτῃ καὶ θὰ φέρῃ τὴν ἐκλογὴν του ἐπισήμως εἰς γνώσιν Αὐτῶν.

Αἱ προστατίδες Δυνάμεις, εὐθύς ὡς ἐγκρίνωσι τὴν ἐκλογὴν, θὰ λαμβάνωσι τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὅπως περιθάλωσι διὰ τῆς ἐξουσίας των τὸν νέον Ὑπάτον Ἀρμοστήν διὰ μίαν πενταετίαν καὶ θὰ φέρωσι τὸν διορισμὸν εἰς γνώσιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ παραχώρησις αὕτη ἐν τῷ πνεύματι τῶν Προστατῶν Δυνάμεων ἀποτελεῖ μέρος ἀναπόσπαστον ἐκ τῶν ἐκτεθεισῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ διακοινώσει τῇ ἀπευθυνθείσῃ ὑπὸ τῶν ἐν Κρήτῃ Γενικῶν Προξένων τῷ Ὑπάτῳ Ἀρμοστῇ τῇ 10/23 Ἰουλίου, αἱ δὲ Δυνάμεις αὗται ἔχουσι τὴν στερεάν ἐλπίδα, ὅτι ἡ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν θὰ ἀποδεχθῇ αὐτὰς εὐκρινῶς.

Ἀνακοινούντες τὰ ἀνωτέρω τῷ Κρητικῷ Λαῷ οἱ ὑπογεγραμμένοι Γενικοὶ Πρόξενοι ἐφιστῶσι ὅλως ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος σημασίας τῆς τελευταίας παραγράφου τῆς διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων, τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης.

23- Στίς 11.9.1906 ὁ Πρίγκιψ Γεώργιος πού ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὴν Ὑπατὴ Ἀρμοστείαν τῆς Κρήτης καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἐδημοσίευσεν (Ε.Ε.Κ.Π. Α' /48-11-9-1906) ἀποχαιρετιστήρια προκήρυξη πρὸς τὸν Κρητικὸν λαὸν ἀποσπάσματα τῆς ὁποίας μεταφέρομεν ἐδῶ:

«Κρήτες,

Ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς ὁσκὼν τὸ χορηγηθῆν Αὐτῷ δικαίωμα ἵνα προτείνῃ τὸν Ὑπατον ἐν Κρήτῃ. Ἀρμοστήν, προ-
τείνειν ὡς τοιοῦτον, Ἐμοῦ ἀποχωροῦντος, τὸν κ. Ἀλέξανδρον Ζαῖμην αἱ Προστάτιδες δὲ Δυνάμεις εὐηρεστήθησαν
νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν πρότασιν ταύτην.....

Ἀποχαιρετῶν ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ Κρήτες, εὐχομαι εἰς τὸν Ὑψιστον, ἵνα εὐδοκήσῃ νὰ βραχύνη ὅσον οἶον τε πλειό-
τερον τὸ τελευταῖον τῆς πολυμύχθου σταδιοδρομίας ὑμῶν διάστημα, ἀξίωση δὲ καὶ Ἐμέ νὰ ἐπανίδω ταχέως τὴν
ἀγαπητὴν Μου νῆσον ἀποτελοῦσαν ἐν καὶ ἀναπόσπαστον πλεόν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος μέρος.

Ἐν Χαλέπῃ τῇ 11ῃ Σεπτεμβρίου 1906
Γεώργιος-

24- Στις 16/29.9.1906 στὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀθήνας ἐγίνε σέ ἐπίσημη τελετὴ ἀπὸ τὸν πρυτανεύοντα πρεσβευτὴ τῆς
Ἀγγλίας Ἑλλιοτ ἡ ἀνακοίνωση τῆς ἀποδοχῆς ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων Γαλλίας, Μεγ. Βρεταννίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσ-
σίας τῆς υποδείξεως ἀπὸ τὸν Βασιλέα τοῦ Ἀλ. Ζαῖμη, πρώην Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ
Κρήτης μέ δετὴ ἐντολὴ -ὑπὸ τὴν Ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν- τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ὁποῖου ἡ σημαία -θὰ κυματίζῃ ἐφ'
ἐνὸς τῶν ὠχυρωμένων τῆς νήσου σημείων-.

Τῇ νύχτῃ δὲ τῆς ἐπομένης ὁ Ἀ. Ζαῖμης ἀνεχώρησε γιὰ τὰ Χανιά.

25- Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πριγκιπικὴ μερίδα τοῦ πολιτικοῦ κόσμου πολὺς ἐγίνε θόρυβος γύρω ἀπὸ τὰ μέτρα, κυρίως
τὰ οικονομικά, ποὺ εἶχαν αποφασίσαι οἱ Μ. Δυνάμεις νὰ ληφθοῦν μετὰ τὸ Κίνημα τοῦ Θερίσου καὶ τὰ ὁποῖα ἐχα-
κτῆριζαν ἐκεῖνοι ὡς μειωτικὰ τῆς αὐτονομίας τῆς Νήσου, ὁ νέος Ὑπάτος Ἀρμοστής Ζαῖμης ἔδωκε πρὸς τὴ Β
Συντακτικὴ Συνέλευσιν μέ διάγγελμά του τῆς 4-10-1906 διευκρινήσεις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν σχετικῶν Διακοι-
νώσεων τῶν Δυνάμεων (τῆς ἀπὸ 10/23-7-1906 πρὸς τὸν Ὑπατο Ἀρμοστή καὶ τῆς ἀπὸ 1/14-8-1906 πρὸς τὸν Βασι-
λέα). Κατόπιν τῶν διευκρινήσεων αὐτῶν, ἡ Συνέλευσις ἐνέκρινε ψήφισμα τὴν 5.10.1906 μέ τὸ ὁποῖον -μετὰ ἐκφρα-
σιν τῆς θαθείας ὀδύνης τοῦ Κρητ. Λαοῦ ἐπὶ τῇ μὴ ἐκ νέου πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων του, λαβοῦσα
γνώσιν τοῦ πρὸς αὐτὴν Διαγγέλματος τῆς Α.Ε. τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ..... διαβεβαιοῦται ὅτι ὄχι
μόνον δέν θίγεται ἡ Αὐτονομία τῆς Νήσου διότι διοικητικὸς μὲν ἐλεγχος δέν ὑπάρχει, ὁ δὲ οικονομικὸς περιορίζε-
ται μόνον ἐπὶ τοῦ συναφθρομένου δανείου - ἐφ' ὅσον ἡ σύναψις τοιοῦτου ἤθελεν ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως
- καὶ τῶν πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἡγγυημένων προσόδων, ἡ δὲ μικτὴ ἐπιτροπεία, κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ τῶν κ.κ. Προξέ-
νων καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ Κρητῶν σχηματισθσομένη, θὰ ἔχῃ χαρακτηρισμὸν προσωρινόν, ἀλλὰ καὶ παρέχονται νέαι
ἐνδείξεις τῆς πρὸς τὴν Νῆσον εὐμενείας τῶν Προστατίδων Δυνάμεων καὶ ἡ ἐντός μικροῦ κάθοδος Ἑλλήνων ἀξιω-
ματικῶν ὅπως ἀναλάβωσιν ὑπηρεσίαν ἐν Κρήτῃ

(ἡ Συνέλευσις)

Ψηφίζει

Α) Δηλοῖ ὅτι ἡ Κρητικὴ Πολιτεία διὰ τῶν νομίμων ἐξουσιῶν θέλει προβῇ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀναφερομένων ἐν
τῇ Διακοινώσει τῆς 10/23 Ἰουλίου ἐ.ε. καθ' ὅσον ταῦτα ἀπ' αὐτῆς ἐξήρτηνται καὶ καθ' ἣν ἐρμηνείαν δίδει τὸ
Διάγγελμα τῆς Α.Ε. τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ... (Ε. Εφ. Κρ. Π. Α' 60/5-10-1906).

26- Τὴν 30ῃ Σεπτεμβρίου 1907 ἐφθασαν στὴν Κρήτη ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴ στελέχωση τῆς Κρητι-
κῆς Πολιτοφυλακῆς (στρατοῦ).

Τὴν ἐπομένην ὁ Βενιζέλος ἐσχολίασε καὶ ἐχαίρετσε τὸ γεγονός αὐτὸ στὴν Κρητικὴ Βουλὴ.

Κατὰ τὰ Ἐπίσημα Πρακτικά τῆς Κρ. Βουλῆς (1-10-1907):

-Ὁ κ. Ἐλ. Βενιζέλος, λαθὼν τὸν λόγον, εἶπεν ὅτι, πρὸ παντός ἄλλου ἔργου, κρίνει εὐθετον νὰ διερμηνευθῶσι τὰ
αἰσθήματα ἀπὸ τοῦ θήματος, τὰ ὁποῖα πλημυροῦσι τὰς καρδίας πάντων διὰ τὸ εὐτυχές γεγονός τῆς χθεσινῆς
ἀφίξεως τῶν ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος σταλόντων ἀξιωματικῶν, εὐμενεῖ ἐπινεύσει τῶν Προστατίδων Δυνάμεων,
πρὸς ὀργάνωσιν καὶ σύνταξιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου, ὅτι ἡ χθεσινὴ ἡμέρα σημειοῖ ἓνα σπουδαιό-
τατον σταθμόν ἐν τῇ μακρᾷ καὶ περιπετειώδεϊ ἐξελίξει τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος πρὸς τὴν ὀριστικὴν ἐθνικὴν ἀπο-
κατάστασιν, ὅτι δὲ ἡ κάθοδος τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν τούτων, ἀποτελοῦσα οὐσιαστικῶς
κάθοδον Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Κρήτην, εἶναι νέον γεγονός, δι' οὗ νέοι σφυρηλατοῦνται πρὸς τὸ ἐλεῦθερον
βασιλεῖον δεσμοί, δι' ὧν ὁ σημερινὸς μεταβατικὸς σταθμὸς εὐρύνεται κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν Δυνάμεων ἐν πνεύ-
ματι ἠθικωτέρῳ, ὁδηγῶν ταχέως καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸν ποθητὸν λιμένα τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀποκαταστάσεως-.

27- Σχετικὰ μέ τὴν ἀνάκλησιν τῶν διεθνῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἡ Κρητικὴ Βουλὴ κατὰ τὴ συνεδρίασιν
τῆς τῆς 21-5-1908 ἐξέδωκε τὸ ἀκόλουθο ψήφισμα:

-Ἡ Βουλὴ τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν δευτέραν Σύνοδον τῆς πρώτης αὐτῆς Περιόδου.

Ἐκφράζει τὴν θαυμάτιν καὶ ἀπειρον εὐγνωμοσύνην τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ὃν ἀντιπροσωπεύει, καὶ ἐαυτῆς πρὸς τὰς
Προστάτιδας Μεγάλας Ἐξουσίας, διὰ τὸ νέον δαῖγμα τῆς πρὸς αὐτὴν εὐμενείας τῶν, τὴν ἀνάκλησιν ἐκ τῆς Πατρί-
δος ἡμῶν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν μοιρῶν, αἰτνευεῖ κατὰ τὸ δεκαετές διάστημα τῆς ἐν Κρήτῃ παραμονῆς τῶν
ἀνταπεκρίθησαν πρὸς τὸν περιορισμὸν αὐτῶν.

Ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ τρέφῃ τὴν ἐλπίδα καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν ὅτι, ταχέως Αὐταὶ θέλουσι
θέσει τὴν κατακλειδὰ εἰς τὸ φιλάνθρωπον καὶ ἐκπολιτιστικόν αὐτῶν ἔργον, ἀποδίδουσαι τὴν Κρήτην εἰς τὴν Ἑλλά-
δα, τὴν μόνην λύσιν ἡ ὁποία θὰ συμπληρώσῃ τὴν εὐμενίαν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ θὰ πληρώσῃ τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ
ἰδεώδες, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐξακολουθεῖ οὗτος νὰ ἐμπνέται καὶ νὰ θεωρῇ ὡς τὸ μόνον συμπλήρωμα τῆς ἠθικῆς καὶ
ὀλικῆς του εὐδαιμονίας-.

Ἐγένετο ἐν Χανίοις τῇ 21 Μαΐου 1908.

Οἱ Βουλευταί-

28- Τήν ανάκληση τών διεθνών στρατευμάτων από τήν Κρήτη έσχολίασεν ο Κωνσταντίνος Μάνος κατά τή συνεδρίαση τής Κρ. Βουλής τής 27ης Μαΐου 1908 ως έξης, κατά τά Έπίσημα Πρακτικά:

«Ο κ. Κ. Μάνος λαβών τόν λόγον χαιρετίζει από τού θέματος τής Βουλής, επί τή ενάρξει τών εργασιών αυτής, έξ ονόματος τής 'Αντιπολιτεύσεως, τήν νέαν ένδειξιν εύνοιας από τās Δυνάμεις ήτις είναι επιβράβευσις τής Πολιτείας τής 'Αντιπολιτεύσεως, και λέγει ότι οι ισχυριζόμενοι ότι ήτο προαποφασισμένη ή αναχώρησις τών Διεθνών στρατευμάτων, λησμονοῦσιν ότι ως όρος τής Νότας τής 13 'Ιουλίου 1906, απαραίτητως αναφέρεται ή όργάνωσις τής Πολιτοφυλακής, και τονίζει ότι τά τοιαῦτα απέτέλουν άρχήθεν τό πρόγραμμα του υπό τόν κ. Βενιζέλον κόμματος. Αναφέρει ότι τότε έλεγον οι έν τή 'Αντιπολιτεύσει, ότι πάσα δυσπιστία πρός τās Δυνάμεις είναι παιδαριώδης και άναξία άνδρών έλευθέρων.

Έλέγομεν τότε ότι ή Ένωσις δέν θά γίνη διά μιάς, αλλά βαθμηδόν, και ιδού ότι εκτελούνται αι ύποσχέσεις τών Δυνάμεων και πλησιάζομεν πρός τό ποθητόν τέρμα.

Έκφράζει αίσθημα χαράς και έθνικής ύπερηφάνειας, όπερ αισθάνεται ο Κρητικός λαός, επί τή όργάνωσει τής Πολιτοφυλακής ύφ' Έλλήνων Αξιωματικών και λέγει ότι τό σώμα τουτο απέσπασε τόν θαυμασμόν άρμοδίων κριτών....»

29- Ένώ άπουσίαζε ο Ζαΐμης από τήν Κρήτη:

«Η Βουλή τών Κρητών συνελθούσα εις έκτακτον Σύνοδον και διερμηνεύουσα τό αναλλοίωτον φρόνημα του Κρητικού Λαού, κηρύττει τήν άνεξαρτησίαν τής Κρήτης, και τήν Ένωσιν αυτής μετά του Βασιλείου τής Ελλάδος, εις μίαν άδιαίρετον Συνταγματικήν Πολιτείαν.

Προσκαλεί τήν Α. Μεγαλειότητα τόν Βασιλέα τών Έλλήνων νά αναλάβη τήν διακυβέρνησιν τής Νήσου....

Έγένετο έν Χανίσις τή 29η Σ/θρίου 1908-.

30- Μέ Διακοίνωσή των τής 15/28-10-1908 αι Μ. Δυνάμεις (Γαλλία, Μεγ. Βρεττανία, Ρωσία και 'Ιταλία) έδήλωσαν πρός τήν Έκτελεστικήν Έπιτροπή τής Κρήτης ότι «δέν θά άπέιχον από του νά άποβλέψωσι μετ' εύμενείας εις τήν συζήτησιν τής Ένώσεως τής Κρήτης μετά τής Ελλάδος εάν ή τάξις διατηρηθή και ή προστασία του Μουσουλμανικού πληθυσμού έξασφαλισθή», ή δέ Έκτελ. Έπιτροπή έγγνωστοποίησε πρός τούς Γεν. Προξένους «ότι έδόθησαν εις τās άρμοδίας άρχάς αι πρός τουτο άναγκαΐαι διαταγαί».

(Τόν 'Ιούλη του 1909 άποχώρησαν από τήν Κρήτη τά στρατεύματα τών Μεγ. Δυνάμεων).

31- Στις 3 Αύγουστου 1909 οι Πρόξενοι τών Δυνάμεων στά Χανιά επέδωσαν στήν Έκτελεστική Έπιτροπή τής Κρήτης τήν ακόλουθη, μέ χρόνολ. 2/8/1909, ανακοίνωση:

«Οι ύπογεγραμμένοι αντιπρόσωποι τών Προστατιδών τής Κρήτης Δυνάμεων λαμβάνουσι τήν τιμήν νά γνωρίσωσιν εις τήν Κρητικήν Κυβέρνησιν ότι αι Κυβερνήσεις των άπεφάσισαν ν' άφαιρέσωσι διά τής άποβιβάσεως άποσπασμάτων έκ των πολεμικών πλοίων των τήν έλληνικήν σημαίαν ήτις άπεικώτως κυματίζει από τής 14/27 παρελθόντος 'Ιουλίου εις τήν είσοδον του λεμένου Χανίων, (Σημ. Σ.:στό φρούριο Φιρκά) εάν ή σημαία δέν άφαιρεθή υπό των έγχωρίων άρχών.

Τά πρός τουτο άναγκαΐα μέτρα θά ληφθώσι τάχιστα.

Φέροντες τά άνωτέρω εις γνώσιν τής Κρητικής Κυβερνήσεως οι ύπογεγραμμένοι αντιπρόσωποι τών Προστατιδών Δυνάμεων έχουσι τό καθήκον νά έφελκύσωσι σπουδαιότατα τήν προσοχήν αυτής επί των σοθάρων και άνεπανορθώτων συνεπειών τās όποίας θά είχε πάσα προσβολή κατά τών διεθνών στρατευμάτων.

32- Η τελεσιγραφική αυτή Διακοίνωση έπροκάλεσε λαϊκή άναταραχή, παραίτηση τής πολιτικής Κυβερνήσεως, και τόν διορισμό από τή Βουλή ύπηρεσιακής Κυβερνήσεως. Κατά τή συνεδρίαση δέ του «Παραρτήματος τής Έλληνικής Βουλής έν Κρήτη» - όπως όνομαζόταν πιά ή Κρ. Βουλή - τής έπομένης, 3ης Αύγουστου 1909, ο Πρόεδρος Άντ. Μιχελιδάκης δέχεται πρόταση του Γ. Φούμη νά ανακοινωθή ή Διακοίνωση πρός τό λαό μέ έγκύκλιο και - κατά τά Έπίσημα Πρακτικά - «συνιστά όπως έν τή έγκυκλίω γίνωσι θερμαί συστάσεις πρός τόν λαόν πρός τήρησιν τής τάξεως, ότι ο λαός όφείλει νά σεβασθή τήν άπόφασιν τών Προστατιδών Δυνάμεων».

33- Κατά τά τέλη Σεπτεμβρίου 1908 ο λαός τών Χανίων έπληροφορείτο τήν ανακήρυξη τής Βουλγαρίας σέ βασίλειο. Η είδηση αυτή έπροκάλεσε παλλαϊκή, μέ κάθε τρόπο, διαδήλωση τής Κρήτης υπέρ τής Ένώσεως. Λαός και Αρχές εκήρυξαν τήν Ένωσιν:

Στόν «Κήρυκα» Χανίων (του Βενιζέλου) τής 29-9-1908 διαβάζομεν:

«Από τής έσπέρας τής Τρίτης, 23 τρ. μηνός, ήρχισε διαδιδόμενη, έκ τραπεζιτικού, τό πρώτον τηλεγραφήματος ή είδησις τής ανακηρύξεως τής Βουλγαρίας εις Βασίλειον, ζωηρά δέ κατελάμβανε συγκίνησις τούς πάντας.

Περί τό μεσονύκτιον ή είδησις ήτο έντελώς θεβαιωμένη έκ τηλεγραφήματος του Πρακτορείου Χανίων.

Παρά τό προκεχωρημένον τής ώρας ή είδησις άστραπιαίως μετεδόθη εις τούς πλησιεστέρους πρός τήν πόλιν δήμους από πρῶις δέ ήρξαντο καταφθάνουσαι πυκναί ομάδες έπαρχιωτών, ενώ συγχρόνως διάφοροι πολιτευόμενοι έξ άμφοτέρων τών πολιτικών μερίδων άνέλαβον τήν πρωτοβουλίαν τής συγκροτήσεως συλλαλητηρίου. Έφ' όσον ή ήμέρα προεχώρει, πυκνότεραι κατέφθανον ομάδες τών έπαρχιωτών και έκ χωρίων άπεχόντων 4 και 5 ώρας τής πόλεως, ή δέ πόλις άναρτηθείσων πανταχού Έλληνικών σημειών και κρουομένων τών κωδώνων τών εκκλησιών είχαν όσιν πανηγυρικήν. Ότε δέ περί τήν 2 μ.μ. ώραν κλεισθέντων όλων τών καταστημάτων ήρξαντο συρρέοντες οι τε έκ τής πόλεως και τών έπαρχιών εις τό Πεδιον του Άρεως εις 12 χιλιάδας κατά μέτριον ύπολογισμόν άνήρχετο τό συγκεντρωθέν πλήθος, έν άκρατήτῳ ένθουσιασμῳ ζητωκραυγάζον υπέρ τής ένώσεως. Αποκατασταθείσης ήσυχίας ο κ. Ζουριδης έξ ονόματος τής διοργανωτικής του συλλαλητηρίου έπιτροπής, είπε πρός το πλήθος τά έξης:

Αγαπητοί Συμπatriώται,

Ο αύθόρμητος αυτός ένθουσιασμός, ο όποιος μάς κατέχει τήν στιγμήν αυτήν, είναι ή έκ Θεού επιβράβευσις των μακρών και χαλεπών αγώνων τούς όποιους μετά δόξης και τιμής διεξήγαγεν ο Κρητικός λαός υπέρ τής Έλευθερίας και τής ένώσεως μετά τής προσφιλους αυτού μητρός Ελλάδος. Η χαρά και ή συγκίνησις ή όποία δονεί

σήμερον τόν Κρητικόν λαόν, είναι τό εύγενές έπαθλον πρός τό όποίον ό Κρητικός λαός έτρεχε πάντοτε άπτόητος από πάσαν θυσίαν. Καί τώρα, φρονημαίαι, ώς κατακτηταί μίς Ιδέας, αισθανόμεθα τούς μητρικούς παλμούς, τούς όποιους μέ όρμήν μάς φέρει ό Πόντος από τās άκτάς τής έλευθέρας πατρίδος..... Όχι (λοιπόν) από άνευλάβειαν πρός τās Προστάτιδας Δυνάμεις, αλλά διότι τά ραγδαία γεγονότα τής χερσονήσου του Αΐμου καί πρό παντός ή ανακήρυξις τής Βουλγαρίας εις άνεξάρτητον βασιλείον, έντός τής όποιας Βουλγαρίας υπό αναλόγους διεθνείς συνθήκας μέ τήν Κρήτην ύπάρχει καί ή 'Ανατολική Ρωμυλία. Τά γεγονότα αυτά μάς ώθούν, όπως καί ήμεις σήμερον κηρύξωμεν ένώπιον Θεού καί ανθρώπων τήν ένωσιν τής Κρήτης μας μετά τή μητρός 'Ελλάδος, μέ τήν θαυτάτην πεποίθησιν ότι αι Προστάτιδες Δυνάμεις μετ' εύμενείας θά κρίνουν τήν απόφασιν ταύτην του Κρητικού λαού.

'Ελπίζω ακόμη ότι καί αυτό τό νέον καθεστώς τής Τουρκίας, πρός τό όποίον μετά συμπαθείας άτενίζει ό 'Ελληνισμός, θά αποδεχθή τήν λύσιν ταύτην, διότι έν τώ συμφέροντι άμφοτέρων τών λαών θά καταστήση έγκαρδιωτέρας τās σχέσεις τών δύο Κρατών-.

'Εκάστη περίοδος του λόγου του κ. Ζουρίδη, διεκόπτετο υπό παρατεταμένων ζητοκραυγών μετά τό τέλος δέ αυτού ό κ. Ξηράς άνέγνωσεν εις τό πλήθος τό επόμενον ψήφισμα, ούτινος εκάστη περίοδος ένεκρίνετο όμοίως διά παρατεταμένων ζητωκραυγών:

ΨΗΦΙΣΜΑ

Ό Λαός τής πρωτεύουσας καί τών Δυτικών 'Επαρχιών

τής Κρήτης

«Συνελθών σήμερον τήν 24 Σ/θρίου 1908 εις πάνδημον συλλαλητήριον έν τώ «Πεδίω του 'Αρεως» Χανίων.

Συνεχίζων τό προαιώνιον καί αναλλοίωτον έθνικόν πρόγραμμα του Κρητικού Λαού.

Κηρύττει έν όνόματι τής όμοουσίου καί άδιαίρετου 'Αγίας Τριάδος, τήν ένωσιν τής Κρήτης μετά του έλευθέρου Βασιλείου τής 'Ελλάδος, όπως μετ' αυτού αποτελέση έσαι έν άδιαίρετον καί αναπόσπαστον Συνταγματικόν Κράτος.

Προσκαλεί τήν Αυτόν Μεγαλειότητα τόν Βασιλέα τών 'Ελλήνων νά καταλάβη τήν Νήσον καί αναλάβη τήν διακυβέρνησιν αυτής, τήν δέ Κυβέρνησιν τής Κρήτης νά συγκαλέση τήν Βουλήν καί νά διατάξη τās 'Αρχάς του τόπου νά διοικώσιν αυτόν έν όνόματι του Βασιλέως τών 'Ελλήνων.

Συνιστά 'Επιτροπήν εκ τών Στεφ. Ψαρουδάκη, 'Αριστ. Κριάρη, Γεωργ. Δασκαλογιάννη, Ν. Ζουρίδη, 'Εμμ. Ν. Ξηρά, 'Εμμ. Ν. Παπαδερού, Χαραλ. Πλουμιδάκη, 'Εμμ. Παπαγιαννάκη, Σπυρ. Μαλατάκη, Γεωργ. Παπαδοπέτρου, Γ. Φούμη, Νικ. Μπιστολάκη, 'Αντ. Κατζουράκη, 'Εμμ. Φραντζεσκάκη, 'Εμμ. Σειραδάκη, 'Ιωσήφ Λεκανίδη, 'Εμμ. Θεοδωρίδη, Γεωργ. Πανηγυράκη, Κωνστ. Φούμη, Γεωργ. Μυλωνογιάννη, Μάρκ. Μάνδακα, Πέτρου Μαρή, Χαρ. Παπαδάκη, Γεωργ. Γαλάνη, 'Ιω. Παπαδογιάννη, Σπυρ. 'Αγκουσουλάκη, όπως διά τής κυβερνήσεως του τόπου διαβιβάση τό παρόν ψήφισμα πρός τήν Αυτόν Μεγαλειότητα τόν Βασιλέα τών 'Ελλήνων καί τήν Κυβέρνησιν Του, ή αυτή δέ επιτροπή επιδώση αυτό πρός τούς ένταύθα κ.κ. 'Αντιπροσώπους τών Μεγάλων Δυνάμεων.

Έν Χανίοις τή 24η Σεπτεμβρίου 1908-

34- Σχετικά μέ τήν επίδοση του ψηφίσματος αυτού στους Προξένους τών Μ. Δυνάμεων, στον «Κήρυκα» (τής 29-9-1908) δημοσιεύτηκαν τά εξής:

«Μετά τήν έν εξέλλω ένθουσιασμώ αποδοχήν του ψηφίσματος ή 'Επιτροπή, προηγουμένων έλληνικών σημαίων καί τής μουσικής, ακολουθούντος δέ όλου του πλήθους, έκρηγνυμένου εις απαύστους ζητωκραυγάς ύπέρ τής ένώσεως, έπορεύθησαν εις Χαλέπαν πρός επίδοσιν του ψηφίσματος εις τά Προξενεία. Εις τό πρώτον επί τής όδου Χαλέπας Προξενείον, τό Αυστριακόν, τό ψήφισμα επεδόθη διά τούς γραμματέας του Προξενείου κ. Μητσοτάκη.

Εις τό Γαλλικόν Προξενείον εύρίσκοντο συγκεντρωμένοι ό Γ. Πρόξενος Ρωσίας, ό Διευθύνων τό 'Αγγλικόν Προξενείον καί ό Γ. Πρόξενος τής Γαλλίας, όστις αναπληροϊ καί τόν άπουσιάζοντα 'Ιταλόν συνάδελφόν του. Εις τήν 'Επιτροπήν ό Γάλλος Πρόξενος ως πρύτανις του Προξενικού σώματος, είπεν, ότι μή υπάρχούσης καμμίας έπισήμου πληροφορίας περί τής ανακηρύξεως τής Βουλγαρίας εις Βασιλείον, ή ένέργεια εις ήν προέβη ό κρητικός λαός είναι τουλάχιστον πρόωρος, τοσοούτο μάλλον, όσον δύναται νά προκαλέση διατάραξιν τής τάξεως. Προσέθηκεν, ότι τό κρητικόν ζήτημα θά λυθι ούχι έν Κρήτη άλλ' υπό τών Δυνάμεων, καί ότι μή έχοντες όδηγίας δέν δύνανται νά δεχθούν τό ψήφισμα, ειμή ως έκφρασιν εύχής εκ μέρους του κρητικού λαού».

35- Τήν 5 μ.μ. τής ίδιας μέρας έδημοσιεύετο καί έτοιχοκολλάτο στήν πόλη φύλλο τής 'Επισήμου 'Εφημερίδος, μέ τό εξής κείμενο:

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Έν Χανίοις τή 24 Σ/θρίου 1908 - 'Αριθμ. 1

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Διερμηνεύουσα τό αναλλοίωτον φρόνημα του Κρητικού Λαού

Κηρύσσει τήν άνεξαρτησίαν τής Κρήτης καί τήν Ένωσιν αυτής μετά τής 'Ελλάδος, όπως μετ' αυτής αποτελέση άδιαίρετον καί άδιόσπαστον Συνταγματικόν Βασιλείον.

Παρακαλεί τήν Α.Μ. τόν Βασιλέα τών 'Ελλήνων ν' αναλάβη τήν διακυβέρνησιν τής Νήσου.

Δηλοί, ότι μέχρι τούτου θέλει συνεχίση νά κυβερνά τήν Νήσον έν όνόματι τής Α.Μ. του Βασιλέως τών 'Ελλήνων

κατά τούς Νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Ἐντέλλεται εἰς τὰς Ἀρχάς τῆς Νήσου, ὅπως συμφώνως τῷ ψηφίσματι τούτῳ ἐξακολουθήσωσι ν' ἀσκῶσι τὰ καθήκοντα τῆς ὑπηρεσίας των.

Ἐγένετο ἐν Χανίοις τῇ 24ῃ Σεπτεμβρίου 1908

Ὁ Πρόεδρος
Γ. ΠΑΠΑΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ

Τὰ Μέλη
Χ. ΠΩΛΟΓΕΩΡΓΗΣ
Ε. ΜΟΔΑΤΣΟΣ

36- Συγχρόνως, τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιον Χανίων (γιά τὴν ἀκρίβεια τὰ Χριστιανικά μέλη του - χωρὶς τὴν παρουσία τῶν Μουσουλμανικῶν μελῶν του) μετὰ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 428/24-9-1908 ἀπόφασή του: «Κηρύττει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κρήτης καὶ τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ὅπως μετὰ ταύτης ἀποτελέσῃ ἐν ἀναπόσπαστον καὶ ἀδιαίρετον συνταγματικόν κράτος κλπ» καὶ «συνιστᾷ ἐπιτροπὴν... ὅπως... ἐπιδώσῃ ἀντίγραφον τοῦ παρόντος πρὸς τοὺς... ἀντιπροσώπους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, παρακαλουμένην νὰ διαβιβάσῃ αὐτὸ πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Αὐτοῦ». (φωτοτυπημένο ἀντίγραφο τοῦ ψηφίσματος θλ. σέ ἄλλη στήλη).

37- Τὴν ἐπομένη (25/9/1908) τοιχοκολλήθηκε σὲ πολλὰ μέρη τῶν Χανίων ἡ ἐξῆς ἐγκύκλιος τῆς Κυβερνήσεως:

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Ἐν Χανίοις τῇ 25ῃ Σεπτεμβρ. 1908 Ἀριθ. 3ος

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἀγαπητοὶ Συμπατριῶται,

Ἰερὸν καθήκον ἐπέβαλεν εἰς τὸν Λαὸν καὶ τὴν Κυβέρνησιν νὰ λύσωσι καὶ τὸν τελευταῖον δεσμόν, τὸν κωλύοντα τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀγαπητῆς μας πατρίδος καὶ νὰ κηρύξωμεν τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Τὰ κωλύματα ἅτινα παρενεβάλλοντο μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἀγαθὴν θέλησιν τῶν Μεγάλων Προστατῶν Δυνάμεων ὅπως θέσωσι τέρμα εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐκπολιτιστικόν ἔργον των, ἐπιστέφουσαι οὕτω τὸ γιγάντιον ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεώς του ἔργον τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ, διὰ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἡρθσαν ἐντελῶς, διότι ἀπὸ προχθὲς ὁ τηλεγράφος μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ μὲν Βουλγαρία ἀνεκρύνθη εἰς ἀνεξάρτητον Βασίλειον, ἡ δὲ Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη προσαρτᾶται εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος δὲν πρόκειται πλέον νὰ ἀνακινήσῃ ζητήματα ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου, διότι ἤδη ἀνεκινήθησαν ὑπὸ ἄλλων, ἡ δὲ λύσις τούτου ἀποτελοῦσα ἔργον ὑψίστης δικαιοσύνης καὶ τηρήσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, ἔχομεν στερρὰν τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ τύχῃ πλήρους ἐπικροτήσεως τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ πρωτίστως τῶν Μεγάλων Προστατῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἐπανελημμένως περιέβαλον τὴν πατρίδα μας, διὰ τῆς μετὰ πολλῶν συμπαθειῶν προστασίας των.

Ἐναπόκειται ἤδη εἰς πάντας ἡμᾶς νὰ δεῖξωμεν, ὅτι εἴμεθα ἀντάξιοι τοῦ μεγάλου ἐπιτελεσθέντος θήματος, τηροῦντες μετὰ ζήλου τὴν δημοσίαν τάξιν, καὶ περιφρουροῦντες μετὰ πατρικῆς μερίμνης τὰ συμφέροντα τῶν συμπατριωτῶν μας Μουσουλμάνων.

Ἐχομεν ἀκράδαντον πεποίθησιν ὅτι ὁ Κρητικὸς λαὸς ὁ ὁποῖος εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἀνεφάνη πάντοτε πιστὸς ἐκτελεστῆς τοῦ καθήκοντός του, δὲν θὰ ὑστερήσῃ σήμερον τούτου, ὅποτε διερχόμεθα τὴν κρίσιμωτέραν καὶ ὑψηλωτέραν τῶν περιστάσεων, ἄλλ' ὅτι καὶ πάλιν θὰ τὸ ἐκτελέσῃ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, ὑποτασσόμενος εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ὁ Πρόεδρος
Γ. ΠΑΠΑΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ

Τὰ Μέλη
Χ. ΠΩΛΟΓΕΩΡΓΗΣ
Ε. ΜΟΔΑΤΣΟΣ

38- Τὴν ἴδια μέρα (25 Σεπτεμβρίου) στὸ μέγαρον τῶν Δικαστηρίων ὥρα 4 μ.μ., τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου καὶ τῆς πολυμελοῦς ἀπὸ πολιτευομένων Ἐπιτροπῆς, ἔδωκαν τὸν ἐξῆς ὅρκον:

Ὁρκίζομαι νὰ φυλάττω πίστιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸν Συνταγματικὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ὑπακοήν εἰς τοὺς Νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ Κράτους, καὶ νὰ διαχειρίζωμαι τιμῶς καὶ εὐσυνειδήτως τὴν ἀνατεθειάν μοι λειτουργίαν».

Τὴν 5 μ.μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐγένινεν ἡ ὁρκιστὴ τῶν Πολιτοφυλάκων, καὶ Χωροφυλάκων στὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεῶς.

39- Στις 29 Σεπτεμβρίου καὶ ἡ Κρητικὴ Βουλὴ, σὲ ἑκτακτὴ σύνοδόν της ἐψήφισε τὴν ἐξῆς ἀπόφασιν:

«Ἡ Βουλὴ τῶν Κρητῶν συνελθοῦσα εἰς ἑκτακτον Σύνοδον καὶ διερχομένη τὸ ἀναλλοίωτον φρόνημα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ, κηρύττει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κρήτης, καὶ τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, εἰς μίαν ἀδιαίρετον Συνταγματικὴν Πολιτείαν.

Προσκαλεί την Α. Μεγαλειότητα τόν Βασιλέα τών Ἑλλήνων νά αναλάβῃ τήν διακυβέρνησιν τῆς Νήσου.

Διακόπτει τήν συνεδρίασιν διά τήν αὔριον.

Ἐγένετο ἐν Χανίοις τῇ 29ῃ Σ/θρίου 1908-.

40- Μὲ Διακήρυξιν τῶν στίς 20/1 - 12/2/1910 οἱ Πρόξενοι τῶν Μ. Δυνάμεων ἐδήλωσαν πρὸς τήν Ἐκτελ. Ἐπιτροπὴν τῆς Κρήτης ὅτι «αἱ τέσσαρες Δυνάμεις δὲν δύνανται νά δεχθῶσι τὴν συμμετοχὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου εἰς τὰς ἐκλογὰς αἰτῖνες πρόκειται νά διεξαχθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐάν παρὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ρητῆς ταύτης ἐναντιώσεως τῶν τεσσάρων Δυνάμεων, ἡ συμμετοχὴ αὕτη ἐφαίνετο μέλλουσα νά ἐπακολουθήσῃ, θά ἐλάμβανον αὗται μέτρα ἀποτελεσματικά πρὸς παρεμπόδιον τῆς πραγματοποιήσεώς της» (Π.Ε. Ἐφ. Α'30/31/5/1910).

41- Στὴ Διακοίνωσι αὕτη τῶν Δυνάμεων ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ (Ε. Βενιζέλος), ἀπάντησε μὲ ἐγγραφὴν τῆς στίς 16/29-5-1910 καὶ μὲ ταυτόχρονον λεπτομερὲς ὑπόμνημά της. Στὸ ἐγγραφο ἀναφέρονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Βουλγαρικὴ Ἡγεμονία διὰ πράξεως τόσο ἀπροσοκλήτου ἀνατρέπει κατάστασιν πραγμάτων τελοῦσαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Εὐρώπης, τί ἀπομένει νά πράξῃ ὁ Κρητικὸς Λαός;... Ἀποκηρύττουσα τὴν Ὄθωμανικὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ προκηρύττουσα τὴ 24 Σεπτεμβρίου 1908 τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνωσιν ἡ Κρήτη, ἀπέναντι τῆς Τουρκίας οὐδὲν πλέον πράττει τοῦ νά κηρύξῃ δικαίῃ ὑπάρχουσαν κατάστασιν ὑφισταμένην ἤδη ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης (24-9-1908) ἡ Κρήτη κυβερνᾶται ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων συμφώνως τῷ Συντάγματι τοῦ Βασιλείου. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία κυματίζει ἐπὶ τῶν δημοσίων κτιρίων... Αἱ πολιτικαὶ ἐξουσίαι, ἡ πολιτοφυλακὴ, ἡ χωροφυλακὴ ὁμνῶσιν τὸν συνταγματικὸν ὄρκον πίστεως εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον. Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἀσκεῖται ἐν Κρήτῃ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ὡς ἀσκεῖται αὕτη ἐν Βουλγαρίᾳ ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου.... Εἰς τὸ κρητικὸν κήρυγμα (τῆς 24/9/1908) αἱ Προστατίδες Δυνάμεις δὲν ἀντιτάσσουσιν ἀποδοκίμασιν ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἀποδέχονται τὴν πραγματικὴν κατάστασιν ἣν συνεπάγεται, ἐάν δέ, μὴ ἀνακοινώσασαι ἔτι τὴν ἐπίσημον αὐτῶν ἀναγνώρισιν εἰς τὰς ἐπενεχθείσας εἰς τὸ βαλκανικὸν καθεστῶς παρὰ τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ Βουλγαρίας μεταβολάς, δὲν κρίνουν δινατὴν ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἐνέργειαν, παρέχουσιν ὅμως εὐθύς ἀμέσως αὕτη περιλαμβανόμενα πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἐν τούτῳ ἐχόμενα τῇ πολιτείᾳ ἣν ἠκολούθησαν ἐπὶ ἐνδεκα συναπτὰ ἔτη. ν' ἀναλάβωσιν αὗται τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεθνούς κυρώσεως τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνώσεως. Τὴν ὑπόσχεσιν ὄντως ταύτην λαμβάνει ὁ Κρητικὸς λαὸς ὅταν δηλοῦσιν αὐτῷ τὴν 13/28 Ὀκτωβρίου ὅτι «δὲν θ' ἀφίσταντο τοῦ ν' ἀποβλέψωσι μετ' εὐμενείας εἰς τὴν συζήτησιν τῆς ἑνώσεως, ἣς ἐξαρτῶσι τὴν πραγμάτωσιν ἐκ τούτου μόνου τοῦ ὅρου: τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως καὶ τῆς προστασίας τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ.... Ὁ Κρητικὸς λαὸς ἡρεμὸς ἀναμένει τὴν ὑπεσχημένην ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἀναμένει δὲ τοσοῦτω μᾶλλον πεποιθώς, ὅσῳ αἱ Δυνάμεις ἐπικυροῦσι τὸ Βουλγαρικὸν κήρυγμα...» (Π.Ε.Κ. Α' 30/31/5/1910)

Στὸ ὑπόμνημα δὲ ἀναφέρονται καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων ἐτῶν καὶ τὰ γεγονότα ὅσα ἐκτίθενται ἐν τῷ συνημμένῳ ὑπομνήματι ἀποδεικνύουσιν ὀριδῆλως, ὅτι ἡ Κρήτη ἀδυνατεῖ νά ζῇ ἐκτὸς τῶν Ἑλληνικῶν θεσμῶν.... Τὸ καθεστῶς, ὁποῖον ἐφαρμόζεται ἀπὸ τῆς 24ης Σεπτεμβρίου 1908, ἀποτελεῖ ἐν νέον ἐπὶ πλέον βῆμα πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῶν Ἐθνικῶν πόθων.... Μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοιοῦτου καθεστώτος ἐπὶ διετίαν ὁλὴν σχεδόν, ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι αἱ Προστατίδες Δυνάμεις.... Δὲν θά θελήσωσι νά διακινδυνεύσωσι κεκτημένην κατάστασιν πραγμάτων περιφρουρουμένην ὑπὸ ἐπὶ ἐπὶ ἐπὶ Διακοίνωσεων, ἀπομακρυνόμενοι τῆς ὁδοῦ τῆς ὑπ' αὐτῶν τούτων διὰ τῶν ἐν λόγῳ Διακοίνωσεων διαχαράχθεισας....»

42- Στίς 7 Μαρτίου 1910 ἐγέναν ἐκλογαὶ Συνελεύσεως γιὰ τὸν ὑπεύθυνον καὶ ἐγκυρὸν χειρισμὸν τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, ἡ ἐκλεγείσα δὲ «Γ' Συνέλευσις τῶν Κρητῶν» συνήλθε στίς 26 Ἀπριλίου 1910.

Στὴ συνέλευσις αὕτη ὁ Βενιζέλος συγκέντρωσε τὴν πλειοψηφίαν καὶ σχημάτισε Κυβέρνησιν.

Ἐπειδὴ ἡ τέως Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ σὺν τῷ Διάταγμα τῆς ὑπ' ἀριθμ., 26 τῆς 26-4-1910 ἀνέφερεν ὅτι «ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α'... κηρύσσει τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως» καὶ στὴ Συνέλευσιν οἱ Μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι ἀρνήθησαν ν' ἀναγνωρίσουν τὸ καθεστῶς καὶ νά δώσουν ὄρκον πίστεως πρὸς τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, δημιουργήθηκε δὲ οὕτω πρόβλημα ἡ ἀποκλεισμὸς τῶν Μουσουλμάνων ἀπὸ τῆς Συνελεύσεως ἡ συμμετοχῆς τῶν σ' αὐτὴ χωρὶς νά ὀρκισθῶν ὅπως οἱ Χριστιανοὶ πληρεξούσιοι. Σὲ δῆλωσιν τῆς 16ης κατέθεσαν σὺν τῷ Προεδρεῖο τῆς Συνελεύσεως, στίς 26-4-1910, οἱ 16 Μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι ἐδήλωσαν ὅτι «μὴ στήριζόμενοι εἰμὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῆς Νήσου κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μὴ συμμετάσχοντες (σίκ) οὐδενὸς ἄλλου σημείου εἰμὶ μόνον τῆς παρὰ τῆς Ὄθωμανικῆς Κυβερνήσεως χορηγηθείσης αὐτονομίας διαμαρτυρούμεθα ἐξ ὀνόματος τοῦ Μουσουλμανικοῦ στοιχείου, οὗτινος τυγχάνομεν πληρεξούσιοι, διὰ τὴ συμφώνως τοῖς Ἑλληνικοῖς νόμοις γενομένην ἡμῖν πρότασιν περὶ δόσεως ὁρκου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων».

Στίς 6 Μαΐου (1910) ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως (Βενιζέλος) «ἀνακοινεῖ κατὰ τὰ Ἐπίσημα Πρακτικά - εἰς τὴν Συνέλευσιν ὅτι τὸ μὲν παρελθόν Σάββατον ὁ Γεν. Πρόεδρος τῆς Ἀγγλίας, τὴν δὲ Κυριακὴν οἱ κ.κ. Γεν. Πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας καὶ ὁ διευθύνων τὸ Γεν. Προξενεῖον τῆς Ἰταλίας ἐπισκεφθέντες κατ' ἰδίαν ἔκατος αὐτόν (Σ.Σ. τὸν Βενιζέλον) καὶ τὸν κ. Μιχελιδάκην (Σ.Σ. ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως) ἔκαμαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀκόλουθον ταυτόσημον προφορικὴν προειδοποίησιν (Avertissement): «Ὅτι ἐάν οἱ Ἡγέται τῆς πλειοψηφίας τῆς Συνελεύσεως καὶ οἱ φίλοι τῶν ἀρνηθῶσι νά ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους πληρεξούσιους νά παρακολουθήσωσιν ἀνεὺ τῆς δόσεως τοῦ ὁρκου πίστεως, θά δημιουργήσωσι κατάστασιν σοβαρωτάτην, συνεπαγομένην τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων».

Ὁ Βενιζέλος, μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν αὕτη, ἐδήλωσε - κατὰ τὰ Ἐπίσημα Πρακτικά - ὅτι «ἐάν οἱ Μουσουλμάνοι ἔλεγον ὅτι ἀρνοῦνται νά δώσωσι τὸν ὄρκον ἐφ' ὅσον δὲν κυροῦται τὸ καθεστῶς ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, θά συνίστα νά γίνωσι δεκτοὶ ἀνεὺ ὁρκου. Ἀλλὰ... διὰ τῆς ἐν τῇ Συνελεύσει διαγωγῆς τῶν... ἀρνούμενοι ν' ἀναγνωρίσωσι καὶ αὐτὸ τὸ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀνεγνωρισμένον καθεστῶς, δεχόμενοι δὲ μόνον ὅτι παρεχώρησεν ἡ

Πύλη, έπραξικόπησαν... Καί καταλήγων λέγει ότι ή Κυβέρνησις φρονεί ότι οί Μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι δέν δύνανται πλέον νά συνεργάζωνται μεθ' ήμών, οίτινες ζητούμεν νά προαγάγωμεν τό καθεστώς όπερ έδημιουργήσαμεν, άφού ούτοι δέν άντεπαναστατούν μόνον κατ' αύτού, αλλά καί κατά του νομίμως ύφισταμένου μέχρι Σεπτεμβρίου του 1908 καθεστώτος».

Τίς δηλώσεις αυτές του Βενιζέλου ένέκρινεν ή Συνέλευση καί κατόπιν διέκοψε τίς εργασίες της επί 40 μέρες. 43- Στίς 26 Ιουνίου (1910), όποτε επανέλαθε τίς εργασίες της ή Συνέλευση, ή 'Αντιπολίτευση απέσχε καί ό Βενιζέλος (Πρόεδρος της Κυβερνήσεως) κατά τά 'Επίσημα Πρακτικά: «Εισερχόμενος είτα εις την εξέτασιν του ζητήματος των Μουσουλμάνων πληρεξουσίων άνευ όρκου αναφέρει δύο Διακοινώσεις επιδοθείσας εκ μέρους των Προξένων των Προστατίδων Δυνάμεων πρός την 'Εκτελεστικήν 'Επιτροπήν κατά τό διάστημα της διακοπής των εργασιών της Συνελεύσεως έν σχέσει πρός τό ζήτημα αύτο, αναπτύσσει διά μακρών την επ' αύτού πολιτικήν της Κυβερνήσεως, ήτις κατ' άρχάς μέν ύπήρξεν ύπέρ της άνευ όρκου παραδοχής των Μουσουλμάνων επί τη προβλέψει ότι πάσα έναντίωσις ήθελεν αποτύχη, άλλ' είτα, κατόπιν της προκλητικής στάσεως της τηρηθείσης υπό των Μουσουλμάνων διά της δευτέρας αύτών διαμαρτυρίας της κατά την ήμέραν της ένάρξεως των εργασιών της Συνελεύσεως επιδοθείσης, ήλπισεν ότι ή δύνατο νά ύποστηρίξη τόν αποκλεισμόν αύτών ούχι πλέον διά τό ζήτημα του όρκου, άλλ' ένεκα λόγων δημοσίας τάξεως. Δυστυχώς, ή έλπίς αύτη, λέγει, απέδειχθη φρούδη καί ήδη ή Κυβέρνησις θεωρεί ότι εύρισκομένου του τόπου πρό του διλήμματος ή νά δεχθή τους πληρεξουσίους Μουσουλμάνους άνωμοτί επί κινδύνω διασαλεύσεως της δημοσίας τάξεως ή, εάν έμμείνη άρνούμενος, νά προκαλέση την ξενικήν κατοχήν καί λύσιν του ζητήματος έπισημως δηλωθείσαν υπό των 'Υπουργών των 'Εξωτερικών της 'Αγγλίας καί 'Ιταλίας, μάλλον δυσμενή της παρούσης καταστάσεως, θεωρεί, λέγει, ότι ώφειλε νά προτιμήσθι τό πρώτον καί τοιαύτην πολιτικήν έδήλωσεν εις τους Προξένους ότι ήθελεν εισηγηθί έν τη Συνελεύσει. Εύρίσκει τελείως άδικαιολόγητον την έμμονήν της 'Αντιπολιτεύσεως εις την αντίθετον γνώμην μετά τας έγκύρας δοθείσας ήμιν άρμοδίως συμβουλός καί μάλιστα μετά την επίδοσιν την χθές γενομένην του τελεσιγράφου, του άπειλούντος κατοχήν στρατιωτικήν καί κατάσχεσιν των Τελωνείων, εάν εις τακτήν ήμέραν δέν έδίδετο άπάντησις σύμφωνος ταις απαιτήσεσι των Δυνάμεων, εκφράζει δέ την ιδέαν ότι ή έμμονή αύτη είναι μόνον κατ' έπίφασιν, διότι, άν ή 'Αντιπολίτευσις ούσιαστικώς διεφώνει, δέν θά έφυγομάχει, άλλ' ήθελε προσέλθι εις την συνεδρίασιν καί μετά των διαφωνούντων κυβερνητικών ήθελεν αναλάβη την ύπεύθυνον έφαρμογήν του προγράμματός της έν τώ αναφύεντι ζητήματι.

Καταστρέφον τόν λόγον καί άπευθυνόμενος πρός τους φίλους αύτου συνιστά την έγκρισιν της πολιτικής της Κυβερνήσεως έν τή πεποιθήσει ότι ύψίστην ύπηρεσίαν προσφέρουσιν, ού μόνον εις τόν τόπον των, άλλ' εις όλόκληρον τό έθνος...»

44- 'Η Συνέλευση μέ ψήφισμά της έξουσιοδότησε την Κυβέρνηση «όπως άπαντήσθι καταλλήλως εις τας δύο υπό χρονολογίαν 24 Μαΐου/6 Ιουνίου 1910 καί 27 Μαΐου/9 Ιουνίου 1910 διακοινώσεις των Προστατίδων Δυνάμεων, δηλούσα ότι ό τόπος θέλει συμμορφωθί πρός τας αξιώσεις αύτών. 'Ετι δέ νά κάμη τας άναγκαίαις επιφυλάξεις διά την έν τη τελευταία πρός την Πύλην γνωστοποιήσθι χρήσιν του όρου «κυριαρχικά δικαιώματα...»

Κατόπιν, ή Συνέλευση διέκοψε πάλι τίς εργασίες της.

45- Την 5/9/1910 έφθασε στην 'Αθήνα από την Κρήτη ό Ε. Βενιζέλος, που είχεν εκλεγή ήδη στην 'Ελλάδα πληρεξούσιος γιά την Α' Αναθεωρητική Βουλή στίς 8.8.1910.

Μετά την παραιτήση της Κυβερνήσεως Στ. Δραγούμη ανατέθηκε σ' αυτόν ό σχηματισμός νέας κυβερνήσεως. 'Η Α' Αναθεωρητική Βουλή διαλύθηκε καί έπροκηρύχθησαν νέες εκλογές, Β' Αναθεωρητικής Βουλής, γιά τίς 28.11.1910. Τά παλιά κόμματα εκήρυξαν άπόχή. 'Ο Ε. Βενιζέλος συγκέντρωσε μεγάλη πλειοψηφία. 'Η Βουλή, - ή Β' Αναθεωρητική - άφού τελείωσε τό αναθεωρητικό της έργο, διαλύθηκε καί προκηρύχθησαν εκλογές άπλής Βουλής γιά τίς 11/3/1912. 'Η Κυβέρνηση Βενιζέλου, παρά τή συμμετοχή καί των παλαιών κομμάτων στίς εκλογές, τίς εκέρδισε μέ σχεδόν πανψηφία.

'Όταν έπρόκειτο νά συνέλθι ή νέα Βουλή, την 19-5-1912, στην όποία είχαν άποσταλή καί από την Κρήτη βουλευτές, ή Κυβέρνηση Βενιζέλου αντιμετώπισε μεγάλο πρόβλημα γιατί, άν έγινόντο δεκτοί στή Βουλή οί Κρήτες βουλευτές, θά ύπήρχε κίνδυνος κηρύξεως πολέμου υπό της Τουρκίας καί ή 'Ελλάς τότε δέν είχεν άκόμη συμμάχους.

46- Στίς 10 Νοεμβρίου 1910 μέ Διάταγμα της 'Εκτελεστικής 'Επιτροπής (μέ προεδρεύοντα πιά τόν διάδοχο του Βενιζέλου στην ήγεσία του Βενιζελικού Κόμματος Κισαμίτη γιατρό Πέτρο 'Ι. Μαρή) -έν όνόματι του Βασιλέως των 'Ελλήνων- κλήθηκε καί συνήλθε σέ Β' Σύνοδο ή Γ' Κρ. Συνέλευση.

Μόλις συνεδρίασε ή Συνέλευση - κατά τά 'Επίσημα Πρακτικά - -ό εκ των Γραμματέων κ. 'Ιωάννης 'Ηλιάκης, έντολή του κ. Προέδρου αναγινώσκει, πάντων έγειρομένων, τό ακόλουθον ψήφισμα, ύπογεγραμμένον υπό πάντων των Χριστιανών πληρεξουσίων:

'Η Συνέλευσις των 'Ελλήνων έν Κρήτη

Ψηφίζει

'Εμμένει σταθερώς καί άναλλοιώτως εις τό έθνικόν πρόγραμμα τό όποϊον ή φιλοπατρία του Κρητικού λαού καί αι άνώτεροι πάσης περιγραφής θυσίαι αύτου από γενεών καθιέρωσαν.

'Ελπίζει καί πέποιθεν, ότι αι προτάτιδες της Κρήτης Μεγάλαι Δυνάμεις, αι πρός την παρούσαν της Κρήτης πολιτικήν κατάστασιν, τά μέγιστα συντελέσασαι, θέλουσιν έπισφραγίσαι τό άκρας δικαιοσύνης έργον αύτών, τό όποϊον ή Παγκόσμιος Ιστορία από πολλού είναι έτοιμη νά αναγράψι εις τας δέλτους της, κυρούσαι ούτω διά της ύψηλης Αύτών συναινεσεως την από του Σεπτεμβρίου 1908 υπό σύμπαντος του Κρητικού λαού ψηφισθείσαν ένωσιν της Κρήτης μετά του έλευθέρου Βασιλείου της 'Ελλάδος.

'Εν Χανίοις τη 10 Νοεμβρίου 1910

ΟΙ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΙ

Τό τέλος της αναγνώσεως του ψηφίσματος, κατά τά έπίσημα Πρακτικά «καλύπτουσιν ένβουσιώδεις ζητωκραυ-

γαί καί παρατεταμένα χειροκροτήματα ἐκ τε τῆς αἰθούσης καί τοῦ πυκνοτάτου ἀκροατηρίου ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τοῦ Ἑθνους, τῶν Προστατίδων Δυνάμεων καί τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων-

47- Κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς Συνελεύσεως τῆς 13.11.1910 ἀνακοινώθηκε ἡ ἀπὸ 11.11.1910 δῆλωση τῶν 16 Μουσουλμάνων Πληρεξουσίων, ἀρνηθέντων τὸν ὄρκον.

48- Τὴν 29/11-12/12/1910 μὲ Διακοίνωσιν τῶν οἱ Μεγάλες Δυνάμεις (Π.Ε.Κ. Α' 63/1-12-1910) ἐγνωστοποίησαν διὰ τῶν Προξένων τῶν στὴν Κρητικὴ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ -τὴν ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων γενομένην εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς πρεσβευτὰς δῆλωσιν εἰς ἀπάντησιν τῶν παραπόνων τῆς Κυβερνήσεώς των σχετικῶς πρὸς τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ ψήφισμα ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῆς νήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα: Τὰ κυριαρχικά δικαιώματα τῆς Τουρκίας ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν ἀναγνωρίζομενα ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων ἐπομένως δὲν ὑφίσταται λόγος ὅπως ἡ Πύλη δώσῃ προσοχὴν εἰς τὰ πρὸ ὀλίγου συμβάντα ἐν τῇ Κρητικῇ Συνελεύσει, ἥτις εἰς διαφόρους περιστάσεις προέβη ἤδη εἰς ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῆς Νήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται οὐδεμίαν ἐξασκοῦν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως τῶν τεσσάρων Δυνάμεων περὶ διατηρήσεως τῶν εἰρημένων κυριαρχικῶν δικαιωμάτων. Ὅσο ἀφορᾷ τὴν μέλλουσαν διοίκησιν τῆς Νήσου, αἱ τέσσαρες Δυνάμεις εἶναι ἀποφασισμέναι νὰ ἐξετάσωσι τὸ ζήτημα τοῦτο ὅμα ὡς παρουσιασθῇ εὐνοϊκὴ περίστασις-.

49- Τὴν 6η Δεκ. 1910 ἡ Κρητικὴ Συνέλευσις, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τῆς Διακοίνωσεως αὐτῆς ἐψήφισε τὸ ἐξῆς ψήφισμα (Π.Ε.Κ. Α' 64/6-12-1910):

Ἡ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ἐν Κρήτῃ

Λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ὑπὸ χρονολογίαν 29 Νοεμβρίου 1910 ἀνακοινώσεως τῶν Προστατίδων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν, δι' ἧς ὀνομάζονται -κυριαρχικά- τὰ ἐπὶ τῆς Νήσου δικαιώματα τῆς Τουρκίας, ἐν ᾧ ταῦτα ἀπὸ τοῦ 1908 δι' ἀλληπαλλήλων διακοινώσεων Αὐτῶν ἔχουσι καθορισθῇ ὡς -ἐπικυριαρχικά-, ἀπὸ δὲ τῆς 24 Σεπτεμβρίου 1908 καὶ τὰ ὀνοματώδη ταῦτα δικαιώματα αὐτῆς κατελύθησαν διὰ τῶν λαοψηφισμάτων ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, ἧς τὴν μετ' εὐμενείας συζήτησιν ὑπεσχέθησαν εἰς ἡμᾶς αἱ Προστάτιδες Μεγάλαι Δυνάμεις διὰ τῆς ὑπὸ χρονολ. 15 Ὀκτωβρίου Διακοινώσεως ἑκτοτε δὲ ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ Ἑνωτικῆς Κηρύγματος λειτουργοῦσι καὶ ὀρκίζονται ἐν ὀνόματι τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων -αἱ καθοστηκυῖαι ἀρχαί- αἰτίνες ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Προστατίδων Μεγάλων Δυνάμεων διὰ τῆς ἀπὸ 30 Ἰουνίου/13 Ἰουλίου 1909 Διακηρύξεως Αὐτῶν

Ψ ἡ φ ἰ ζ ε ἰ

Ἐκδηλοῖ τὴν θαυτάτην ὁδύνην τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης καὶ Διαμαρτύρεται κατὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου τοῦτου· ἀλλ' ἐλπίζει καὶ πέποιθεν ὅτι οἱ Μεγάλοι αὐτοῦ Εὐεργεταὶ δὲν θ' ἀνεχθῶσι νὰ ἴδωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν εὐεργετούμενον ἔσσει ἐν τῇ ἀμύνῃ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Δικαίων καὶ διεθνῶς ἀναγνωρίσεως τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεώς του.

Ἐγένετο ἐν Χανίοις τῇ 7ῃ Δεκ. 1910
(Ἔπονται ὑπογραφαὶ τῶν πληρεξουσίων)

50- Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὰ παραπάνω ἀναφερθέντα κείμενα ἐγγράφου καὶ ὑπομνήματος ἀπὸ 10/23-7-1910 τῆς Ἐκτελ. Ἐπιτροπῆς, δόθηκαν στὴ δημοσιότητα (Π.Ε.Κ. Α', 65/10-12-1910), ὕστερα ἀπὸ τὴ Διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων τῆς 29-11-1910 καὶ τὸ σχετικὸ ψήφισμα τῆς 6/12/1910 τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως. Τὸ ἐγγραφο δὲ ἐκεῖνο καὶ τὸ Ὑπόμνημα εἶχαν ὑποβληθῇ στὶς Δυνάμεις ἐξ αἰτίας λόγου τοῦ Μεγάλου Βεζύρη στὴν Ὀθωμανικὴ Βουλὴ, πού εἶχε τονίσει τὴν «εὐμένεια» τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Τουρκίαν, καὶ εἶχε ἀποδώσει σ' αὐτὴν τὴν μνείαν τῶν «κυριαρχικῶν δικαιωμάτων» τῆς Τουρκίας ἐπὶ τῆς Κρήτης, εἶχε δὲ ὑποστηρίξει ὅτι μὲ τὸν ὅρον αὐτὸν εἶχεν ἐκδηλωθῇ διάθεσις τῶν Δυνάμεων ν' ἀναγνωρίσουν στὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν, δικαιώματα ἄλλα παρὰ τὰ ἐξυπακουόμενα ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῶν ὀρων «ὑπάτα δικαιώματα» καὶ «ἐπικυριαρχία» καὶ νὰ παρασκευάσουν ἔτσι ὁριστικὴ λύση τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν Τουρκίαν.

51- Ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ἔδωκε ἀπάντησιν στὴν παραπάνω Διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων στίς 6/19-12-1910 μὲ ὁμοία ἐπιχειρήματα πρὸς ἐκεῖνα πού εἶχαν ἐκτεθῇ στὸ ἐγγραφο καὶ τὸ Ὑπόμνημα τῆς 29/11-12/12/1910 (Π.Ε.Κ. Α', 66/10-12-1910) ἀπὸ τὸν Ε. Βενιζέλο.

52- Τὴν 1/14 Σεπτεμβρ. 1911 οἱ στὰ Χανιά Πράκτορες τῶν Μ. Δυνάμεων ἐδήλωσαν πρὸς τὴν Ἐκτελ. Ἐπιτροπὴν ὅτι -αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ μὴ πληρώσωσι τὴν θέσιν τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ ἀφεβείσαν κενὴν παρὰ τοῦ κυρίου Ζαΐμη καὶ κατ' οὐδὲν νὰ μεταβάλωσιν ἐκ τοῦ καθεστώτος τῆς Νήσου (Π.Ε.Κ. Α' 61/1-9-1911).

53- Ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ στίς 24/9-7/10/1911 ἀπάντησε στὴν παραπάνω διακοίνωσιν: «Ἡ Ἐκτ. Ἐπιτροπὴ δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ πρόσφατος τῶν Μ. Δυνάμεων Διακοίνωσις, παρὰ τὸ ἀναβλητικὸν αὐτῆς, δὲν εἶναι δυνατόν ἢ νὰ ὑπιοχευθῇ ταύταις ἐκ τῆς αὐτῆς εὐμενοῦς διαθέσεως, ἧς τοσαῦτα ἔλαβεν ἡδὴ ἡ Κρήτις πολὺτιμα δείγματα. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δ' ἀντιλήψει, δεδομένου ὅτι τὸ τῆς νήσου καθεστὸς λειτουργεῖ ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ Κηρύγματος τῆς 24 Σεπτεμβρίου 1908, δι' οὗ δεσμοὶ νέοι συνέδεσαν ἔτι στενωτέρον τὴν Κρήτην πρὸς τὴν Μητέρα-Πατρίδα καὶ ἔχουσα ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἀπόφασις ὅπως παραμείνῃ ἀμετάβλητον τὸ τῆς Νήσου καθεστὸς ἐλήφθη παρὰ τῶν Δυνάμεων διὰ λόγους οὓς ἠθέληεν ἐκτιμῆσαι ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἀνεκοινώθη δὲ προηγουμένως τῇ Αὐτοῦ Μεγαλειότητι ὡς ἐκ τῶν εἰδικῶν δικαιωμάτων ἃτινα ἀνεγνωρίσθησαν Αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1906 ἐπὶ τῆς Κρήτης, ἡ Ἐ. Ἐπιτροπὴ ἀγεται εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι διὰ τῆς ἀποφάσεως των ταύτης αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ἠνύνησαν τὸ ἐθνικὸν ζήτημα...Λαμβάνει ἐξ ἄλλου τὸ θάρρος νὰ ἐκφράσῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι αἱ Δυνάμεις.....δὲν θὰ βραδύνωσιν.....νὰ συμπληρώσωσι διὰ τῆς διεθνούς Αὐτῶν κυρώσεως, τὸ ἀπελευθερωτικὸν ἔργον ὅπερ ἐν Κρήτῃ ἀνέλαβον.»

54- Κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς τῆς 10ης Νοεμβρίου 1911, ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἀνακοίνωσεν: «Ὅτι ἡ κατάστασις στὴν Κρήτη τοῦ ἐμπνέει ζωηρότατες ἀνησυχίες.

Ὅτι οἱ ζωηρότεροι ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς δυσφοροῦντες γιὰ τὴν παράτασιν τοῦ προσωρινοῦ καθεστώτος τῆς Νήσου ἔκριναν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδιάσθουν ὄχι μόνον οἱ Μεγ. Δυνάμεις γιὰ νὰ δώσωσιν τὴν ὁριστικὴν λύσιν στὸ Κρητικὸ

ζήτημα «άλλ' ότι ο εξαναγκασμός και η εκβίασις έπρεπε να άπευθυνθή και κατά του Έλευθέρου Βασιλείου διά της άποστολής των Κρητών Βουλευτών όπως συμπαραδρεύωσι μεθ' ήμών εις τό Έθνικόν τουτο Βουλευτήριον». Ότι «Η Έλληνική Κυβέρνησις δέν παρέλειψε .. να διαδηλώση προς αυτούς ρητώς και κατηγορηματικώς ότι η Έλλ. Κυβέρνησις δέν ήτο διατεθειμένη να άποδεχθί άποστελλομένους σήμεραν τούς Κρήτας βουλευτάς εις τό έν Αθήναις Βουλευτήριον διότι η άποδοχή αύτών θα προύκάλει άσφαλώς πόλεμον προς την γείτονα Έπικρατείαν». Ότι από την Κρητική Συνέλευση —μετά προσωρινήν τινα ταλάντευσιν, άπεφασίσθη, όπως η ενέργεια των έν Κρήτη περιορισθί εις ύπόμνημα άπευθυνόμενον προς τάς Προστάτιδας Δυνάμεις, εκλεγή δέ ύπηρεσιακή Κυβέρνησις και κηρυχθί η διάλυσις της παρούσης Βουλής, διατασσομένων εκλογών κατά τόν Μάρτιον του προσεχούς έτους, αλλά μόλις η..... Συνέλευσις διέλυσεν έαυτήν, εκείνοι εκ των ανηκόντων εις την Συνέλευσιν, οι όποιοι έξεπροσώπων τας άκροτάτας γνώμας, έπεδίωξαν όπως εφαρμόσωσιν αύτάς και έξω πλέον της Βουλής..... διά τρόπου άνωμάλου και, όπως αύτοί ούτοι χαρακτηρίζουσιν αυτόν, έπαναστατικού

Ότι «οι έν λόγω Κρήτες πολιτευταί συγκαλοΰσι τόν λαόν διά την προσεχή Κυριακήν εις ένοπλα συλλαλητήρια, των όποιων σκοπός θα είναι να διαμαρτυρηθώσι διά την άναβολήν της λύσεως του ζητήματός των, αλλά συγχρόνως να συγκροτήσωσιν έπαναστατικήν αντιπροσωπείαν του Κρητικού Λαού και έπαναστατικήν Κυβέρνησιν και να στείλωσι τούς αντιπροσώπους των όπως συμπαραδρεύωσι μεθ' ήμών εις τό Βουλευτήριον». Ότι «η Έλληνική Κυβέρνησις ούδ' επί στιγμήν άνέβαλε να καταστήση και πάλιν γνωστήν την αντίληψιν αύτης και τας γνώμας αύτης... ότι έν πάση περιπτώσει, οι έν Κρήτη έπρεπε να γνωρίζωσιν ότι έφ' όσον η παρούσα Κυβέρνησις θα είχε την τιμήν να προϊσταται των κοινών έν Έλλάδι, οι Κρήτες αντιπρόσωποι δέν θα έγινόντο δεκτοί όπως συμπαραδρεύωσι μεθ' ήμών έν τη αίθούση ταύτη. Ότι η πολιτική αύτης είναι πολιτική ειρηνική, άποσκοπούσα εις την στρατιωτικήν ανασύνταξιν του Κράτους και την όλην έσωτερικήν ανάπτυξιν». Είπεν ακόμη Βενιζέλος: «τό έν Κρήτη, Κύριοι, κόμμα είναι θεθαίως ίθαγενές, άλλ' έχω τό καθήκον να διακηρύξω ότι επράχθη και έντεΰθεν ό,τι ήτο δυνατόν, ότι επράχθη έντεΰθεν υπό τινων κύκλων αντιπολιτευομένων την παρούσαν Κυβέρνησιν ό,τι ήτο δυνατόν... ότι γίνεται ενέργεια συστηματική, όπως ώθηθώσι τά έν Κρήτη εις τό θάραθρον επί προσδοκία ότι και τά έν Έλλάδι θα έφθανον εις τό θάραθρον κατ' αντίκτυπον των έν Κρήτη».

55- Στις 17/30 Νοεμβρίου 1911 οι Πρόξενοι Γαλλίας και Άγγλιας και ο Διευθύνων τό Ρωσικόν Προξενείον με άνακοίνωσή των προς την Ε.Ε. έγνώρισαν την άπόφασιν των Δυνάμεων «όπως ούδεμίαν επιτρέψωσι μεταβολήν εις τό έν τη Νήσφ καθεστώς, επισηθή δ' η προσοχή των Βουλευτών επί πάσης άποπειράς του να παρακαθήσουν εις τό Έλληνικόν Κοινοβούλιον, όπερ θα ήτο λίαν επιζήμιον διά τό καλώς έννοούμενον συμφέρον των Κρητών και της Έλλάδος και όπερ δέν θα ήνείχοντο αι Δυνάμεις». Τη Διακοίνωση δέ αύτή έδήλωσε προς την Ε.Ε. ότι υιοθετεί και ο Πρόξενος της Ιταλίας (Π.Ε.Κ.Α' 86/17/11/1911).

56- Την 20ή Ιανουαρίου 1912 με Πρόεδρο τόν Αντ. Μιχελιδάκη «η Έπαναστατική των Κρητών Συνέλευσις» πού άποτελέσθηκε από πληρεξουσίους πού είχαν εκλεγή από ένοπλα συλλαλητήρια (Π.Ε.Κ.Α', 5/28-1-1912) με ψήφισμά της «καταργεί την Έκτελεστικήν Έπιτροπήν» και «εκλέγει Προσωρινήν Έπαναστατικήν Κυβέρνησιν». Με άλλο δέ ψήφισμά της άποφάσισε: άρθρ. 1. «Η Κρήτη θ' άποστείλη βουλευτάς εις την έν Αθήναις Βουλήν και εάν μέν η Έλληνική Κυβέρνησις (Σ.Σ. του Έλευθ. Βενιζέλου) εκδώση διάταγμα δι' ού να διατάσση εκλογάς και έν Κρήτη, αι εκλογαί θα γίνουν συμφώνως τώ Διατάγματι τούτφ, άλλως υπό της Συνελεύσεως κατά χρόνον ύπ' αύτης κανονισθσόμενον (Π.Ε.Κ. Α' 4/21-1-1912)

57- Την ίδια μέρα μπροστά στην «Έπαναστατική Συνέλευση των Κρητών» έδωσαν τά μέλη της Προσωρινής Έπαναστατικής Κυβερνήσεως τόν παρακάτω όρκον της ύπηρεσίας των: «Όρκιζόμεθα να φυλάττωμεν πίστιν εις την Πατρίδα και τό Σύνταγμα, τούς νόμους και τά ψηφίσματα του Κράτους κλπ.»

58- Την ίδια μέρα επίσης (20.1.1912) η «Έπαναστατική Συνέλευση» άποφάσισε (Π.Ε.Κ. Α' 6/3-2-1912) «όπως η προσωρινή Έπαναστατική Κυβέρνησις τίθωσιν έφ' άπάντων των έγγραφων της την επικεφαλίδα «Βασίλειον της Έλλάδος - Προσωρινή Έπαναστατική Κυβέρνησις».

59- Αργότερα, με ψήφισμά της (Π.Ε.Κ. Α' 5/28-1-1912) η Έπ. Συν/ση άποφάσισε την άποστολή αντιπροσωπείας από μέλη της (66) στην Αθήνα «ίνα μετέχωσι των έργασιών της Έλληνικής Βουλής».

60- Στις 2/15 Φεβρουαρίου 1912 μ.μ. πήγαν στην Προσωρινή Έπ. Κυβέρνηση Διερμηνείς των 4 Δυνάμεων και της επέδωσαν ιδιαίτερώς ο καθένας, Άνακοίνωση με την όποιαν έδήλωσαν: «Ο Γεν. Πρόξενος... επιστρέφων εις την Κρ. Κυβέρνησιν τό υπό χρονολ. 8/26 Ιανουαρίου έγγραφον της, πληροφορεί αύτην, ότι αι Προστάτιδες Δυνάμεις θεωρούσι τόν τίτλον «Βασίλειον της Έλλάδος», συνοδευόμενον υπό των Έλληνικών έμβλημάτων, «ς άθέτησιν της συμφωνίας της από του 1908 εφαρμοζόμενης, ότι Αύται θεωρούσι την άθέτησιν ταύτην ως άκυρον και μη γενομένην και ως μη δυναμένην να φέρη προσβολήν εις τό καθεστώς (Status Quo), τό όποιον Αύται είναι στερρώς άποφασισμένοι να διατηρήσωσι.» (Π.Ε.Κ. Α' 6/3.2.1912)

61- Στις 13.2.1912 οι Πρόξενοι των Δυνάμεων έστειλαν στην Κρ. Κυβέρνηση άνακοίνωση, με την όποια την έπληροφορούσαν «ότι η στόσις της Έπαναστατικής μερίδος προξενεί έντύπωσιν λίαν δυσμενή εις τάς Προστάτιδας Δυνάμεις, ότι εάν ήθελον εξακολουθήσει Πράξεις όποιαι η άποστολή Βουλευτών εις Αθήνας, η κατάργησις των διεθνών προσομολογήσεων (GAPITUTATIONS) η η άπόλυσις των μουσουλμάνων υπαλλήλων, η, εάν αι κα-

κουργία εναντίον των μαωμεθανών εξακολουθήσουν, αι Δυνάμεις θά λάβωσι τοιαύτα μέτρα, όποια ήθελον κρίνει αναγκαία... ότι αι Δυνάμεις είναι αποφασισμένοι να μη παραδεχθώσιν ούδεμίαν παραβίασιν εις τό καθεστώς (Status Quo) και ότι, αν οι Κρήτες δέν δύνανται να αυτοκυβερνώσιν ειρηνικώς και άνευ κινδύνων της Εύρωπαϊκής ειρήνης, αι Προστ. Δυνάμεις θά προβώσιν εις ενεργείας υπό πνεύμα τό όποιον δέν θά είναι ευνουν εις τούς κρητικούς πόθους» (Π.Ε.Κ. Α', 13-12-1912)

62- Την επομένη (14-2-1912) ή Έπ. Κυβέρνηση μέ προκήρυξη της προς τόν Κρητικό λαό (Π.Ε.Κ.Α', 13/14-2-1912) τού έσύστησε «να τηρήση την τάξιν και την ήσυχίαν, να προστατεύση την ζωήν και περιουσίαν των συμπολιτών Μουσουλμάνων κ.λ.π.».

63- Υστερα από την παραπάνω Διακοίνωση των Δυνάμεων ο Πρόεδρος της Έπαναστατικής Συνελεύσεως (Αντ. Μιχελιδάκης) έστειλε έγγραφο (Π.Ε.Κ.Α', 16/25-2-1912) προς τούς Προξένους των Δυνάμεων, μέ τό όποιον εξέφραζε την όδύνη τού Κρ. Λαού για τό περιεχόμενο της Διακοινώσεως εκείνης και, αφού ανέφερε τίς εξελίξεις τού καθεστώτος της Κρήτης από τό 1908 και πέρα, κατέληξε μέ τή δήλωση ότι ή παράταση τού προσωρινού καθεστώτος της Νήσου ήταν άδύνατη πιά.

64- Την 13/29 Μαρτίου 1912 υπογράφηκε μυστικά στη Σόφια συνθήκη βουλγαροσερβικής συμμαχίας, πού έπρόβλεπε και διανομή έδαφών σε περίπτωση πολέμου.

Αντίθετα, ενώ ο Βενιζέλος από τόν Μάιο τού 1911 είχε επιδιώξει Έλληνοβουλγαρική συνεννόηση για τή σύναψη συμμαχίας, ή Βουλγαρία δέχθηκε να συναφθή συνθήκη μόνο μετά την έναρξη τού Ιταλοτουρκικού πολέμου, και μόνον συνθήκη άμυντικής συμμαχίας, ή Έλληνοβουλγαρική συνθήκη της 16/29 Μαΐου 1912. Αλλά και στην καθαρώς άμυντική αυτή συνθήκη, ή Βουλγαρία αξίωσε και προσαρτήθηκε δήλωση μέ την όποια έδιευκρινίζετο ότι «εν περιπτώσει κηρύξεως έλληνοτουρκικού πολέμου ως έκ της εισόδου των Κρητών βουλευτών εις την Έλληνικήν Βουλήν, ή υποχρέωσις της εν Σόφια κυβερνήσεως θά περιορίζετο εις την τήρησιν φιλικής ουδετερότητος».(Μόνο λίγες μέρες πριν αρχίσουν οι έχθροπραξίες τού πολέμου τού 1912, την 5/22 Οκτωβρίου 1912, συμπληρώθηκε ή παραπάνω άμυντική συνθήκη μέ στρατιωτική σύμβαση. Και ή έλληνοβουλγαρική, ήταν ή μόνη συμμαχία, πού είχε συνάψει ή Ελλάδα όταν εξέσπασεν ο Βαλκανικός πόλεμος).

65- Στις 2 τού Μάρτη (1912) ή Έπαναστατική Συνέλευση μέ ψήφισμά της «καταργεί τόν θεσμόν της εν Κρήτη χωριστής από τού λοιπού Βασιλείου Κυβερνήσεως», «συνιστά Γενικήν Έπιτροπήν ή όποια θά έδρεүйη εν Χανίοις και θά εκπροσωπή την Έπαν. Συνέλευσιν απούσαν, θά εκλέγη μηνιαίως και έκ περιτροπής πέντε έκ των μελών της, τά όποια θά αποτελώσιν Έπαναστατικήν Διοικητικήν Έπιτροπήν προς προσωρινήν διεύθυνσιν των κοινών της Νήσου και θέλουσιν εκλεχθῇ τῇ 11 Μαρτίου 1912 βουλευταί, εκτός των μελών της Γενικής Έπιτροπής, διά την εν Αθήναις Βουλήν, ανά τρεις έκ έκάστης Έπαρχίας και έκ έκάστης των πόλεων Χανίων, Ρεθύμνης και Ήρακλείου, οι όποιοι όφείλουν να μετάσχωσι των εργασιών της εν Αθήναις Βουλής από της έναρξεως των»

66- Ακολούθησεν ή εκλογή των Βουλευτών σύμφωνα προς τό παραπάνω ψήφισμα και ή Νήσος έδιοικείτο από μηνιαίες Έπαναστατικές Διοικητικές Έπιτροπές.

67- Στις 4/17 τού Απρίλη (1912) τό θράδυ Έκπρόσωποι των Δυνάμεων επέδωσαν στη Διοικητική Έπιτροπή ανακοίνωση, μέ την όποια της έδήλωσαν ότι οι Δυνάμεις «είναι στεργώς αποφασισμένοι να διατηρήσωσι τό καθεστώς εν τῇ Νήσῳ και ότι ή άφίξις της Διεθνούς μοίρας έγένητο διά να δηλωθῇ καλώς εις τούς Κρήτας ή θέλησις των ρηθεισών Δυνάμεων ως προς τόν σκοπόν τούτον».(Π.Ε.Κ.Α', 32/5-4-1912).

68- Στις 7/20 τού Απρίλη (1912) ή Διοικητική Έπιτροπή επέδωσε στους Αντιπροσώπους των Δυνάμεων ταυτόσημη έγγραφη άπάντηση στην παραπάνω Διακοίνωση, μέ την όποιαν ανέφερετο στο Υπόμνημα τού Προέδρου της Έπ. Συνελεύσεως της 23 Φεβρουαρίου και έτόνιζε την ανάγκη «της Διεθνούς αναγνωρίσεως της ύφισταμένης Ένώσεως ... πριν επέλθῃ ή παντελής συντριβή της υπέρ των προαιωνίων αυτής πόθων αγωνιζομένης Νήσου ...» (Π.Ε.Κ.Α', 34/7-4-1912).

69- Στις 17/30 Απρίλη (1912) ή Διοικητική Έπιτροπή μέ έγγραφό της διαμαρτυρήθηκε προς τούς Αντιπροσώπους των Δυνάμεων «εντονώτατα κατά της θιαίας παρεμποδίσεως της αποχωρήσεως των Βουλευτών διά την εν Αθήναις Βουλήν».(Π.Ε.Κ.Α', 35/18-4-1912)

70- Στις 8 τού Μάη (1912) επιδόθηκε στην Έπ. Διοικητική Έπιτροπή Διακοίνωση των Δυνάμεων (Π.Ε.Κ.Α', 39/10-5-1912) μέ την όποιαν οι Δυνάμεις, έκ άφορμής « τού υπό της Διοικούσης Έπιτροπής γενομένου διαβήματος παρά τῇ Έταιρία των Φάρων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επί τῷ σκοπῷ να τροποποιηθῇ ή ενεστῶσα κατανομή των εισπραττομένων δικαιωμάτων εν Κρήτῃ διά της Έταιρίας ταύτης», έδήλωναν ότι «αι Δυνάμεις είναι αποφασισμένοι να μη άνεχθούν επί τού σημείου τούτου, ως και επί παντός έτέρου, ούδεμίαν πράξιν της Κρητικής Κυβερνήσεως, ήτις θά ήτο φύσεως τοιαύτης ώστε να θίγῃ τό καθεστώς».

71- Μετά τή διάλυση της Β' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων και τή διενέργεια εκλογών, κατά τίς όποιες έθριάμβευσε τό Κόμμα των Φιλελευθέρων, από την πρώτη συνεδρίαση της νέας Βουλής (19-5-1912) ή λειτουργία της έακόνταφε στο δύσκολο ζήτημα της εισόδου των Κρητών Βουλευτών στη Βουλή.

Ο Βενιζέλος, επειδή ήξειρε ότι ή Τουρκία την είσοδο τότε στην Έλληνική Βουλή των αντιπροσώπων της Κρήτης θά τή θεωρούσε αίτια πολέμου, ή δέ Ελλάδα τότε δέν είχε κανένα σύμμαχο ακόμη, και μόνη δέν θά μπορούσε να νικήσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία, απέκρουσε την είσοδο των Κρητών βουλευτών. Και για ν'

αποφευχθή σχετική συζήτηση στη Βουλή, διέκοψε τις εργασίες της για την 1η Οκτωβρίου 1912. Η επανάληψη των εργασιών της Βουλής συμπίπτει με την κήρυξη της επιστρατεύσεως και της κινητοποίησης των Σέρβων και Βουλγάρων κατά της Τουρκίας και με την απόφαση της Κυβερνήσεως Βενιζέλου να προσχωρήσει στη Βαλκανική Συμμαχία ύστερ' από σχετική πρόσκλησή της.

72- Στις 17 Σεπτεμβρίου 1912 με δύο ταυτόχρονα Διατάγματα (Ε Κ Α/283) κηρύχθηκε από την Ελλάδα γενική επιστράτευση του Στρατού, της ξηράς και της θαλάσσης, «εκ συμφωνίας μετά των Κυβερνήσεων Βουλγαρίας, Μαυροβουνίου και Σερβίας, εις απάντησιν άρξαμένης κινητοποίησης των στρατιωτικών δυνάμεων της Εύρωπαϊκής Τουρκίας» όπως ανακοίνωσεν ο Πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος την 1-10-1912 στην Έλληνική Βουλή.

73- Στην ίδια συνεδρίαση της Βουλής (της 1-10-1912) ο Ε. Βενιζέλος έδηλωσε και τα έξης :
« Άλλά καθ' ήν στιγμήν αποφασίζεται ή επιδίωξις των ριζικών τούτων μεταρρυθμίσεων (Σ.Σ. τις όποιες με διακοίνωσή των της 30-9-1912 προς την Ύψηλή Πύλη είχαν ζητήσει τά τέσσερα Σύμμαχα Βαλκανικά Κράτη), αίτινες κυριώτατα έπέσυρον την προσοχήν ήμών, ήτο φανερόν, ότι δέν ήδυνάμεθα ν' αφήσωμεν άνευ ιδιαίτερας μερίμνης τό άπασχολούν ήμās Κρητικόν ζήτημα. Καίτοι δ' έν τή επιδίωξει και της ριζικής άκόμη λύσεως του Κρητικού ζητήματος, της συμφώνου προς αναλλοιώτους πόθους των Κρητών, ή Έλλάς δέν θά εύρίσκετο μόνη, όπως αντιμετώπιση τά περιπετείας, αίτινες ήδύναντο νά παρουσιασθώσιν εκ της εις τούτο τεινούσης ένεργείας αυτής, εκρίναμεν, έν τούτοις, ότι επεβάλλετο εις ήμās, όπως παράσχωμεν πρόσθετον δείγμα της σταθερός ήμών επιθυμίας νά μή δημιουργήσωμεν τό καθ' έαυτούς νέας δυσχερείας εις τάς κοινάς προσπάθειας προς διατήρησιν της ειρήνης, έστω και κατά την ύσάτην ταύτην ώραν, εκρίναμεν, λέγω, ότι επεβάλλετο εις ήμās ν' άρκεσθώμεν, υπό τόν όρον ότι τά πράγματα δέν θά έφθαναν μέχρι πολέμου, εις νέαν τινά μεταβατικήν λύσιν του ζητήματος τούτου, λύσιν, κατά την όποιαν, ένώ τό διεθνές καθεστώς της νήσου θά διατηρείτο κατά τά λοιπά άμείωτον, οίον διεπλάσθη ύπ' αύτών των Προστατιδών Δυνάμεων μέχρι της ήμέρας της εκκενώσεως της νήσου υπό των Διεθνών Στρατευμάτων, κατά τά λοιπά ή νήσος θά διοικείτο ούσιαστικώς υπό της Έλλάδος, οί δέ αντιπρόσωποι αυτής θά έδικαιούντο νά συνεδριάσωσι μετά των αντιπροσώπων του Έλληνικού Βασιλείου έν τώ Έθνικώ τούτψ Βουλευτηρίψ. Διά τούτο χαιρετίζω σήμερον έξ όνόματος του Έλληνικού Λαού τούς άπεσταλμένους της άδελφής νήσου και ρητήν ποιούμενος την δήλωσιν ότι ή Έλλάς αποδέχεται όπως του λοιπού έν ύπάρξει Κοινόν Κοινοβούλιον και διά τό έλεύθερον Βασιλείον και διά την νήσον Κρήτην (χειροκροτήματα κ.λ.π.)... καλώ τούς άπεσταλμένους της Κρήτης, όπως επανέλθουν εις την νήσον ίνα φέρωσι προς τούς συμπατριώτας των τόν άδελφικόν άσπασμόν της έθνικής αντιπροσωπείας και άσχοληθώσι τό ταχύτερον εις την διεξαγωγήν κανονικών εκλογών, ίνα λάβωσι τό ένδυμα γάμου, τό όποιον θά επιτρέψη εις αυτούς την είσοδον έν τώ περιβόλψ τούτψ (χειροκροτήματα κ.λ.π.) διότι όσον και άν είμαι διατεθειμένος εις τόσψ μεγάλας περιστάσεις νά μή προσκόψω ένώπιον τυπικών κωλυμάτων, δυστυχώς, ή γενομένη εκλογή αντιπροσώπων έν Κρήτη, άφίσταται τόσψ ριζικώς από πάσης άρχής του Καταστατικού ήμών Χάρτου, ώστε θά ήτο άδύνατον άνευ άληθούς άνατροπής των καθ' ήμās πραγμάτων νά γίνωσι δεκτοί οί κατά τοιούτον εκλεγέντες τρόπον νά συνεδρεύσωσι μεθ' ήμών προς ψηφίσιν νόμων έγκύρων. Είμαι περιττόν νά προσθέσω, ότι εις την μέσην ταύτην λύσιν θά ήρκούμεθα, ως είπον, ίνα μή έλαττώσωμεν τάς και άλλως ισχνάς έλπίδας περί διατηρήσεως περαιτέρω της ειρήνης, ότι δέ και άν έξερρηγγνύετο ο Πόλεμος, ούτε ή έν Έλλάδι, ούτε ή έν Κρήτη Κοινή Γνώμη θά ήτο διατεθειμένη ν' άρκεσθ ή εις την μέσην ταύτην λύσιν, την όριστικήν δέ λύσιν του Κρητικού ζητήματος θά καθώριζε τότε ή έκβασις του πολέμου (χειροκροτήματα κλπ.)».

74- Την ίδια μέρα (1-10-1912) ή Έλληνική Κυβέρνηση έστειλε προς την Κρητική Κυβέρνηση, τό ακόλουθο ιστορικό έγγραφο με τό όποιον κηρύσσεται ή Κρήτη ούσιαστικά ένωμένη με την Έλλάδα (βλ.Παράρτημα της Έφ. της Κυβ. έν Κρήτη, τεύχος Α', φύλλον70/2-10-1912) :

«Πρός
Τήν Κρητικήν Κυβέρνησιν
Χανιά
Έχομεν την τιμήν νά φέρωμεν εις γνώσιν ύμών ότι καθ' ή ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως έδηλωσε σήμερον εις την Βουλήν : Η Έλληνική Κυβέρνησις, καθ' ήν στιγμήν άποφασίζετο ή επιδίωξις έν τή Εύρωπαϊκή Τουρκία ριζικών μεταρρυθμίσεων, κλπ. (Σ.Σ. αντιγράφεται έδώ ή παραπάνω δήλωση του Βενιζέλου ολόκληρη).
Φέροντες ταύτα εις γνώσιν ύμών, παρακαλούμεν νά εξακολουθήσητε επί του παρόντος άσκούντες την διοίκησιν, παρασκευάζοντες τά της διεξαγωγής κανονικών εκλογών προς άποστολήν νομίμων αντιπροσώπων της Νήσου εις τό Έθνικόν Κοινοβούλιον, μεριμνώντες μάλιστα πάντων, ύπέρ της διατηρήσεως της τάξεως και της λυσιτελούς προστασίας του Μουσουλμανικού πληθυσμού.

Αθήναι 1 Οκτωβρίου 1912
Τό Υπουργικόν Συμβούλιον

Ο Πρόεδρος
Έλ: Βενιζέλος

Τά Μέλη

Ο Υπουργός των Έξωτερικών Α. Κορομηλάς
Ο Υπουργός της Δικαιοσύνης Κ. Ρακτιβάν
Ο Υπουργός των Έσωτερικών Ε. Ρέπουλης
Ο Υπουργός των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Ι. Τσιριμώκος
Ο Υπουργός των Οικονομικών Μ. Διομήδης
Ο Υπουργός της Έθνικής Οικονομίας Α. Μιχαλακόπουλος

75- Ακολούθησε στις 11-10-1912 ο διορισμός από την Ελληνική Κυβέρνηση ως Γενικού Διοικητή της Κρήτης του Στεφάνου Ν. Δραγούμη, ο οποίος την 12ην Οκτωβρίου 1912 απηύθυνε προς τον Κρητικό λαό την ακόλουθη προκήρυξη (βλ. αυτήν εις τό υπ' αριθμ. 70/12-12-12 φύλλον του Α' τεύχους του Παραρτήματος της Έφημ. της Κυβερνήσεως εν Κρήτη) :

-Πρός τον Κρητικόν λαόν.

Διά Βασιλικού Διατάγματος υπό χθεσινήν χρονολογίαν ή Α.Μ. ο Βασιλεύς ηύδωκε να μέ διορίση Γενικόν Διοικητήν Κρήτης καί τών Παραρτημάτων αυτής.

Έκ τών ενώπιον της Βουλής κατά την συνεδρίαν της 1ης Οκτωβρίου δηλώσεων της Ελληνικής Κυβερνήσεως διά στόματος του Πρωθυπουργού, εγένετο εις πάντας γνωστή, ειδικώς δέ καί εις την Κρήτην, δι' επί τούτω ανακοινώσεως, ή όφετηρία έξ ής ώρμήθη ή Κυβέρνησις εις τας κατά την ήμέραν εκείνην διακηρυχθείσας αποφάσεις.

Καθ' όν χρόνον ή Ελλάς έπεστρατεύετο υπέρ επιτυχίας ριζικών υπό έγγυήσεις μεταρρυθμίσεων εν ταίς επαρχίαις της ανατολικής Εύρώπης, δέν ήτο δυνατόν ή Κυβέρνησις του Βασιλέως να μή έντεινι την μέριμναν αυτής υπέρ της έν έπισφαλεί καταστάσει σαλευομένης Κρήτης καί του έκκρεμούς αυτής ζητήματος' έκ τούτου δ' άπέρρευσεν ή έν τη Κυβερνητική δηλώσει υπό όρον απόφασις ούσιαστικής υπό της Ελλάδος διοικήσεως της Νήσου καί έν μιá καί τη αúτē Βουλή αντιπροσωπεύσεως άμφοτέρων.

Υπό τοιαύτας συνθήκας έγκριθείσα έκτοτε ως άναγκαία, πραγματοποιείται σήμερον έν ώρα άνωμαλίας πολεμικής ή άποστολή εις Κρήτην Γενικού Διοικητού....

Έν Χανίοις' τη 12η Οκτωβρίου 1912

Ο Γενικός Διοικητής
Στέφανος Ν. Δραγούμης

76- Στις 13-10-1912 ο Γενικός Δ/ντής Κρήτης εξέδωσε την εξής απόφαση :
Βασιλείον της Ελλάδος
Γεν. Διοίκησις Κρήτης

Έχοντες υπ' όψιν
Τό από 11-10-1912 Β.Δ. -περί διορισμού Γενικού Διοικητού Κρήτης

Αποφασίζομεν

Άρθρον 1ον

Συγκεντρωθείσης της όλης διοικήσεως της Κρήτης εις χείρας Γενικού Διοικητού, αί εις τας άχρι τουδε ύφισταμένas Άνωτέρας Διευθύνσεις καί τό Συμβούλιον της Διοικούσης Έπιτροπής αναγόμεναι ύπηρεσίαι ένεργούνται υπ' αυτού, διαχειριζομένου, κατ' έντολήν, άπασαν την υπό της κειμένης νομοθεσίας διαγραφομένην κυβερνητικήν δικαιοδοσίαν καί άρμοδιότητα έν τη Νήσφ.

Άρθρον 2ον

Αί ύπηρεσίαι της Γενικής Διοικήσεως κατανέμονται εις πέντε τμήματα περιλαμβάνοντα τας όργανικός θέσεις τών άχρι τουδε ύφισταμένων Άνωτέρων Διευθύνσεων καί του Γραφείου του Συμβουλίου της τέως Διοικούσης Έπιτροπής.

Τά τμήματα ταύτα είναι τά έπόμενα :

- Α' Τμήμα Δικαιοσύνης
- Β' Τμήμα Έσωτερικών
- Γ' Τμήμα Δημοσίας Ασφαλείας καί Δημοσίων Έργων
- Δ' Τμήμα Έκκλησίας καί Παιδείας
- Ε' Τμήμα τών Οικονομικών

Έν Χανίοις τη 13 Οκτωβρίου 1912
Ο Γενικός Διοικητής
Στέφανος Ν. Δραγούμης

77- Την 5η Οκτωβρίου 1912 έφθασε στην Άθήνα τό πρώτο Κρητικό σύνταγμα από 2.000 περίπου άνδρες υπό την άρχηγία του άντισυνταγματάρχη Λάμπρου Σινανιώτη, διοικητή, καί του Γ. Κολοκοτρώνη, Ταγματάρχη, καί έστρατωνίσθηκε στο 2ο Πυροβολικό, όπου ύστερ' από λίγες μέρες ο Πρωθυπουργός Βενιζέλος του παράδωσε τη Σημαία του μέ την εξής προσφώνηση :
- Κρήτες.

Παραδίδων εις ύμας την έθνικήν αúτην σημαίαν, είμαι βέβαιος ότι την παραδίδω εις καλός χείρας καί ότι θ' άγωνισθήτε πώς ν' άποδώσετε την έλευθερίαν εις άλλους ύποδούλους άδελφούς ήμών.

Δέν έχω καμμίαν άμφιβολίαν ότι όλοι είσθε άποφασισμένοι να χύσετε καί την τελευταίαν ρανίδα του αίματος

ύμών καί νά μεταβληθῇτε εἰς ἥρωας».

78- Τήν 3/16 Δεκεμβρίου 1912 ἄρχισαν στό Λονδίνο μεταξύ τῶν Βαλκανικῶν Συμμάχων (Ἑλλάδος, Βουλγαρίας, Σερβίας, Μαυροβουνίου) καί τῆς Τουρκίας, διαπραγματεύσεις εἰρήνης, ἀλλά δέν κατέληξαν σέ συμφωνία γιατί οἱ ἀντιθέσεις ἦσαν μεγάλες, καί ὕστερ' ἀπό τή νεοτουρκική ἐπανάσταση τῆς 16/23-1-1913, σταμάτησαν, καί ξανάρχισαν οἱ ἐχθροπραξίες.

Στό μεταξύ, στό Λονδίνο ἐπίσης, Πρεσβευτική συνδιάσκεψη τῶν Μ. Δυνάμεων εἶχε καταλήξει σέ συμφωνία σχετικά μέ τά νέα σύνορα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καί γιά τήν ἔνωση τῆς Κρήτης μέ τήν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀποφάσεις αὐτές τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων ἐγίναν ἀμέσως δεκτές ἀπό τήν Τουρκία, ὕστερα δέ ἀπό πίεση τῆς Εὐρώπης, τίς δέχθηκαν καί οἱ ἐμπόλεμοι Σύμμαχοι καί ἡ σχετική συνθήκη ὑπογράφηκε στό Λονδίνο ἀπό ὅλους τοὺς ἐμπολέμους στίς 17/30 Μαΐου 1913. Κατά τό ἀρθρο 4 δέ τῆς Συνθήκης αὐτῆς ὁ Σουλτάνος «εἰς τοὺς Συμμάχους ἡγεμόνας ἐκχωρεῖ τήν νήσον Κρήτην καί ὑπέρ αὐτῶν παραιτεῖται παντός δικαιώματος ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης». Ἀλλά γιά διανομή τῶν νέων ἐδαφῶν (καί τῆς Κρήτης) μεταξύ τῶν Συμμάχων δέν ἔκανε λόγο ἡ συνθήκη αὐτή. Ἐνεκα τῆς μεγαλομανίας τοῦ Φερδινάνδου τῆς Βουλγαρίας καί τῶν ὑπερβολικῶν ἐδαφικῶν ἀξιώσεων του, ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Σερβία συνδέθηκαν μέ τή συνθήκη τῆς 13/1 Ἰουνίου 1913 τῆς Θεσσαλονίκης σέ κοινό μέτωπο ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας. Στίς 17/30 Ἰουνίου 1913 ἡ Βουλγαρία ἐπιτέθηκε κατά τῶν Ἑλλήνων καί τῶν Σέρβων καί ἄρχισε ὁ Β' Βαλκανικός πόλεμος, πού τέλειωσε μέ τή συνθήκη εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28/10 Αὐγούστου 1913.

Ἡ συνθήκη αὐτή εἶχε ρυθμίσει τά ζητήματα πού εἶχαν προκύψει ἀπό τόν Β' Βαλκανικό Πόλεμο καί, ὕστερ' ἀπό τή συνθήκη τοῦ Λονδίνου τῆς 17/30-5-1913 (μέ τήν ὁποία εἶχε παραιτηθῇ ὁ Σουλτάνος, ἀπό κάθε δικαίωμα ἐπὶ τῆς Κρήτης ὑπέρ τῶν Βαλκανικῶν Συμμάχων), μέ τή νέα συνθήκη αὐτή ἡ Βουλγαρία (ἀρθρ. 5 ἐδ. τελευταῖο) «παραιτεῖται πάσης ἐπὶ τῆς νήσου Κρήτης ἀξιώσεως».

79- Στίς 17/30 Ἰουνίου 1913 ἡ Βουλγαρία εἶχεν ἐπιτεθεῖ κατά τῶν Σέρβων καί τῶν Ἑλλήνων καί ἔτσι ἄρχισαν οἱ ἐχθροπραξίες τοῦ Β' Βαλκανικοῦ Πολέμου, πού κατέληξε σέ ἥττα τῆς Βουλγαρίας καί στή συνθήκη εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 10/23 Αὐγούστου 1913 πού ἐκατακύρωσε τήν Καβάλλα στήν Ἑλλάδα καί ἐρρύθμισε ἄλλα ζητήματα πού εἶχαν προκύψει ἀποκλειστικά ἀπό τόν Β' Βαλκανικό πόλεμο, ὅπως σημειώσαμε παραπάνω.

80- Τόν Νοέμβριο τοῦ 1913 ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση μέ Διακοίνωσή της πρὸς τίς Μεγάλες Δυνάμεις ἐδήλωσεν ὅτι καταργοῦνται οἱ διομολογήσεις «ἐπὶ τῶν προσαρτηθεισῶν χωρῶν» - μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἡ Κρήτη - , οἱ Δυνάμεις δέ δέν ἀντέδρασαν, ἀλλά ἀπάντησαν ἀπλῶς ὅτι «ἐλαβον γνώσιν τῆς Ἑλληνικῆς Διακοινώσεως».

81- Τήν 28η Νοεμβρίου 1913 ὁ Γενικός Διοικητής Κρήτης ἀπηύθυνε πρὸς τόν Κρητικό λαό (βλ. Π Ε Κ Α', 128/28-11-1913) προκήρυξη στήν ὁποίαν ἀνεφέρετο ὅτι «ὁ Βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καί ἐπιβαίνων μοίρας τοῦ ἐνδόξου ἡμῶν Στόλου, ἐρχεται τήν προσεχῇ Κυριακῇ, (Σημ. δηλ. τήν 1η Δεκεμβρίου 1913) ἵνα ἐπισφραγίσῃ ἐπίσημως καί ὁριστικῶς τήν περιπόθητον Ἐνωσιν τῆς Κρήτης μετά τῆς Μητρὸς Πατρίδος».

82- Τήν 1η Δεκεμβρίου 1913 ἐγίνε παρουσία τοῦ Βασιλέως καί τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἡ ἐπίσημη ἔπαρση τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας στό Φρούριο τοῦ Φιρκὰ τῶν Χανίων.

83- Γίνεται φανερό ἀπό ὅσα ἀναφέρονται παραπάνω ὅτι ἀπό τήν 1η Ὀκτωβρίου 1912, καί ἂν δέν εἶχε δημιουργηθῇ νέα κατάσταση στήν Κρήτη, De facto ὅμως ἀναμφισβήτητα εἶχε πραγματοποιηθῇ ἡ Ἐνωση καί ἀπό τήν ἡμέρα ἐκείνη ἡ Κρήτη ἀποτελοῦσε τμήμα τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἐπίσημη δέ ἔπαρση τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας στό Φρούριο τοῦ Φιρκὰ τήν 1η Δεκεμβρίου 1913 ἀποτελέσε «ἐπισφράγιση» τοῦ γεγονότος τῆς Ἐνωσης.

Ἀπό τή Χανιώτικη πολιτεία

Πλατεία 1866

Πλατεία Δικαστηρίων

Χανιώτικο Οοκάκι

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

ΤΟΥ ΣΤΥΛ. ΠΑΝΗΓΥΡΑΚΗ

Όταν οί Τούρκοι, ύστερα από ένα τρομακτικό πόλεμο-πού κράτησε 25 τόσα χρόνια μέ τίς εναλλασσόμενες φάσεις του, (1645-1669)- πήραν τήν Κρήτη από τούς Βενετούς, δέν μπόρεσαν νά ήσυχάσουν, γιατί οί Κρητικοί πού έπεσαν -από τή Σκύλλα στή Χάρυβδη-, δέν σταύρωσαν τά χέρια. Όσοι μπορούσαν άρπαζαν τό όπλα τής εποχής καί έγιναν ώς «Χαϊτηδες» στήν άρχή καί ώς «Καλησπερηδες» ή «Μπαταξήδες» ή «Γραμπουσιανοί» άργότερα, ό εφιάλτης τού τυράννου καί ό έκδικητής τού ραγιά. Κάτι άνάλογο δηλ. μέ τούς «Κλέφτες» τής άλλης Έλλάδος. Μέ τή διαφορά ότι ή Κρήτη δέν έβγαλε «Άρματολούς».

Κατά τήν τουρκική σκλαβιά πού κράτησε στήν Κρήτη ούσιαστικά 253 χρόνια, (1645-1898), δέν πέ-

ρασε μέρα πού νά μήν ύπήρχε μία τουλάχιστον επαναστατική έστία. Αίματηρές επαναστάσεις συγκλονισαν τό νησί. Βέβαια πνιγότανε στό αίμα τους, αποδεκάτιζαν τό χριστιανικό πληθυσμό, άφηναν έρείπια πού κάπνιζαν καί τό τέλος τής μιάς ήταν ή άρχή κάποιας άλλης. Γιαυτό ό τύραννος δέν έχόρτασε «γλυκό ψωμί».

Θά προσπαθήσομε λοιπόν νά δούμε πολύ συνοπτικά τίς σπουδαιότερες. Πότε άρχιζαν, από πού, μέ ποιούς άρχηγούς, σέ ποιά κυρίως μέρη άπλωθήκανε καί ποιά ήταν τό τέλος των. Αίτια ό περιορισμένος χώρος τού Λευκώματος πού φιλοξενεί τό σημείωμα μας.

1) **Η Έπανάσταση τού 1692.** Είκοσι τρία μόλις χρόνια μετά τήν κατάκτηση, ό Βενετός ναύαρχος Μοτσενίγος σάν άρχηγός στόλου

περιπλέει τά θόρεια παράλια τής Κρήτης καί παρακινεί τούς Κρητικούς σέ επανάσταση. Οί έλπίδες των δούλων προγόνων μας άναπτρώνονται. Στο τέλος μάλιστα αποβιβάζει μικρή στρατιωτική δύναμη καί πολιορκεί τό φρούριο των Χανίων. Οί Χανιώτες δέν αφήνουν τήν εύκαιρία. Πολυάριθμοι ένισχύουν τόν βενετικό στρατό. Δύναμη μόνον από Κρητικούς καί μέ άρχηγό τό γενναίο Ι. Μαχαιρώτη, από τής Μαχαιφούς τού Αποκόρωνα, πολιορκεί τό φρούριο τής Κισάμου (Καστελλίου) καί τό κυριεύει. Η επανάσταση επεκτείνεται. Αλλά οί Βενετοί, γιά λόγους πού αύτοί μόνον γνωρίζουν, λύνουν τήν πολιορκία των Χανίων καί αποπλέουν, αφήνοντας τούς προγόνους μας μονάχους στήν έκδικητική μανία των Τούρκων.

Ψαράδικο στό παλιό Χανιώτικο λιμάνι

La Canée.

Marché aux poissons.

ΙΧΘΥΟΠΩΛΕΙΟΝ ΧΑΝΙΑ

Nr. 195. Editeur N. Athiottis-Candje.

άφου πήραν μαζί τους 2.000 ενόπλιους για να αναπληρώσουν τα κενά τους. Από όλη αυτή την ιστορία έμειναν στην Κρήτη μόνο μερικά πυροβόλα όπλα της εποχής εκείνης που πήραν το όνομα του Βενετού ναυάρχου.

2) **Η Έπανάσταση του Δασκαλογιάννη.** Ο Ρωσοτουρκικός Πόλεμος του 1768 και τα «Όρλωφικά» στην Πελοπόννησο συγκινούν τους Κρήτες. Ο Δασκαλογιάννης, από την Ανώπολη των Σφακιών, έφοπλιστής της εποχής εκείνης, -που διατηρούσε ιδιαίτερες σχέσεις με μεγάλες προσωπικότητες της εποχής και την Μεγάλη Αικατερίνη της Ρωσίας- αλλά πάνω απ' όλα πατριώτης, ένθουσιάζεται. Ύστερα από προετοιμασία, κηρύσσει την επανάσταση στην Ανώπολη στις 25-3-1770, και εορτάζουν την «διπλανάσταση» 2.000 επαναστάτες στην Κρήτη, στις 4-4-70. Οι Τούρκοι από Χανιά, Ρέθυμνο και Ηράκλειο συγκεντρώνονται στις Βρύσες Αποκορώνου και μετά υπεράνθρωπο αγώνα υπερφαλαγγίζουν τους Σφακιανούς που διεκδικούν έθιμα πρόσθιμα τό πατρικό έδαφος. Ο έχθρος φθάνει ως το Λουτρό. Τα Σφακιά έρημώνονται. Ο Δασκαλογιάννης για να περισώσει, ό,τι μπορεί, παραδίνεται στους Τούρκους στο Φραγκοκάστελλο. Μεταφέρεται στο Μ. Κάστρο και την Παρασκευή 17-6-1771 πεθαίνει σάν μάρτυρας. Τόν γδέρνουν ζωντανό. Στην επανάσταση αυτή πολέμησαν ούσιαστικά μόνο οι Σφακιανοί και όσοι πρόλαβαν να κινηθούν από τό Ν. Χανίων. Η άλλη Κρήτη δέν κινήθηκε. Στο «Τραγούδι του Δασκαλογιάννη» -τό Μπάριμπα- Παντζελιού φαίνεται όλο τό τραγικό μεγαλείο και του απελπισμένου αγώνα και της θεληματικής θυσίας του αρχηγού Δασκαλογιάννη.

3) **Η Έπανάσταση του 1821.** Από τό 1814 πολλοί Κρητικοί από τη Μολδοβλαχία ως την Κρήτη μυήθηκαν στη Φιλική Έταιρεία, που δέν είχε καταρτίσει σχέδιο επιχειρήσεων στην Κρήτη. Γι' αυτό τό νησί μας κινήθηκε όπως μπορούσε:

1) Στις 7 Απριλίου του 1821. Μεγάλη Πέμπτη, γίνεται η πρώτη σύσκεψη στο «Γλυκιά νερά» των Σφακιών.

2) Στις 15 Απριλίου, στην Παναγία του Λουτρού, σέ νέα σύσκεψη, εγκρίνουν τό αποφασισθέντα στο «Γλυκιά Νερά». (Στις 16 επανεστάτησε η Ύδρα).

3) Στις 21-5-21 Στο Λουτρό Σφακιών εκλέγεται η πρώτη επαναστατική Κυβέρνηση της Κρήτης από 6 μέλη, ως «Καγκελλάρια (γραμματεία) του Λουτρού», και

4) Τέλος στις 29-5-21, Κυριακή, στην «Παναγία τη Θυμανή» στο

Σφακιά, συνέρχεται παγκρήτια σύσκεψη προκρίτων, αρχηγών και πολεμιστών, που όρίζει τους αρχηγούς κατά διαμερίσματα της Κρήτης και κηρύσσει την επανάσταση. Αφού η Δυτική Κρήτη έδωσε αρχηγούς και στην Ανατολική άκρη. Γι' αυτό και η κήρυξη της επανάστασης του 21 στην Κρήτη εορτάζεται κάθε χρόνο στις 29 Μαΐου στην Παναγία τη Θυμανή. Από τις 17 ως τις 19 Μαΐου οι Τούρκοι αιματοκυλίζουν τα Χανιά. Στις 19 απαγχονίζουν τους Μεχισεδέκ (Δεσποτάκη) Επίσκοπο Κισάμου και Σελίνου, και τόν Ίεροδιάκονο και δάσκαλο Καλλίνικο από την Βέρροια. Στις 10 περίπου Ιουνίου 21 γίνεται η πρώτη σύγκρουση. Ο Ί. Παπαδογεωργάκης η Γερανιώτης από την Κυδωνία χτυπά τόν πύργο της Χαρθάτας, αποδεκατίζει τους Τούρκους του Κυρτωμάδω και ανεβαίνει στο Θέρισο. Τέλος στις 14-6-21 στο Λούλο των Κεραμεών συντρίβονται οι Τούρκοι και σκοτώνεται ο παλληκαράς - αρχηγός των Ταμπουρατζής. Είναι η πρώτη μεγάλη σύγκρουση.

Οι Τούρκοι στρέφουν τη δύναμή των κατά του Νομού Χανίων. Μπαίνουν στο Σφακιά και τα έρημωθούν. Ξεθεμελιώνουν τόν Αποκόρωνα. Αναστατώνουν την Κυδωνία και κυρίως τη ρίζα. Στη Σούδα αποβιβάζονται συχνά-πυκνά αιγυπτιακές δυνάμεις, αλλά κι αυτές έχουν την τύχη των Τουρκικών. Αιφνιδιάζουν τους Κρητικούς αλλά στο τέλος αποκρούονται και κλείνονται στο φρούριο.

Οι Άρμιοστές αποβιβάζονται στο Χανιά. Ο Αφεντούλης, στο Λουτρό (Νοέμβριος 1821). Ο Τομπάζης στο Καστέλλι Κισάμου (19 Μαΐου 1823). Ο Ράινεκ στο Λουτρό (Ιούλιος 1828). Ο Χαίν στο Χανιά (Φεβρουάριος 1829). Μόνο ο Ν. Ρενιέρης αποβιβάζεται στον όρμο Μπαλή του Μυλοποτάμου.

Τό 1824 η επανάσταση εκφυλλίζεται σέ κλεφτοπόλεμο. Τό 1825 όμως (2 Αύγουστου), καταλαμβάνεται μ' έξυπνο τέχνασμα η Γραμπούσα και ανάθουν ξανά οι φωτιές του πολέμου. Ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης αποβιβάζεται στη Γραμπούσα, περνά στο Σφακιά και θυσιάζεται στο Φραγκοκάστελλο. Όλα τα σπουδαία γεγονότα έγιναν στο Ν. Χανίων. Στους Άρμιονους του Αποκορώνου ψηφίζεται ο Όργανικός Νόμος, τό πρώτο Σύνταγμα θά λέγαμε, της Ελευθέρης Κρήτης. (20 και 21 Μαΐου 1822). Από τη Σούδα περνά ο Ίμπραήμ τό Φεβρουάριο του 1825 και αποβιβάζεται στη ΝΔ. Πελοπόννησο. Στη Γραμπούσα συγκροτείται η πρώτη ελευθέρη Κρητική Πολιτεία, που θά ξεπέσει άργότερα από ανάγκη σέ πειρατική. Στόν Τζιζιφέ του Αποκορώνου συγκροτεί

ο Ράινεκ τό «Κρητικό Συμβούλιο».

Παρά τούς σκληρούς όμως αγώνες και τις αίματηρές θυσίες της, η Κρήτη καταδικάζεται να μείνη έξω από τό ελεύθερο Έλληνικό Κράτος. Τό Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3-2-1830 την αφήνει έξω από τα σύνορα. Στα Χανιά πρώτα και την επομένη στην άμμουδιά των Καλυβών κοινοποιείται η απόφαση σέ μεγάλη συγκέντρωση Κρητών ενόπλων. Δημιουργείται επείσδδιο από τόν Β. Χάλη. Έντονες διαμαρτυρίες από τόν κόσμο. Και τέλος από τις Μαργαρίτες του Μυλοποτάμου, στις 22-4-1830, η τελευταία διαμαρτυρία. Άδικα. Γιατί κανείς από τούς μεγάλους της εποχής εκείνης δέν την άκουσε. Και στην μαρτυρική Κρήτη: «πάλι τάσκιαζε η φοβέρα/ και τά πλάκωνε η σκλαβιά».

4) **Η Έπανάσταση «των Μουρνιδών» (Σεπτέμβριος 1833).** Τό 1831 ως τό 1840, η Κρήτη περνά στην αιγυπτιακή κατοχή, σάν δώρο του σουλτάνου. (Πουλήθηκε μόνο για 25 εκατομμύρια γρόσια). Γενικός Διοικητής ο γνωστός μας Μουσταφά Πασάς. Οι Κρητικοί άφοπλίζονται. Γίνονται κάποια έργα, αλλά βαρύνονται οι φόροι. Πώς να πληρώσουν όσοι δέν είχαν ούτε «ξερό ψωμί», μετά την συμφορά του 1821-1830; Σ' όλη την Κρήτη, μόνο στις Μουρνιές των Χανίων τολμούν και συγκεντρώνονται 7.000. Διαμαρτύρονται. Με τη γλώσσα της εποχής εκείνης αναφέρονται στόν τότε Διοικητή και τούς Προξένους των Χανίων και ζητούν αυτόνομια. Η απάντηση δόθηκε άμεσα. Οι πρόξενοι και σωπαίνουν και δέν βλέπουν. Οι Τούρκοι πάλι μέ δυνατό στρατιωτικό σώμα χτυπούν, διαλύουν τούς συγκεντρωμένους και αρπάζουν 50 περίπου, που θεωρήσαν σάν αρχηγούς και τούς κρεμοούν από τα δένδρα του χωριού. Ήσυχία τάφου. Εύκολη και σίγουρη λύση.

5) **Η Έπανάσταση του 1841 η Χαιρέτη.** Με τη συνθήκη του Λονδίνου, (15-7-1840) η Κρήτη ξαναγυρίζει στην τουρκική κυριαρχία. Διοικητής πάλι ο Μουσταφά Πασάς. Η κατάσταση δέν άλλαξε. Προετοιμάζεται νέα επανάσταση. Στο Βαφέ του Αποκορώνου, σέ συνέλευση όπλαρχηγών Κρήτης εκλέγεται ο Αριστέλης Χαιρέτης πρόεδρος. Στις 22-2-1841 εκλέγεται στ' Ασκύφου «Εκτελεστική Επιτροπή» μέ πρόεδρο πάλι τό Χαιρέτη, που είχε αποβιβασθή μέ τόν άδελφό του Θεόφραστο στην Τρυπητή παρά τη Σούγια του Σελίνου και είχε ύψώσει τη σημαία της επαναστάσεως στο Άπανωχώρι (Σελίνου). Τό Άπρίλιο, στο Βαφέ Αποκορώνου η Συνέλευση δέχεται τόν Άγγλο ναύαρχο Στιούαρτ. Αύτός είχε μαζί του και

τό Μουσταφά Πασά. Άλλά οί Κρήτες αντί νά ζητήσουν τήν αγγλική προστασία, ζητούν τήν ένωση μέ τήν Ελλάδα. Στά Χανιά φθάνουν γιά τό Μουσταφά ένισχύσεις, αὐτός δέ στίς 14-5-41 χτυπά μέ 15.000 τούς 250 επαναστάτες στό Πρόβαρμα τοῦ Ἀποκορώνου καί τούς διασκορπίζει. Στίς 17 ἔνα-κτυπά τούς επαναστάτες στό Βαφέ ἀλλά ἀποκρούεται. Στήν Ἀνατολική Κρήτη οί Βασιλακογιώργης καί Κόρακας ἀντιμετωπίζουν Τουρκικές ἐπιθέσεις. Ὅμως βοήθεια ἀπό τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα δέν ἔρχεται, καί δέν κινούνται ὅλοι οί Κρήτες. Οἱ επαναστάτες ζητοῦν τήν ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων, γιά νά σωθοῦν τά γυναικόπαιδα. Ἡ παράκληση ἱκανοποιεῖται. Πάλι καλά.

6) Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1858. Τό «Χάττι χουμαγιούν», ἡ «λαμπρή γραφή», σουλτανικό φερμάνι τοῦ 1856 (6 Φεβρουαρίου) δέν ἐφαρμόζεται μέ διάφορες προφάσεις. Οἱ Χριστιανοί εἶχαν δικαίωμα νά ἔχουν ὅπλα στό σπίτι τους, νά ἐκλέγουν δημογέροντες, νά λατρεύουν τήν θρησκεία των κλπ. Οἱ πασάδες ὅμως κάνουν τή ζωή τῶν Χριστιανῶν μαρτυρική. Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1858, στούς Λάκκους Κυδωνίας διώχνουν τούς Τούρκους φοροεισπράκτορες. (Ἐπανάσταση τοῦ Λακκιώτη Ἐμμ. Μαυρογέννη). Στίς 11-5-58 6.000 επαναστάτες στό Μπουτσουνάρια τῶν Χανίων συγκροτοῦνται σέ στρατιωτικό σῶμα καί υποβάλλουν ἀναφορά παρπόνων στό Σουλτάνο. Κινεῖται καί ἡ ἄλλη Κρήτη. Ἐτοιμάζεται βοήθεια γιά μᾶς στήν Ἑλλάδα. Γίνεται ἀντικατάσταση τῶν πασάδων στήν Κρήτη. Δίδεται γενική ἀμνηστία. Ποιός τά πιστεύει; Οἱ καινούργιοι πασάδες εἶναι πολύ σκληροί. Νέες συγκεντρώσεις ἐνόπλων. Νέες διαμαρτυρίες. Τό καλοκαίρι τοῦ 1864 ἀπό τόν Ὁμαλό, μεγάλη συγκέντρωση ἐνόπλων κατεβαίνει ὡς τά χωρία Σκινέ καί Νεροκούρου. Ἄλλοι κυριεύουν τή Γραμπούσα. «Ενοπλος εἰρήνη-λοιπόν, μέ ἀρκετές συγκρούσεις στίς ὁποῖες οἱ Τούρκοι δέν ἤθελαν, γιατί δέν ἦταν συμφέρον τους, νά δώσουν σημασία. Καί ἔκαναν πῶς δέν ἔθλεπαν.

7) Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1866-69. Δεύτερη σέ θυσίες καί ἀποτελέσματα, μετά τήν επανάσταση τοῦ 1821. Αἷτια δύο. Τό «Μοναστηριακό», πού ὄρχισε ἀπό τήν Ἀνατολική Κρήτη καί ἡ διαρρύθμιση τοῦ Φορολογικοῦ συστήματος. Ἡ ἀρχή τῆς φωτιάς καί πάλι ἀπό τά Χανιά. Στίς 14-5-1866 στή μικρή Μονή τῆς Ἀγίας Κυριακῆς, 98 ἀντιπρόσωποι - Πρόκριτοι ὑπογράφουν τή γνωστή ἀναφορά πρὸς τό Σουλτάνο. Ἀπορρίφθηκε στίς 16 Ἰουλίου καί ἀμέσως ὑψώνεται ἡ σημαία τῆς επαναστάσεως στό Μπρόσ-

νερο τοῦ Ἀποκορώνου (20-7-1866) καί κηρύσσεται ἡ Ἐνωση σ' Ἀσκύφου τῶν Σφακιῶν (21-8-1866). Τήν πρώτη τουφεκιά εἶχε ρίξει ὁ Κριάρης στό Σταυρό τῆς Καντάνου (17-8-66). Στίς Βρύσες τοῦ Ἀποκορώνου ἐξευτελίζεται ὁ Σαχίν Πασάς μέ τίς 5.000 ἀνδρες του, (25-31/8/66). Στό Βαφέ τοῦ Ἀποκορώνου (12-10-1866) θυσιάζονται ντόπιοι καί ἐθελοντές ἀδελφωμένοι. Ἡ Ἱ. Μονή Ἀρκαδίου «αὐτοπυρπολεῖται» (9-11-1866) καί γίνεται ἐθνικό σύμβολο. Ἡ Κρήτη ἐρημώνεται. Ὁ ἀμαχος πληθυσμός ἀποδεκατίζεται. Οἱ «Κουλέδες» πού χτίζουν οἱ Τούρκοι, ἐμποδίζουν τίς κινήσεις τῶν επαναστατῶν, πού πεινοῦν, χάνονται ἀλλά μάχονται. Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα μᾶς βοηθά μέ πλοία σάν τό «Ἀρκάδι» μέ 23 ταξίδια, πού καταστράφηκε (7-8-1867) στό Ν.Δ. τῆς Κρήτης, στόν «Κάθο Κριό» καί τό «Ἐνωση» μέ 46. Καί ὅταν ὅλοι μᾶς ἀφήκαν μόνους, σθάνει ἡ φωτιά τῆς επαναστάσεως, μέσα σέ 20 μέρες, στίς ἀρχές τοῦ 1869 στή Δυτική καί τήν Ἀνατολική Κρήτη. Ἀλλά οἱ θυσίες δέν πῆγαν χαμένες. Εἴχαμε κερδίσει τόν «Ὀργανικό Νόμο» (Ἰαν. 1868) καί τό πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως «σιγῶκαίγε», «σάν τή σπῖθα πού κρυβόταν στή στάχτη».

8) Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1878 καί ἡ Σύμβαση τῆς Χαλέπας. Ἐκίνησε μέ τήν κήρυξη τῆς Ἐνώσεως στήν Ἀργυρούπολη Ρεθύμνου, (2-2-1878). Οἱ επαναστάτες κλείνουν πάλι στό κάστρο τούς Τούρκους. Ἐπεμβαίνουν οἱ Πρόξενοι. Γίνονται δύο ἀνακαυχές. Παρασπονδοῦν καί στίς δύο οἱ Τούρκοι. Ὁ Ἀγγλος πρόξενος Σάνδουιθ -ἐρείπια τοῦ μεγάρου του σώζονται- στό Λενταριανά Χανίων- πηγαίνει κι ἔρχεται στό Φρέ τοῦ Ἀποκορώνου, τήν ἔδρα τῆς επαναστατικῆς Συνελεύσεως. Δέν ξεγελά κανένα, ὥστε νά μᾶς ρίξη στό λάκκο τῆς αγγλικῆς προστασίας. Καί ἔρχεται ἡ πρώτη δικαίωση. Ἡ Κρήτη, πού εἶχε πολλές φορές πολεμήσει μονάχη τῆς τήν τουρκική αὐτοκρατορία, κερδίζει τή «Σύμβαση τῆς Χαλέπας» (3-10-1878). (Ἐπίσημη γλώσσα ἡ Ἑλληνική, χωροφυλακή ἀπό ντόπιους, τά 2/3 τῆς Συνελεύσεως Χριστιανοί καί ὁ διοικητής Χριστιανός. Ἀλλά μεγαλύτερο ἦταν τό κέρδος ἐπειδή ἡ Τουρκία γιά πρώτη φορά δέχτηκε νά συζητήσει μέ Κρήτες τό Κρητικό Ζήτημα καί μάλιστα στήν Κρήτη.

9) Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1889. Στίς 6-5-1889 Χριστιανοί βουλευτές κηρύσσουν στή Βουλή τῆς Κρήτης, στό Χανιά, τήν Ἐνωση μέ τήν Ἑλλάδα. Στήν Κυδωνία προκαλοῦνται ἐνοπλες συγκεντρώσεις καί συγκρούσεις. Οἱ Τούρκοι θορυβοῦνται. Ἀνακαλεῖται ὁ Χριστιανός Διοικητής Ν. Σαρτίνσκ

καί στέλνεται ὁ σκληροτράχηλος Σακῆρ Πασάς. Καταργοῦνται τά Πρόνομια (17-12-1889) τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας. Κηρύσσεται ὁ Στρατιωτικός Νόμος. Ὁ Τουρκικός στρατός καταλαμβάνει ἐπικάιρα σημεία. Καινούργιες συγκρούσεις καί αἰματοχυσίες. Οἱ Τουρκοκρητικοί κάνουν ληστρικές ἐπιδρομές. Οἱ Χριστιανοί ἀγωνίζονται πάλι, ἀλλά δέν πετυχαίνουν. Οἱ Ἕλληνες δολοφονοῦνται. Τά στρατοδικεῖα τούς καταδικάζουν καί ἐκτελοῦν τίς θανατικές καταδίκες. Ἡ ἀνωμαλία εἶναι μόνιμη κατάσταση.

10) Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1895-96. Στό Κλήμα τοῦ Ἀποκορώνου (3-9-1895) ἡ Μεταπολιτευτική Ἐπιτροπή, μέ ἐπὶ κεφαλῆς τόν Κούντουρο ζητά μέ τήν γνωστή ἀναφορά τήν επαναφορά τῶν προνομίων τῆς Χαλέπας καί αὐτονομία ἀντί γιά Ἐνωση. Οἱ επαναστάτες συγκροτοῦνται πρὸς τούς Τούρκους στήν Ἀσιγινιά (11 καί 19-10-95), στίς Καρές (7 καί 8-11-95), στήν Κεφάλα Ἀποκορώνου (27-11-95), στήν Ἐπισκοπή Ρεθύμνου (1 μέχρι 3-4-96) στό Σελιά Ἀγ. Βασίλειου (10-4-96) καί στό Βάμο Ἀποκορώνου (3 μέχρι 18-5-96), διαλύουν τίς τουρκικές δυνάμεις, πού προχώρησαν ἀπό Σούδα καί Καλύβες, τά δέ στενά τοῦ Τσιθαρά (Ἀποκορώνου) ἔγιναν τά Δερβενάκια τῆς Κρήτης. Καί εἶχε ἀξία ὁ «κανονισμός», τῆς 25-8-1896.

11) Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1897-1898. Στίς 19-1-1897 ὁ τουρκικός ὄχλος καίει τίς Χριστιανικές συν-οικίες τῶν Χανίων καί ἀρχίζει σφαγές χωρὶς ἔλεος. Ὁ Χριστιανός Γενικός Διοικητής καί οἱ χωροφύλακες του εἶχαν καταφύγει στό πολεμικὰ τῶν Δυνάμεων. Ἡ Ἑλλάδα γιά νά προστατεύσῃ τούς χριστιανούς ἔστειλε τόν Ράινεκ μέ δύο πολεμικά. Ὁ Τμ. Βάσος ἀποβιβάζεται στό Κολυμπάρι (1-2-1897) καί καταλαμβάνει τήν Κρήτη. Ἐπιτυχεῖς οἱ ἀμφοχίες του. Στήν ἀνάπτυξη ὅμως τῶν δυνάμεων του τόν ἐμποδίζουν οἱ Δυνάμεις καί βομβαρδίζουν τή σημαία μας στό Ἀκρωτήρι (9-2-1897). Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐπιβάλλεται σάν πολεμικός ἀλλά καί πολιτικός ἀρχηγός. Ἡ Κρήτη τόν γέννησε. Τό Ἀκρωτήρι ὅμως τόν ἀνάδειξε καί τόν χάρισε στήν Ἑλλάδα, γιά νά τήν δοξάσει καί τήν μεγαλώσει. Γιαυτό καί ἀναπαύεται στίς ἀγκάλες τοῦ Ὁ Μεγάλος Νεκρός.

Ἡ Κρήτη αὐτόνομος. Στούς Ἀρμένους τοῦ Ἀποκορώνου συν-ἔρχεται (8-6-1897) «Ἐπαναστατική Συνέλευσις τῶν Κρητῶν» μέ Πρόεδρο τόν Ἐπίσκοπο Κισάμου καί Σελίνου Δωρόθεο (Κλωναράκη). Οἱ πληρεξούσιοι διαφωνοῦν. Ἄλλοι θέλουν τήν αὐτονομία (οἱ Μεταπολιτευτικοί) καί ἄλλοι τήν Ἐνωση (Ἑλ. Βενιζέλος) ἐφ' ὅσον

γιά την Κρήτη κηρύχθηκε ο Πόλεμος του 1897. Στις Αρχάνες συνεχίζονται οι διαφωνίες. (17-8-97). Στο Μελιδόνι του Μυλοποτάμου γίνεται δεκτή η Αυτονομία (28-10-97). Η Συνέλευση μεταφέρει την έδρα της στις Πλακούρες του Ακρωτηρίου και καταρτίζει το πρώτο «Εκτελεστικό» (28-7-98), δηλ. Κυβέρνηση στην οποία μετέχει και ο Βενιζέλος.

Οι τελευταίοι Τούρκοι στρατιώτες φεύγουν από τα Χανιά (3-11-1897) όπως και χάραγμα σέ «πηλάσβεστο» επί θράχου κάτω από τους τάφους των Βενιζέλων απομνημονεύει.

Ο άρμοστής της Κρήτης πρίγκι-

πας Γεώργιος αποβιβάζεται στην Σούδα (12-9-1898), κάνει έδρα του τα Χανιά και θέλει δυστυχώς να κατευθύνει την πολιτική ζωή του τόπου. Ο Βενιζέλος ως Σύμβουλος, ύπουργός δηλ. αντιδρά και γιαυτό απολύεται. (1-3-1901). Έπικρατεί η πριγκιπική απολυταρχία προσωρινά.

Η Έπανάσταση του Θερίσου. (10-3-1905) ήταν φώς στο πολιτικό σκοτάδι της εποχής που άναψε στις θερισιανές μαδάρες από την «τριανδρία», Βενιζέλο, Φούμη και Μάνο, Χανιώτες. Και έγινε κράτος δικαίου που ανέτρεψε το κράτος της αδικίας και το έδωσε από την Κρήτη το θράδυ εκείνο της

24-9-1906 όταν ο Γεώργιος έφευγε από τα «Νταμπακαριά» της Χαλέπας σαν τον τελευταίο κακούργο.

Η παρουσία του Α. Ζαΐμη σαν άρμοστή (18-9-1906) μέχρι (12-9-1908) μάς θυμίζει την ύψωση της σημαίας στο Φιρκά των Χανίων. (14-7-1909) την έπαίσχυντη «άσωση στάση» της Κυβερνήσεως Θεοτόκη και την αποκοπή του κοντού της σημαίας (5-8-1909).

Και η δικαίωση. Την 1-10-1912 ο Έλευθ. Βενιζέλος, ως πρωθυπουργός της Ελλάδος και εργάτης, αν όχι πρωτεργάτης, της Ένωσης των λαών της Βαλκανικής, δέχεται στην Βουλή των Ελλήνων τους Βουλευτές της Κρήτης, που παλαιότερα τούς είχε εμποδίσει γιατί η Ελλάδα ήταν τότε χωρίς συμμάχους και δεν έπρεπε να εκραγεί ελληνοτουρκικός πόλεμος πρόωρα. Διορίζει Διοικητή της Κρήτης τον Στέφανο Δραγούμη (11-10-1912), και τέλος στην 1-12-1913 μέσα σέ παραλήρημα ένθουςιασμού ύψώνει στο Φιρκά την εθνική μας σημαία, τυπική επισφράγιση της Ένώσεως.

Όλες λοιπόν, ο Κρητικές επαναστάσεις κατά των Τούρκων ξεκίνησαν από τα Χανιά. Και η τελευταία τουφεκιά έπεφτε πάλι στα Χανιά. Το ίδιο γινόταν και με τις μικρότερες επαναστάσεις για τις οποίες δεν μιλήσαμε. Αν έχει δέ κανείς την ύπομονή να μετρήσει και τα ψηφίσματα για την Ένωση, θά δει την ίδια αναλογία. Τα Χανιά πρωτοστάτησαν στους αγώνες κατά των Τούρκων και γιαυτό οι Τούρκοι μετέφεραν την πρωτεύουσα από το Ηράκλειο στα Χανιά (1850) για λόγους άμεσώτερης παρακολούθησεως και στρατιωτικής αντιμετώπισεως των λαϊκών επαναστατικών κινημάτων.

Χαρακτηριστική είσοδος σπιτιού στο Κατωχώρι

ΟΙ ΣΕΛΙΝΙΩΤΕΣ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ

Του Λυκειάρχη Εύτυχιου Μαλεφάκη

Ἀγώνας πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα εἶναι ἡ «Μάχη τῆς Κρήτης».

Στὴ μάχη αὐτῇ, τὴν παραδοξότερη τοῦ Β Παγκοσμίου Πολέμου, πῆραν μέρος, ὁ ἀστράτευτος πληθυσμὸς τῆς Κρήτης, στρατιῶτες Ἕλληνες, Νεοζηλανδοί, Αὐστραλοί, Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀλεξιπτωτιστές καὶ ἀλпинιστές. Ὅλοι αὐτοὶ σὲ μιὰ ἀληθινὴ κόλαση καὶ ἀπερίγραπτη φρίκη χόρεψαν γιὰ ἓνα δεκαήμερο τὸ χορὸ τῆς ἀνυπαρξίας καὶ τοῦ θανάτου καὶ ὤφanan τὴ μάχη, γιὰ τὴν ὁποίαν τόσα ἔχουν εἰπωθεῖ καὶ γραφεῖ. Ὁ ἀγέραστος χρόνος οὔτε ἔχει ἐξαφανίσει τὴ μνήμη τῆς, οὔτε τὴν ἔχει ἐξασθενήσει, ἀλλὰ ἡ παρουσία τῆς μέσα στὸ χώρο τῆς θύμησης παίρνει κάθε χρόνο διαστάσεις εὐρύτερες.

Εἶναι ἡ μάχη γιὰ τὴν ὁποία ἐκεῖνοι ποὺ πῆραν μέρος σ' αὐτὴν ὁμιλοῦν μὲ αὐταρέσκεια καὶ ναρκισσισμό, παρ' ὅλο ποὺ ἀνέπνευσαν τὸν καπνὸ καὶ ἄλλων μαχῶν κατὰ τὴν φρικώδη ἀνθρωποφαγὴ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τῶν Γερμανῶν ἀλεξιπτωτιστῶν, ποὺ ἦταν τὸ ἀνθος τῆς Γερμανικῆς νεολαίας, ἡ ἐκπαίδευσή ἦταν σκληρὴ καὶ ἀμειλικτὴ καὶ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι, «οἱ πράσινοι αὐτοὶ διαβόλοι», ἓνα ἐξέχωρο τμήμα μέσα στὰ 80 ἑκατομμύρια τῶν ἀφιονισμένων ἀπὸ τὴν προπαγάνδα τοῦ Γκαίμπελς Γερμανῶν. Ὁ κώδικας τιμῆς, ποὺ εἶχαν οἱ ἀλεξιπτωτιστές, ἦταν συγκλονιστικός. Ὅλιγα ἄρθρα αὐτοῦ ἦσαν:

—Μὴν παραδίνεσαι ποτέ. Τὸ ἐμλημά σου νὰ εἶναι νίκη ἢ θάνατος.

—Γιὰ νὰ νικήσεις χρειάζεσαι ὅπλα. Περιποιήσου τα ἐνθουσιάζομαι τὴν ἀρχή: πρῶτα τὰ ὅπλα μου ὕστερ' ἐγώ — Μὲ τὰ μάτια σου ὀλάνοικτα, εὐέλκτος σάν αἴλουρος, ἀνθεκτικός σὰ τὸ δέρμα καὶ σκληρός σάν τὸ ἀτσάλι Κρούπ, θά εἶσαι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Γερμανοῦ πολεμιστῆ.

Ἡ λαϊκὴ συμμετοχὴ στὴ Μάχη τῆς Κρήτης κατὰ τὸ λαϊκὸ ζωγράφο Τρυφωνίδη
(Τὸ ἔργο θρῆσκεται στὴ Δημοτικὴ Πινακοθήκη Χανίων)

Αυτόν τό στρατό έρριψαν από ούράνιους τώρα δρόμους στίς 20 Μαΐου 1941, γιά νά τόν αντιμετώπισουν, οί στρατιώτες καί ό άμαχος πληθυσμός τής Κρήτης, πού ή δικτατορία άφόπλισε μέ τήν ύπουλη εκείνη έκκληση.

Ένα τμήμα του μηχανικού από τίς δυνάμεις πού πολεμούσαν στήν περιοχή πού Μάλεμε κατευθύνθηκε πρός τήν Παλαιόχωρα. Οί Σελινιώτες στό προσκλητήριο τής πατρίδας έσπευσαν άθρόοι καί στό Φλώρια έδωσαν τή μάχη, πού στοίχισε στους Γερμανούς 25 νέκρους. Άνάμεσα στους τραυματίες ήσαν καί ό πρωτοπυγμάχος των Μάξ Σμέλιγκ. Στήν άλλη μάχη μπροστά στήν Κάντανο καί άλλοι Γερμανοί πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τό αίμα καί τά δάκρυα, πού σκορπούσαν στό διάβα τους. Γιά τίς μάχες αυτές ό Γερμανός στρατηγός BITTMAN έγραφε «Διεξήγαγε (τό τμήμα) σκληρότατες μάχες ως επί τό πλείστον μέ ομάδες άποθηριωμένων έλευθέρων σκοπευτών». Γιά αντίποινα οί Γερμανοί έκαψαν τήν 3 Ιουνίου 1941 τήν Κάντανο καί έσπασαν τήν πλάκα εκείνη, πού διαλαλούσε στήν ανθρωπότητα τή δικιά τους άποθηρίωση. Οί Γερμανοί εγνώριζαν τήν Ιστορία τής Κρήτης καί ήξεραν πώς οί Κρητικοί πολεμούσαν πάντα τους κατακτητές των. Δέν έγιναν λοιπόν παραβάτες του διεθνούς δικαίου, όπως είπαν, γιά νά δικαιολογήσουν τίς άπάνθρωπες καί συγκλονιστικές σέ φρίκη καταστροφές καί έκτελέσεις των.

Ο Κομπτον Μάκενζι γράφει στό βιβλίο του: «Προγονικές φωνές ήχουν στά ώτα των Κρητών. Αναμνήσεις περασμένων μαχών έπυρπόλουν τας καρδίας των. Άνδρες καί γυναίκες έλαβον τά όπλα. Μερικά άπ' αυτά ήσαν «κουμπούρες», οί όποιες είχαν χρησιμοποιοηθεί εις τας κατά των Τούρκων μάχας πρό ενός αιώνας».

Τήν καταστροφή έψαλε ή λαϊκή μούσα μέ τό τραγούδι:

Άπό τήν Κάντανο 'ρχομαι κι' άπού τ' Άποπηγάδι.
Δέ μέ ρωτάρ' είντα 'μαθα δε μέ ρωτάρ' είντα 'δα;
Είδα τά σπίθια τρόχαλο τσ' αϋλές χορταριασμένες
κι' άκουσα στά χαλάσματα κι' έκράζαν νυκτοπούλια!
Κι' εκείά στό έμπα του χωριού 'νιούς Γερμανού τό μνήμα

καί δίπλα μαρμαρόπλακα πού γράφει αυτά τά λόγια
«Έπάτανε ή Κάντανος καί κατατρέψαμέ νη
Καί μπλεϊό δέ θά ξαναχτιστεί, κι έρημη θ' άπομείνη
γιατ' καμε βαριές ζημιές στού Γερμανού τ' άσκέρι.
-Μά ή Κάντανος έχτιστηκε καλλίτερο' από πρώτα».

Η Σελινιώτικη ψυχή δέν ύποδουλώθηκε. Στις ιστορικές κορυφές των θουνών έσπασε τά λημέρια της. Έγινε σκληρή, άδυσώπητη, πεισματάρικη. Οί θρυκόλακες του ναζισμού δέν ικανοποιήθηκαν από τόν έξαφανισμό τής Καντάνου καί τήν 1 του Σεπτεμβρη, ισχυρές δυνάμεις ξεκίνησαν από τήν Παλαιόχωρα καί τά Χανιά, γιά νά κτυπήσουν τήν ήρωική έπαρχία, πού οί άνδρες της είχαν φωλιάσει στίς θρυλικές κορφές της καί γυμνάζονταν, άνέμεναν καί караδοκούσαν. Συνελάμβαναν όσους συναντούσαν στό διάβα τους καί τους έστελναν στήν Παλαιόχωρα. Εκεί, μέ μία πρόχειρη άνάκριση, καταδίκάζαν σέ θάνατο όσους νόμιζαν πώς έλαβαν μέρος στίς μάχες καί ήσαν επικίνδυνοι γιά τό στρατό τους. Τό έκτελεστικό τους άπόσπασμα μέ τό πρωσοικό θήμα καί τά άξέχαστα εκείνα έμβατήρια, «οχαρίτι ολα λά» άνηφόριζε κάθε σούρουπο στούς έρημους δρόμους τής κωμοπόλεως γιά τό μακάβριο καί άποτρόπαιο έγκλημά του. 29 ήρωικοί Σελινιώτες αντιμετώπισαν παλληκαρίσια τό θάνατο. Γνώριζαν ότι σέ λίγες στιγμές ή κατοικία των θά είναι ή άνυπαρξία καί ότι ό χάρος θά τους άρπαζε μέ τά άδυσώπητα καί άβυσσοαλέα νύχια του, αλλά τό θάρρος καί τό γέλιο δέν έσβηγε από τά χείλη των. Μέ τόση ψυχραιμία έστέκοντο μπροστά στό άπόσπασμα, ώστε άνάγκασαν τους ναζι ανταποκριτές νά τηλεγραφούν στίς έφημερίδες των «πεθαίνουν όλοι τραγουδώντας καί χαμογελώντας». Οί έκτελέσεις αυτές, πού συνεχίζονταν μέ άμείωτη κτηνωδία από τά ναζιστικά άνδράποδα, άνάγκασαν τόν Πρωθυπουργό τής Ελλάδος Λογοθετόπουλο, νά κατέβη στήν Παλιόχωρα καί νά διαβιβάσει διαταγή των άρχών κατοχής γιά άναστολή των. Ο λαϊκός τραγουδιστής, πού του έσβησαν τό γέλιο οί άπάνθρωπες καί άνανδρες αυτές άντεκδικήσεις άποθανάτισε τό κακούργημα μέ τους παρακάτω στίχους.

Φωνές καί κλάψεις άκουσα κάτω στήν Παλιόχωρα.
'Ιντα ν' αυτό τό σύβρηνο τούτο τό μοιρολόι.
Κλαίν' οί μανάδες τά παιδιά καί τσ' άντρες των οί χήρες
κι' οί γι' άδελφοί τ' άδελφια ντων καί τά παιδιά τόν κύρη.

Βρύσες τά δάκρυα τρέχουνε καί κολυμπούν στό χώμα.
Κι' άπού τήν τόση λύπηση καί τόν καημό τόν τόσο
τά δέντρα γέρνουν τά κλαδιά, μαραίνονται τά χόρτα
-Άνάθεμά σας Γερμανοί, κι' έκάψετε τήν Κρήτη».

Άλλ' οί κακούργοι ναζήδες δέν γνώρισαν ποτέ τήν άντρίκια καί πεισματάρικη ψυχή του λαού πού ύποδούλωσαν. Τό 1942, μέ τή βοήθεια των Σελινιωτών, άσύρματος των Άγγλων λειτουργεί στίς σελινιώτικες πλαγιές των Λευκών Όρέων, οί πληροφορίες του όποιου προκαλούν σύγχυση καί πανικό. Οί Σταυραϊτοί του Σελίνου σκαρφάζουν στίς ιστορικές κορφές των θουνών καί φιλοδοξούν νά ξαναφέρουν τίς προγονικές παραδόσεις των Καντανολέων, Κριάρηδων, Κουμήδων. Οί Γερμανοί σαστίζουν καί άποφασίζουν νά πλήξουν τήν άδούλωτη έπαρχία μέ πλήγματα σκληρά, άμείλικτα, άδυσώπητα. Χιλιάδες ξεκινούν από τά Χανιά καί τήν Παλαιόχωρα τό Φθινόπωρο του 1943, γιά νά ξεθεμελιώσουν τά χωριά, πού εγκατέστησαν στό χώματά τους τους Άγγλους καί αφήφισαν τήν παντοδυναμία τής γερμανικής μπότας.

Έτσι αρχίζει ή μάχη των τριών χωριών, πού τό έπικό της μεγαλείο ύψώνεται σέ άνώτερες σφαίρες ήρωϊσμού καί αϋτοθυσίας.

Τό Κουστογέρακο, ό Λιθαδς καί ή Μονή μετατρέπονται σέ άρκαδία, γιά νά διαλαλούν μέ χίλια στόματα, πώς τό σκοτάδι φεύγει μόνο μέ τίς φλόγες. Τήν καταστροφή των χωριών καί τίς έπικές μάχες τίς πήρε ή λαϊκή μούσα καί τίς έκαμε τραγούδια τής «τάβλας» καί τής «στράτας» καί στίς ξεφάντισες τραγουδιώνται μέ άνατριχίλα καί κατάνυξη.

Στό Σέλινο κουφοβροντά, θρέχει μά θρέχει μπάλες
Οί Γερμανοί περάσανε στό τρία χωριά τά πέρα
Μονή καί Κουστογέρακο καί Λιθαδά καί καίνε
τά παλληκάρια φτόξανε.
Καί:
Εις τά Σφακιά γιορτάζουνε στοσοί Λάκκους τραγου-

δούνε
καί εις τό Κουστογέρακο τουφέκια άντιλαούνε
Άτζεμπα γάμος γίνεται μή καί παιδιά βαφτίζουν;
Μηδέ καί γάμος γίνεται μή καί παιδιά βαφτίζουν
πόλεμο κάνει τό χωριό καί πολεμούν μέ πείσμα
τοσοί Γερμανούς νά διώδουνε.

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΗΣ ΚΑΝΤΑΝΟΥ

(3 'Ιουνίου 1941)

Του Στυλιανού Καλλονά

«Πολύ προτού αναγνωριστούν και οργανωθούν τα διάφορα κινήματα αντίστασης οι πολίτες της Καντάνου χωρίς καμιά στρατιωτική βοήθεια, κατανίκησαν τούς

Γερμανούς άλεξιπτωτιστές, οι οποίοι καταλάβανε τό χωριό των και τό όποιο κατάστρεψαν γιά λόγους έκδικήσεως.»

ΟΥΪΛΣΟΝ
'Αρχιστράτηγος Μέσης 'Ανατολής

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΣΕΛΙΝΟΥ (1941)

22 Μαΐου: 'Ανίχνευση της περιοχής μέχρι Καντάνου από ένα μοτοσυκλετιστή, πού νομίστηκε ότι ήταν 'Αγγλος.

23 Μαΐου: Ένα απόσπασμα του Μηχανικού του Σέττε προχωρεί προς την Παλιόχωρα, αλλά στά Φλώρια συναντά τούς όπλισμένους πολίτες. 'Αναγκάζεται νά πολεμήσει όλη την ημέρα. Τό θράδι και οι 25 του απόσπασματος έχουν σκοτωθεί.

24 Μαΐου: Μέ νέες δυνάμεις οι Γερμανοί προχωρούν και αναγκάζονται νά δώσουν μάχη στό φαράγγι της Καντάνου. Σκοτώνονται πολλοί και τραυματίζεται ό πρωτοπυγμάχος Μάξ Σμέλιγκ.

25 Μαΐου: Καταλαμβάνεται ή Καντάνος. Καίγονται πολλά σπίτια και φονεύονται μερικοί γέροι πού είχαν παραμείνει.

25 Μαΐου: Προχωρούν προς την Παλιόχωρα. Στό Κακοδίκι συναντούν αντίσταση και δίνουν μάχη όπου τραυματίζονται πολλοί. Καίουν πολλά σπίτια. Τό θράδι καταλαμβάνουν την Παλιόχωρα, πού στό μεταξύ είχε βομβαρδιστεί σκληρότατα.

3 'Ιουνίου: Καταστρέφεται από Γερμανούς όλη ή περιοχή της Καντάνου και στήνουν την πρόχειρη επιγραφή της καταστροφής.

Τό Γερμανικό Στρατηγείο έπινε μένεα έκδικήσεως γενικά κατά των κατοίκων της Κρήτης, και ιδιαίτερα κατά των περιοχών εκείνων στις όποιες έπαθε τις σημαντικώτερες ζημιές και έξ' αίτίας τούτων άργησε ή νίκη αυτού. Μιά τέτια περιοχή ήταν ό δρόμος προς Καντάνο από Μάλεμε, ό όποιος θάφτηκε καθ' όλο τό μήκος του μέ τό αίμα των Γερμανών άλπινιστών. Οι ήρωικοί κάτοικοι των χωριών έτρεχαν αύθόρμητα κατά μήκος του δρομολογίου γιά νά φράξουν τό δρόμο στους επιδρομείς.

Άσφαλώς οι μάχες οι όποιες δοθηκαν την 20, 21, 22 κατά των άλεξιπτωτιστών και την 23, 24 Μαΐου κατά των άλπινιστών αποτελούν μία από τις πλέον μεγαλειώδεις δράσεις των έλευθέρων σκοπευτών στη Μάχη της Κρήτης.

Τά Φλώρια, ό 'Αναθός και τέλος ή θρυλική Καντάνος δέν είναι πιά άπλώς όνόματα τοποθεσιών ή χωριών, αλλά διαδήματα του φωτοστέφανου της δόξας της 'Ελλάδος και ιδιαίτερα της έπαρχίας Σελίνου.

Τούτο δέν είναι θρύλος αλλά πραγματικότης. Στις θέσεις αυτές οι χωρικοί μας, χωρίς τη συνεργασία στρατού, ασύντακτοι, άκαθοδηγήτοι προέβανε παράτολμη αντίσταση κατά του μικτού γερμανικού αποσπάσματος από τμήματα μηχανικών και του 95 τάγματος μοτοσυκλετιστών υπό τον ταγμ. Σέττε.

Ο Γερμανός στρατηγός Βίτμαν, περιγράφοντας την προέλαση του αποσπάσματος αυτού γράφει: «Στό δρόμο γιά την Καντάνο διατέθηκε μαχητική ομάδα μηχανικού μ' ένισχύσεις άντιαρματικού και μοτοσυκλετιστών πού έφτάσαν μέχρι την Παλιόχωρα, λιμενίσκο της νότιας άκτής. Τό απόσπασμα τούτο διεξήγαγε πολύ σκληρούς αγώνες τό πιο πολύ μέ ομάδες αποθηριασμένων έλευθέρων σκοπευτών».

Η φθορά αλλά και ή επιβράδυνση της κινήσεως του αποσπάσματος αυτού έξ αίτίας της αντίστασεως των κατοίκων έξόργισε τόσο τό Γερμανικό Στρατηγείο ώστε άμέσως μετά την κατάκτηση της Κρήτης διέταξε την έξόντωση των κατοίκων της Καντάνου και την καταστροφή του χωριού.

Γιά την έκτέλεση της αποφάσεως αυτής άπεστάλη την 2α 'Ιουνίου 1941 γερμανικός λόχος υπό τό λοχαγό Νίμπερ, εύτυχώς όμως οι κάτοικοι άντιλήφθηκαν έγκαίρως τις προθέσεις των Γερμανών κι' έφυγαν γιά τά βουνά. Η Καντάνος παραδόθηκε στις φλόγες.

άλλα και οι τοίχοι οι οποίοι παραμείναν γκρεμιστήκαν. Έφτά δε από τους κατοίκους αυτής, οι οποίοι δε μπόρεσαν να φύγουν, εκτελεστήκαν.

Γιά να δικαιολογείται δε κάπως η εγκληματική αυτή πράξη των ναζί τοποθετήθηκε επιγραφή στην οποία γράφτηκε: «Είς αντίποινα των υπό όπλισμένων πολιτών ανδρών και γυναικών εκ των όπισθεν δολοφονηθέντων Γερμανών στρατιωτών κατεστράφη η Κάντανος».

Τ' ολοκαύτωμα τούτο της Καντάνου, όπως και οι ταυτόχρονες ομαδικές εκτελέσεις και καταστροφές σ' άλλες περιοχές δεν ελύγισαν τό φρόνημα του Κρητικού Λαού, τουναντίο υπήρξαν οι ύψικαμνοι στίς όποιες χαλυβδωνόταν τό αγωνιστικό πνεύμα του Λαού κ' έσυνέχιζε τόν άγώνα της Άντιστάσεως με πείσμα και φανατισμό μέχρι της Απελευθερώσεως.

Für die Bestiale Ermordung Delitsch
Fallshirmjäger, Gebirgsjäger und
nieren von männen, frauen, kindern
men mit den Pfauen, sowie weil sie
gegen der Grossdeutschen Reich
stand geleistet haben, wurde am
3-6-41 KANDANOS
am Grunde zerstört um niemals
wieder aufgebaut werden

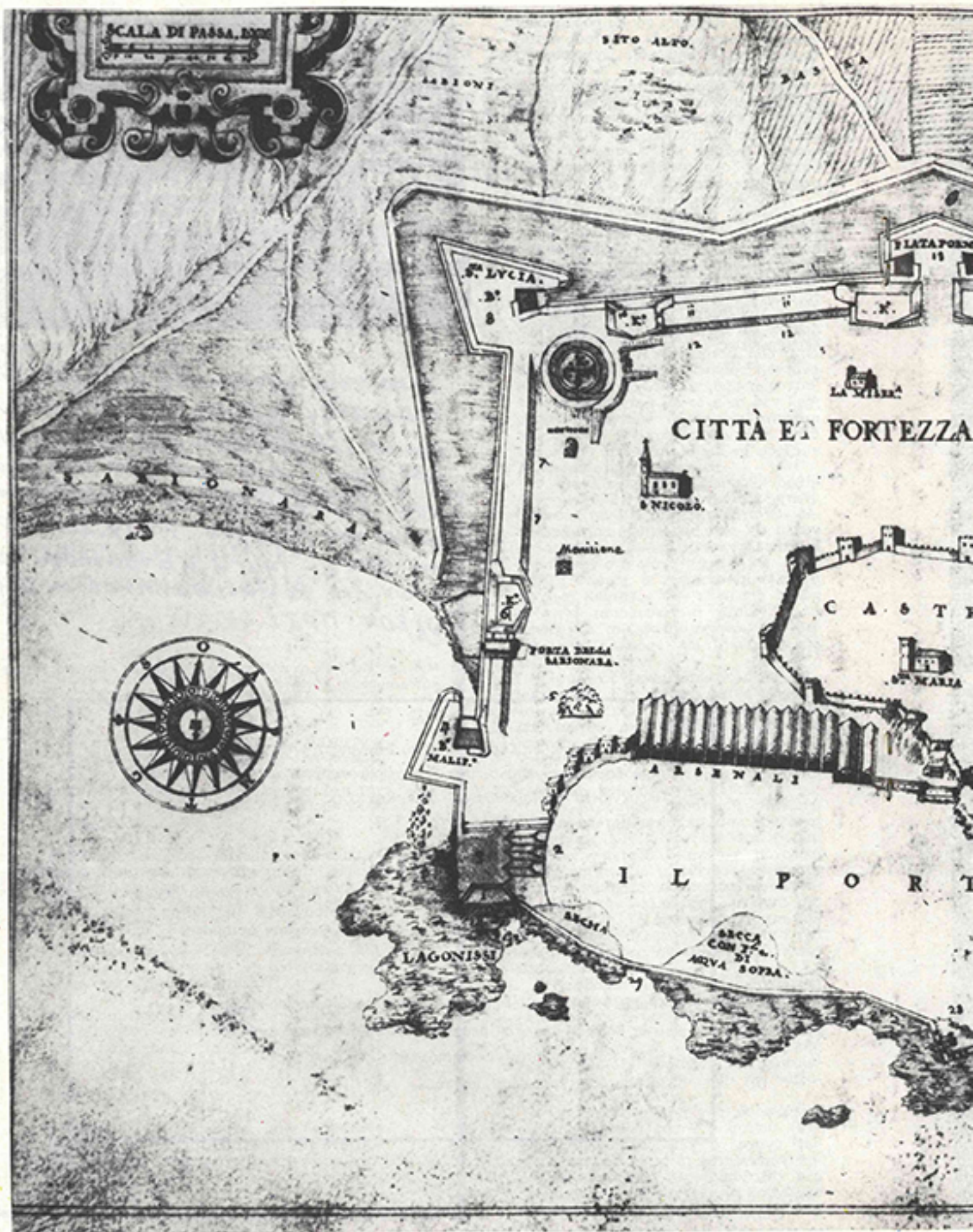
Διά τήν κτηνωδή δολοφονίαν
Γερμανών αξιωματικών, αγωνιστών
και του Μηχανισμού, από άνδρας, γυναί-
κες και παιδιά και παλαιούς μαζ. μα-
διστά, έπρόκειτο να αντισταθούν
κατά του Μπαζού Ραΐχ. μαριτρί-
τη 3-6-1941 η Κανδανος έμεινε
ή των, δια να μή έωανσιμοδομηθή
ώριον ποτέ —

Μία από τις τρεις πινακίδες που η χιτλερική κτηνωδία έστησε στην
κατεστραμμένη Καντανο

Πόλεμο κάνου οι Γερμανοί στού Σέλινου τή μπάντα
Λειβαδουκουστογέρακο, στά δύο χωριά τά πέρα,
Πλεμενιανά, Καρουδιανά, στή Καντανος τόν κάμιο.
Βρίστου μεγάλη αντίσταση.

(Από τ' Ανέκδοτα δημοτικά
τραγούδια της Κρήτης του
Θεοχάρη Δετοράκη)

Παιδιά κ' ίντα 'ναι οι μπαλωτές στόν Πόρο, στά Μεσαύλια
στά Φλώρια μέσ τσί ρεμαθιές στόν Κανάβο στ' άμπέλια
στήν Καντανο στήν έκκλησιά, κάτω στό Κακοδίκι
κι' άντάρα έπλάκωσε παντού...

Η ΧΑΛΕΠΑ

(Τό ιστορικό προάστειο τῶν Χανίων)

Τοῦ Ἀντωνίου Τρακάκη
ἐκπαιδευτικοῦ

Ὁ ἀείμνηστος Χανιώτης ἐκπαιδευτικός Ἀντώνιος Τρακάκης, εἶχε γράψει κατὰ τὸ ἔτος 1963 διάφορα ἱστορικά σημειώματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ ἓνα περιγραφικὸ καὶ ἱστορικὸ τοῦ σημείου γιὰ τὴ Χαλέπα τῆς χρονικῆς περιόδου 1881-1913.

Ἀπὸ τὸ σημείωμα αὐτὸ παραλαμβάνομε καὶ δημοσιεύομε ὁρισμένα ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα:

«Εἰς τὴν Χαλέπα ἐξῆσα κατὰ τὴν μεγάλην ἀκμὴν τῆς ὡς διπλωματικοῦ καὶ πολιτικοῦ Κέντρου τῆς Πρωτεύουσας τότε τῆς Κρήτης, τῶν Χανίων, 1902-1905. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, εἰς τὴν Χαλέπα ἔρχοντο ἐξ ὅλης τῆς ἡμετέρας ἀρχαίας καὶ ἀλλοδαπῆς ἀρχαίας καὶ ἀλλοδαπῆς ἀρχαίας καὶ ἀλλοδαπῆς ἀρχαίας, ὅπως καὶ τὰ Ὑποπροξενεῖα Ρωσίας καὶ Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα ἐπαιζαν ρόλον σημαντικόν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1897 (Βουλγαρικῆς καὶ Καβαλιέρος). Ἐπίσης στὴ «Χαλέπα» ἦσαν αἱ Διευθύνσεις («Υπουργεῖα») τῶν Οἰκονομικῶν (Κωνσταντ. Φούμης), Ἑσωτερικῶν (Μανούσος Κουνδούρος) καὶ αἱ κατοικίαι τῶν ἐπιφανέστερων πολιτικῶν ἀρχηγῶν Ἐλευθερίου Βενιζέλου, Κωνστ. Φούμη, Μαν. Κουνδούρου, Χαράλ. Πλωμιδάκη, Ἐμμ. καὶ Ἰωάν. Μουντάκη, τῶν οἰκογενειῶν τοῦ Κωνσταντ. Μητσότακη, ἀρχηγοῦ τοῦ παλαιοῦ κόμματος τῶν μικροῖδιοκτητῶν («Ἐυπόλυτων») καὶ λοιπῶν, πού θά ἀναφέρωμε κατωτέρω.

Τὴν πρώτην φάσιν τῆς Χαλέπας διέδωκεν ἡ ἐκεῖ συγγραφείσα συνθηκολόγησις τῆς ἐπαναστατημένης Κρήτης κατὰ τὸ 1878, ἡ ὀνομασθεῖσα Σύμβασις τῆς Χαλέπας, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, ἡ ὁποία συνέβη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Ρωσο-τουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς, ἡ ὁποία συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Κερκυραίου συνταγματολόγου Ἰωάννου Σκαλτσούνη, παρεχωροῦντο εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης καὶ ἐν γένει εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς μεγάλης πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς προνομίας, ἐκ τῶν ὁποίων, ἡ ἐλευθέρᾳ ὁπλοφορία καὶ ἡ ἰσότης πολιτικῆς ἐκπροσώπουσι εἰς τὴν ὀνομασθεῖσαν Συνέλευσιν τῶν Κρητῶν, ἦσαν τὰ σημαντικώτερα.

Ἡ Χαλέπα κεῖται ἀνατολικῶς τῆς παλαιᾶς πόλεως τῶν Χανίων, ἡ

ὁποία περιετοιχίζετο ἀπὸ τὸ Ἑνετικὸν Φρούριον, ἀπέχει δὲ περίπου δύο χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτῆς καὶ ἔχει παραλιακὴν ἑκτασιν πρὸς τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῶν Χανίων.

Τὸ ἄκρον τῆς Χαλέπας καταλήγει εἰς τὴν πλαγίαν, ἡ ὁποία ἔχει τέρμα τὴν περιοχὴν τοῦ Προφήτη Ἡλία, Ἀγίου Ματθαίου καὶ Μόρτε Βάρδια, ἀπ' ὅπου ἀρχίζει ἡ περιφέρεια τοῦ Ἀκρωτηρίου Μελέχα (ἀρχαῖον Κύαμον).

Ἡ περιοχὴ Χαλέπας μέχρι τοῦ μυχοῦ τῆς Σούδας ἀποτελεῖ ἓνα ἰσθμὸν συνδεδεμένον τὸ Ἀκρωτήρι μετὰ τὴν λοιπὴν Κυδωνίαν.

Πρὸ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς τοποθεσίας ὡς προαστείου τῶν Χανίων, ἦτο ἀγροτικὴ περιοχὴ καὶ, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς θυζαντινῆς τέχνης καὶ ἀπὸ τὸν διατηρούμενον μεσαιωνικὸν πύργον, ἑκατοικεῖτο ἀπὸ γεωργικὸν πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ὑποτελής εἰς τὸν χωροδότην. Αἱ θυζαντινῆς ἐκκλησίαι εἶναι αἱ ἐξῆς: εἰς τὸ Κέντρον τῆς Κωμοπόλεως (Μεϊντάνι) ὑπάρχει ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ὁλόν ἀνατολικώτερον ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς, πού χρησιμοποιεῖται ὡς νεκροταφεῖον, βορειότερον ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ, παρὰ τὴν οἰκίαν Βενιζέλου καὶ τὴν ὁμώνυμον πλατεῖαν, ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευε πρὸς ἐκκλησιασμὸν τοῦ πρώτου ἀρμοστοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου. Ἐπίσης ὁ ναὸς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Φακωθιὰν, παρὰ τὴν παραλίαν, καὶ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος εἰς τὴν Κάτω Χαλέπαν (νοτιῶς) καὶ εἰς τὸ ἄκρον ἀνατολικόν, τῆς Ἀγίας Κυριακῆς. Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ἀρμοστείας ἐκτίσθη παρὰ τὸ ἄρμωστικὸν μέγαρον, δαπάναις τῆς Ρωσίδος Δουκίσσης Μαρίας, ἀδελφῆς τοῦ Ἀρμοστοῦ, ναὸς τῆς Ἀγίας Μαγδαληνῆς, ρωσικοῦ ρυθμοῦ ὅπου ἔκτοτε ἐκκλησιάζετο ὁ Ἀρμοστής κατὰ τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη τῆς ἄρμοστείας του.

Ἡ κεντρικώτερα περιοχὴ τοῦ προαστείου, ἦτο καὶ εἶναι ὁ ἀρχαιότερος συνοικισμὸς περὶ τὴν πλατεῖαν Μεϊντάνι (τουρκικὴ λέξις σημαίνουσα πλατεῖαν).

Ἐκεῖ εὐρίσκετο ἡ μεγαλύτερα καὶ εὐπρεπέστερα ἐκκλησία, ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ, παρ' αὐτὴν, τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα, ἐν ἀρρεναγωγείῳ καὶ ἐν παρθενωγωγείῳ, τὰ ὁποῖα ἐλειποῦργον καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίᾳ, πρὸ τοῦ

1897. Ὀλίγον δυτικώτερον τῶν χριστιανικῶν σχολείων, ἐλειτούργει καὶ τουρκικὸν μετὰ παραπλεύρως μικρὸν τουρκικὸν τέμενος. Οἱ Μωαμεθανοὶ κάτοικοι τῆς Χαλέπας ἦσαν ἐλάχιστοι. Διὰ τὴν συντήρησιν καὶ κοινωνικὴν πρόνοιαν, ὑπῆρχεν Ἑνοριακὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία ἐμερίμνα καὶ διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ διὰ τὰ σχολεῖα. Εἰς τὸ σχολεῖον τῶν ἀρρένων ἐτοποθετήθη ὡς Διευθυντὴς μόλις ἐξῆλθα ἀπὸ τὸ Διδασκαλεῖον Ἡρακλείου. Εἰς αὐτὸ παρέμεινα δύο ἔτη καὶ ἐμελέτησα καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν κατάστασιν τῶν κατοικούντων τὸ προάστειον τῆς Χαλέπας.

Περὶ τὴν πλατεῖαν Μεϊντάνι κατῴκουν καὶ ἐκινούντο οἰκογενεῖαι καὶ πρόσωπα ἄξια μνήμης. Ὁ ἱατρὸς Βαρούχας, ἐκ τῶν ἀρχαιότερων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, γέρον πλὴν, ἐκάθιζε συνομιλῶν μετὰ τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, ἀνεγίνωσκον δὲ τὴν μεγάλην ἐφημερίδα τῆς Τεργέστης «Νέα Ἡμέρα» τοῦ Βυζαντίου καὶ ἔπειτα τοῦ Χαλκοκονδύλη. Ἐπίσης ἐκινεῖτο εἰς τὴν πλατεῖαν ὁ σεβάσμιος γέρον Νικόλαος Μητσότακης, ἐξ ἀδελφῶν τοῦ προαναφερθέντος Κωνσταντ. Μητσότακη. Ἡ οἰκία Μητσότακη ἦτο φαίνεται ἀπὸ τὰς ἀρχαιότερας οἰκοδομὰς τῆς συνοικίας. Εἰς τὴν ἀπέναντι βορείαν πλευρὰν εὐρίσκετο εὐπρεπέστατη οἰκία τοῦ ἐκ Σελίνου καταγομένου Γεωργίου Γιαννακάκη, ἡ Παπαδογεωργιάκη, τοῦ ὁποῦ ὁ πατὴρ διετέλεσε Διοικ. Σύμβ. (Κιαγιάς) καὶ ἀφῆσε εἰς τὰ παιδιὰ του εὐπρεπέστατος κατοικίας. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν κατῴκει ἡ οἰκογένεια Μανούσου Κουνδούρου, συνδεομένη πολὺ μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ Προξένου Μπιλώτη, ὁ ὁποῖος ἐπαιξε μεγάλον ρόλον κατὰ τὸ διάστημα τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1897.

Πλησίον τῶν κατοικούντων αὐτῶν εὐρίσκετο καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς κατοικία τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγάλην ἐπαναστατικὴν δράσιν κατὰ τὸ 1866. Οὗτος εἶχε προσφύγει εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξῆσε τόσον εἰς τὴν Τεργέστην, ὅσον καὶ εἰς τὸ Λιβόρνον, ὅπου, ὡς ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, ἐσχέτισθη μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ πλουσίου Σπυρ. Ζαμπελίου, Κερκυραίου τὴν καταγωγὴν, ἀλλ' ὡς φαίνεται συγγενούς ἐκ μητρὸς μετὰ οἰκογενεῖας

των Σφακιών Κρήτης. Χάριν της συγγενείας και των σχέσεων μετά του Παρθενίου Κελαϊδῆ, ἄφησε κληροδόχημα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακιῶν καὶ ἐνήργησε νὰ κατασκευασθῇ μνημεῖον ὑπὸ καλοῦ γλύπτου, τὸ ὁποῖον ἐστεῖλεν εἰς Χανιά κατὰ τὸ 1889, ὅτε ἡ Κρήτη εἶχεν ἀκόμη τὰ προνόμια πού ἀνεφέραμεν, διὰ νὰ τὸ στήσῃ εἰς τὸ πλέον ἀξιοθέατον σημεῖον τῆς πόλεως. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἐξετάσασεν ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις τοῦ 1889, ἡ ὁποία ἀπέτυχε, καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων, ἐξαγριωμένος ὄχλος τῶν Τούρκων κατέστρεψε θανδαλικῶς τὸ ἔδωχον αὐτὸ ἔργον γλυπτικῆς τέχνης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1903 συνεστήθη παρὰ τὴν πλατεῖαν Μειντάνι ἐν ὁματείῳ τῶν διανοουμένων τῆς περιφέρειας, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἐντεκτῆριον. Τοῦτο ἐστεγάσθη εἰς μίαν οἰκίαν ἀνήκουσαν εἰς τὸν ἄλλοτε Ταγματάρχην (Μπίμπασην) τῆς Τουρκικῆς Χωροφυλακῆς Γεώργιον Γεωργακάκην ἐκ Κουστογιεράκου Σελίνου. Εἰς τὸ Ἐντεκτῆριον αὐτὸ ὑπῆρχαν μέλη, ἐκτὸς τῶν ἐντοπίων, καὶ δύο ἐπιστήμονες καταγόμενοι ἐκ Μεσολογίου, ὁ Σπυρίδων Καψάλης, ἱατρός καὶ ὁ Ἰωάννης Ἰωαννίδης, μηχανικός, καὶ οἱ δύο ἀπὸ ἱστορικοῦ οἰκογενείας, οἱ ὁποῖοι πολὺ συνέβαλον εἰς τὴν ψυχαγωγίαν ἡμῶν τῶν ἐντοπίων, διότι ἐγνώριζαν καὶ ἐτραγουδοῦσαν θαυμάσια, ἰδίᾳ ὁ Ἰωαννίδης, τὰ Κλέφτικα τραγούδια τῆς Ρούμελης.

Διὰ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν μελῶν τοῦ ἀνω συλλόγου ἐγίνοντο χοροὶ εὐρωπαϊκοὶ (πόλκα, πόλκα μαζούρκα, πᾶ ντέ κάτρ, θάλς) ὑπὸ τοὺς ἡχοὺς κιθάρας καὶ μαντολίνου καὶ μίᾳ λατέρνας.

Ὁ Καψάλης ἦτο ἀδελφός τοῦ ἐπειτα ἀρεοπαγίτου Ἰωάννου Καψάλη, σημαντικοῦ πολιτικοῦ φίλου τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Αὐτοὶ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Φούμη καὶ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἐξέδιδον τὴν Ἐφημερίδα "Αὐγή", ὅργανον τοῦ κόμματος τῶν μικροϊδιοκτητῶν (Εὐπόλητων).

Μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ὁματείου ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Βουλγαρίδης, ὑποπρόξενος τοῦ Ρωσικοῦ Προξενείου, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος εἶχε παίξει μεγάλον πολιτικὸν ρόλον μετὰ τοῦ Ἑλληνος προξένου Γεννάδη καὶ τοῦ Ὑποπροξένου Καβαλιέρου, ἀντιμετωπίζοντες τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν πού ἦσκει ὁ Πρόξενος Μπιλιτῆς.

Ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐπίσης ἰδρυτικῶν μελῶν τοῦ Ἐντεκτῆριου ἦσαν ὁ νεαρός τότε φαρμακοποιός Κυριάκος Χατζηδάκης καὶ ὁ Γεώργιος Νικηφοράκης, ἐμπορευόμενος.

Ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐφηρμόζετο τότε (1896-97) ἀπὸ τὸν πρω-

θυπουργὸν Θεόδωρον Δεληγιάννην ὁ ὁποῖος δὲν ἠκολούθησε τὰς προσπαθείας τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας, τῆς ὁποίας πρόεδρος εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ν. Καζόλης, δηλαδή τὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ ἐνωτικῇ ἐννοίᾳ καὶ ὄχι μεταπολιτευτικῇ ὅπως ἤθελεν ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ.

Πολιτικὸν Κέντρον Χαλέπας.

Τὸ Κέντρον, (ἡ οἰκία) τοῦ ὑποπροξένου Βουλγαρίδου, ἐχρησίμευεν ὥς ἐντεκτῆριον τῶν ὁπαδῶν τῆς Ἐνωτικῆς Κινήσεως, ἐν οἷς καὶ οἱ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, Κων. Φούμης, Ἀντώνιος Σήφακας κ.λπ. Εὐρίσκειτο εἰς τὴν τοποθεσίαν Κατσαμπὰ (Γαλαρία). Ἀλλὰ τὸ ἔτος 1903, κατὰ τὸ ὁποῖον ἰδρύθη τὸ Σωματεῖον, ἡ δράσις πλέον τῶν προξενείων καὶ ὑποπροξενείων εἶχε περιορισθῇ πολὺ.

Ὡς λαϊκὰ Κέντρα παρὰ τὴν πλατεῖαν Μειντανίου ἦσαν δύο καφενεῖα, ἐν Χριστιανικόν, τοῦ Γεωργ. Καστριναῆ, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ μπιλιάρδο, καὶ ἐν Τουρκοκρατικόν, τὸ ὁποῖον ἦτο φημισμένον διὰ τὸν εὐγευστον τουρκικόν καφέ καὶ τὰ χειμερινὰ ζεστά του. Ὁ καταστηματάρχης του, ἦταν ἕνας ἀγαθὸς Τουρκοκρατικὸς. Εἰς τὸ Χριστιανικὸν καφενεῖον ἐσύχναζον καὶ οἱ παλαίμαχοι ἀγωνισταὶ τῆς Βάρδιας τοῦ Προφήτη Ἥλια, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Καπετάνιος Γεώργιος Μουντάκης ἡ Ζαχαρίας καὶ ὁ σημαφόρος του Γεώργιος Γαρεδάκης. Αὐτοὶ διηγούντο τὰ τῆς μάχης τῆς Βάρδιας καὶ ἰδίᾳ τὰ κατὰ τὸν βομβαρδισμόν τῶν εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν πλοίων ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς σημαίας τῶν ἐπαναστατῶν, κατὰ τὸν ὁποῖον δύο πολεμισταὶ ὁ Καγιαλεδάκης καὶ ὁ Μιχαήλ Καλορρίζκος ἀνεστήλωσαν δις αὐτὴν, τὴν δευτέραν φοράν μετ' ὁπισσέν τὸν κοντόν, ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τοῦ πληρώματος τοῦ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ Ὑδρα, σταθεμεύοντος εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων, πλησίον τῶν εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν. Οἱ Ἕλληνες ναῦται ἐξέσπασαν τότε εἰς ζητωκραυγὰς ἐνθουσιασθέντες ἀπὸ τὸ δεῖγμα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν Κρητῶν πολεμιστῶν.

Ὅπισθεν τῆς πλατείας Μειντανίου καὶ εἰς ὁδὸν παράλληλον πρὸς τὴν κεντρικὴν ὁδὸν Ἀκρωτηρίου, ὅπου εὐρίσκειτο τὸ ἐργαστήριον ποτοποιίας (τῆς ὀνομαστῆς μαστίχας, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν ἰδιαιτέραν ἀδυναμίαν οἱ νέοι τῶν Χανίων, ἰδίως οἱ Μπέηδες καὶ Ἀγάδες) τοῦ Γεωργίου Ποθουλᾶκη, ἦτο ἡ κατοικία τοῦ Μιχαήλ Φούμη, πατρὸς τῶν πολιτευτῶν ἀδελφῶν Φούμη. Εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὴν ἐγνώρισα ἐκ τοῦ πλησίον

τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον—κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1904, ἐν ἔτος πρὸ τοῦ Κινήματος τοῦ Θερίσου.

Ὁ Βενιζέλος εὐρίσκειτο τότε ὑπὸ σκληρὰν διώξιν πολιτικὴν τοῦ τότε Ἀρμοστοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου. Ὁ πατὴρ Φούμης συνεπάθει τὸν Βενιζέλον καὶ πολλὰς φορές εἶχε κεντῆσει τὴν φιλιμίαν τῶν παιδιῶν του, ὑποδεικνύων τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ὅλην συμπεριφορὰν αὐτοῦ.

Παρ' ὅλην τὴν προσωρινὴν δυσἀρεσκείαν πού εἶχε (ὁ Βενιζέλος) μετὰ τὸν Κωνσταντίνον Φούμην ἀπὸ διαβολὴν τοῦ Ἀρμοστοῦ, ἐκεῖ ἐξυφάνθη ἡ πολιτικὴ συνεργασία τῶν δύο πολιτικῶν, ἡ ὁποία κατέληξε μετὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν δύο πολιτικῶν πρὸς συνεργασίαν καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μάνου, ἐπιφανοῦς μέλους τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας.

Οἱ τρεῖς αὐτοὶ πολιτικοὶ συνηγνῶντο εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ εἰς Χαλέπαν καὶ κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐνεργήσουν ἐπαναστατικὸν κίνημα, ὄχι μόνον κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ἀρμοστοῦ ἀλλὰ κατὰ τοῦ προσωρινοῦ καθεστώτος τῆς Διεθνούς Κατοχῆς τῆς Κρήτης. Τὸ κίνημα τοῦτο ὠνομάσθη Κίνημα τοῦ Θερίσου ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου τῶν Λευκῶν Ὁρέων, ὅπου ἐτοποθέτησαν τὴν ἔδραν τοῦ Κινήματος.

Μετὰ τὴν Συνοικίαν Μειντανίου, ἀξιόλογος γειτονικὴ περὶοχή ἦτο καὶ ἡ φέρουσα τὸ τοπωνύμιον "Κατσαμπὰς".

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κατσαμπὰ εὐρίσκοντο κατὰ τὴν περιόδον πρὸ καὶ μετὰ τὸ 1900 τὸ προξενεῖον καὶ ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας. Τὸ ὑποπροξενεῖον, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑλλήνος τὴν καταγωγὴν Ὑποπροξένου Βουλγαρίδου, ἦτο πλησιέστερον πρὸς τὸ Μειντάνι καὶ τὸ οἶκον ὠνομάζετο Γαλαρία. Εἰς αὐτὸ ἐγίνοντο αἱ μυστικαὶ συνεδριάσεις τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθουν τὴν πολιτικὴν γραμμὴν τῆς τότε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Θεοδώρου Δεληγιάννη δηλαδή, τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως διὰ τὴν ἐνῶσιν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὄχι τῆς μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὅπως ἤθελεν ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ τότε. Ἐκεῖ συνηγνῶντο οἱ Ἐλευθ. Βενιζέλος, Κων. Φούμης, Νικ. Πιστολάκης, Ἀντ. Σήφακας, κ.λπ. Ἐκεῖ διεβιβάζετο ἡ γνώμη τοῦ Ἑλλήνος προξένου Γεννάδη διὰ τοῦ ὑποπροξένου τοῦ Καβαλιέρου (1897-1899).

Εἰς τὴν συνοικίαν Κατσαμπὰ κατὰ τὸ 1904 εὐρίσκειτο ἡ κατοικία τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου τοῦ Ἀρμοστοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου. Ἀνδρέα Παπαδιαμαντοπούλου. Ὅπισθεν τῆς κατοικίας ταύτης εὐρίσκειτο ἐπίπεδος χώρος μεταξὺ τῶν ἀνω-

τέρων τάξεων του τότε Δημοτικού Σχολείου Μείντανιου.

Πλησίον του χώρου των σχολικών ασκήσεων εις Κατσαμπά εφύρισκετο και το γήπεδον εις τόποιον έπαίξετο τό ευρωπαϊκόν άθλητικόν παιγνίδιον "Τένις", συνήθως υπό Γάλλων άξωματικών, οι οποίοι ήγούοντο των πολυαριθμών γαλλικών στρατιωτικών δυνάμεων των Χανίων. Δεξιά του χώρου αυτού εφύρισκετο τό αγγλικόν προξενείον, περίκλειστον εις μεγάλο περιτοιχισμένον οικόπεδον, άριστερά δέ, εις άνοικτόν χώρον, εφύρισκετο τό ρωσικόν προξενείον (ήδη Στρατιωτικόν Νοσοκομείον). Ολίγον βορειότερον εκτίσθη έπειτα κατά τό 1903 ό ναός της Αγίας Μαγδαληνης.

Νοτίως του Κατσαμπά, εκτείνεται ή συνοικία της Κάτω Χαλέπας μέ τοπικήν εκκλησίαν τόν "Άγιον Παντελεήμονα". Απετελείτο από μικροκατοικίας, ως επί τό πλείστον εργατοτεχνιτών και επαγγελματιών. Εις τά μέσα περίπου αυτής διεκρίνεται ή κατοικία, μεγαλοπρεπούς εμφάνισως μέ είσοδον μεσαιωνικών κτισμάτων, άνήκουσα εις τόν τότε σημαντικόν και εξέχοντα πολιτικόν και δικανικόν ρήτορα Χαράλαμπον Πωλογώργην. Ούτος είχε διατελέσει και ως άρχηγός του τρίτου λεγόμενου Κόμματος. Τό οικημα αυτό άνήκεν, ως φαίνεται, εις τό παρελθόν εις άριστοκρατικήν οικογένειαν επί Βενετοκρατίας και περιήλθεν εις τήν ιδιοκτησίαν του Χαράλ. Πωλογώργη, ό όποιος κατήγετο από τήν ισχυράν οικογένειαν των Σφακιών των Παττακών της Νιμφρου Σφακιών, ως προικα της συζύγου του, τό γένος Πασαρίθα. Εις τήν περιοχήν αυτήν ήτο και ή συνοικία "Αμπεριάς, όπου κατοικούσεν ή οικογένεια "Ιωάν. Μουντάκη. "Εκεί εκτίσθη έπειτα και τό Δημοτικόν Νοσοκομείον Χανίων. Βορειότερον και παρά τήν θάλασσαν και άνωθεν των λουτρών του Παντελή Σκαραντωνάκη (Σημ. Σ. της σημερινής Χονολουλού) ήτο τό αυστριακόν προξενείον, του όποιου προϊστατο ένας εξέχων φιλοκρητικός διπλωμάτης, ό πρόξενος Πίντερ. "Η συμπεριφορά του διπλωμάτου αυτού, ίσως άπετέλει προσωπικήν του ευγένειαν και όχι διπλωματικήν έντολήν της Κυβερνήσεως του. "Ητο άπεσταλμένος της αυστρουγγρικής μοναρχίας, ή όποία κατά τήν διαδρομήν της ιστορίας δέν ήυνόει τήν ελληνικήν αναγέννησιν.

Τό βορειότερον τμήμα της Χαλέπας, τό όποιον πλησιάζει προς τήν θάλασσαν του κόλπου των Χανίων, χωρίζεται από τήν περιοχήν, τήν όποιαν περιεγράψαμεν διά της όδου Χανίων - Χαλέπας. Εις τό τέρμα της όδου αυτής κείται ή πλατεία, ή όποία άνωμάσθη Πλατεία Βενιζέλου εις τό βό-

ρειόν δέ τμήμα αυτής εφύρισκονται τά δύο μεγάλα οικήματα εις τά όποία έστεγάσθησαν αι άνώταται άρχαι, τό οικημα δηλαδή του πρώτου "Αρμοστού Γεωργίου, μία οικία όπωσδήποτε μεγαλοπρεπής, άνήκουσα εις τούς κληρονόμους του άλλότε τροφοδότου του άγγλικού στόλου Θεμιστική Μησοτάκη, και ή άλλη, ή παραπλεύρως οικία, ήτο ή κατοικία του πατρός του "Ελευθερίου Βενιζέλου, Κυριάκου. Εις τήν οικίαν αυτήν κατώκησε και ό άναδειχθείς μέγας άρχηγός των Φιλελευθέρων και εκεί διέμενε κατά τό διάστημα όπου προσελήφθη ως Σύμβουλος επί της Δικαιοσύνης του πρώτου "Αρμοστού (1898-1902) και έπειτα ως άντιπολιτευόμενος και εκ των ήγετών του κινήματος του Θερίσου.

Τό οικημα τό όποιον έχρησιμοποιήθη ως ήγεμονικόν μέγαρον είχε πολλά διαμερίσματα και χώρους διά νά εγκατασταθούν οι δύο ύπασπισται του, Καρθούνης και Λεμπέσης, και ή ακολουθία του, ως και εγκαταστάσεις διά σταύλους και άμαξοστάσια των πολυτελών όχημάτων και ίπποτών του και μικρόν ζωολογικόν κήπον. Παραπλεύρως, προς τήν δυτικήν πλευράν του ήγεμονικού μεγάρου, είναι ή σχολή των Καλογραιών (Δυτικής "Εκκλησίας) του Αγίου "Ιωσήφ. Εις τό δυτικώτερον δέ άκρον της όδου εφύρισκετο τό επίσης ιστορικόν οικημα, εις τό όποιον έστεγάσθη ό περιώνυμος τυραννικός Μαχμούτ πασάς ως

Γενικός Διοικητής, ό όποιος και έπυροβολήθη υπό των δύο πολεμιστών Κρητών εκ Χαλέπας, του Παναγ. "Ηλιάκη και "Ηλία του έπιλεγόμενου Μαύρου...

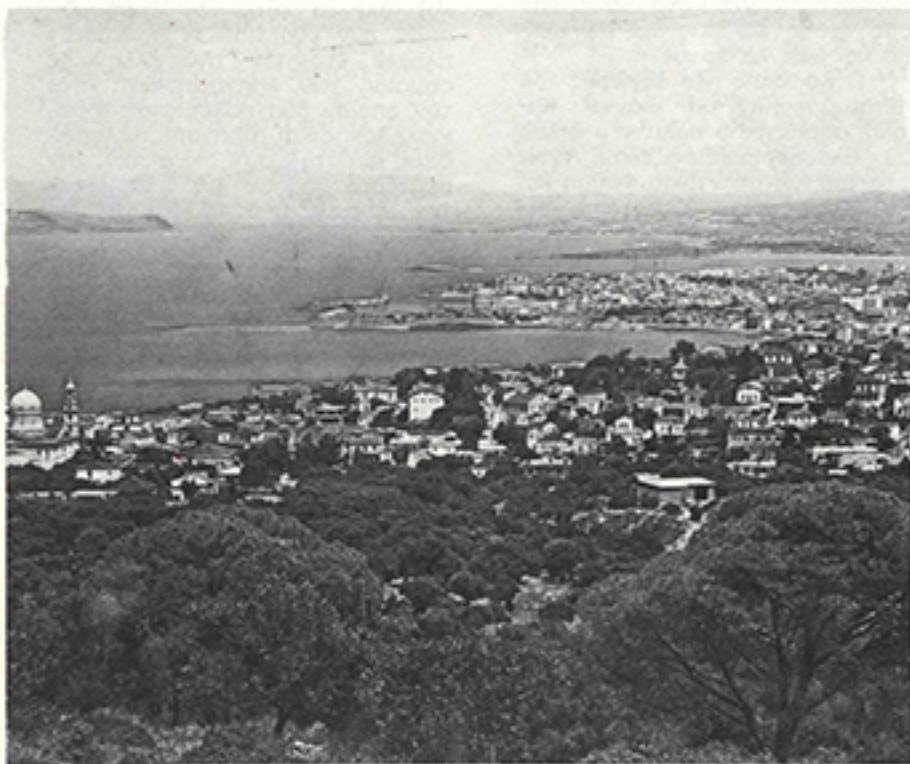
Εις τό οικημα αυτό έστεγάσθη έπειτα, μετά τήν άπελευθέρωσιν, ό πρώτος επί των Οικονομικών Σύμβουλος Κωνσταντίνος Φούμης μετά των ύπηρεσιών του, άργότερον δέ, όλοι αι ύπηρεσίαι έστεγάσθησαν εις τό Διοικητικόν Μέγαρον των Δικαστηρίων.

"Η παραλιακή περιοχή ή όποία εφύρισκετο όπισθεν, ήτο της άκμαζούσης τότε και πλουτοφόρου θυρσοδεψίας. Από τό σημείον δέ τό όποιον εφύρισκετο άκριβώς κάτωθι, προς τήν παραλία, του ήγεμονικού μεγάρου, έπεβιβάσθη και άνεχώρησεν εκ Κρήτης ό πρώτος "Αρμοστής Πρίγκιψ Γεώργιος τήν 12ην Σεπτεμβρίου 1906, κατόπιν αποφάσεως του Συμβουλίου των "Εξωτερικών των Ήξ Μεγάλων Δυνάμεων, αι όποιαι είχαν ένεργήσει τήν Διεθνή Κατοχήν της Κρήτης.

Προχωρούντες ανατολικώς εκ της πλατείας Βενιζέλου, επί όδου ή όποία είναι επέκτασις της όδου Χανίων - Χαλέπας, συναντώμεν δεξιά τό οικημα του γαλλικού Προξενείου εις τό όποιον ύπηρετεί κατά τά έτη 1900-1905 ως Πρόξενος ό όνομαστός διά τήν διπλωματικήν του δραστηριότητα Μπλάν...

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΤΡΑΚΑΚΗΣ

"Η Χαλέπα και στή συνέχεια ή πολιτεία των Χανίων

Ένας Κρητικός του Βασίλη Ζαχαράκη

Άμαξος

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΖΩΗ

Άρμεγμα στον Όμαλό

ΑΠΟ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗ

Τώρα πού ο Δημοτικισμός κυριάρχει στην Παιδεία, προχωρεί να κυριέψει και τις επίλοιπες επισημίες, ολοκληρώνοντας έτσι το σκοπό του, ως θυμηθούμε πώς και τά Χανιά έπαιξαν ένα ρόλο σημαντικό στο κίνημα του Δημοτικισμού και μάλιστα σε μιάν εποχή πού ο Καθαρευοσιανισμός πανίσχυρος χτυπούσε και διέλυε την κάθε κίνηση πού ήθελε το λαϊκό λόγο σά μοναδικό έκφραστικό μέσο των Ελλήνων.

Ας θυμηθούμε τό «Σολωμό». Τό σύλλογο εκείνο πού θαρραλέοι Χανιώτες, μπολιασμένοι γερά μέ τά ιδεώδη του Δημοτικισμού, έφτιάξαν τό 1909 «μέ τό σκοπό νά διδάξει τό θάρρος στην αλήθεια και την αγάπη στην πρόοδο, χτυπώντας την πρόληψη. Βάση κι όργανό του ή εθνική γλώσσα».

Πρόεδρος του «Σολωμού» ήταν ο κοινωνιολόγος και κριτικός Χρ. Χριστουλάκης μέ συντρόφους —όπως ήθελαν νά λέγονται— τό Στελ. Χαριτάκη γραμματέα, τό Γιάννη Κοντυλάκη ταμία και τούς Γιάννη Στεφανίδη, Κυριάκο Κητοστάκη, Πέτρο Μαρκαντωνάκη, Δημήτρη Δειλάκη, Λεωνίδα Αναστασάκη, Νίκο Καζαντζάκη, Μάρκο Τσιφονιάκη, Γιάννη Λαχινιάκη, Κωστή Καλεμικέρη, Γιώργη Λαμπάκη, Άλκιβιάδη Λαζαρίδη και Γιαννιώ Άντωνάκη.

Ο «Σολωμός» έβγαλε άμέσως προκήρυξη πού ανέφερε τό σκοπό και τό πρόγραμμά του. Από τό καταστατικό και την προκήρυξη βλέπουμε πώς είχε σκοπό νάντιμετωπίσει θαρραλέα και σοβαρά τό ζήτημα του Δημοτικισμού, θγάζοντας κ' έδώ άσπροπρόσωπη την Κρήτη.

Όπως ήταν έπόμενο, οι μουμιολάτρες, πού πνίγουν καί δηλητηριάζουν τή ζωή μας, στραβομουτσουνιάσαν στό «θράσος» των όλίγων Χανιωτών Δημοτικιστών και βαλθήκαν νάντιδρoσουν. Κι όπως τόχδον συνήθεια νά φυγομαχούν, άρχισαν τή συκοφαντία. Άθεοι, ξενοκίνητοι, άπάτριδες έφώναξαν άμέσως. Τό αϊώνιο σαχλό τροπάρι κάθε καθαρευοσιάνου καί σκοταδιστή. Καί ο Λαός, κακομοίρης βουτηγμένος ως ταυτιά στην άμάθεια και στην πρόληψη, έπίστεψε

και στην περίπτωση του χανιώτικου δημοτικιστικού κινήματος πώς έτούτοι, οι Δημοτικιστές, πηγαίνουν νά μολέψουν πατρίδα, θρησκεία, γλώσσα κέτσι άρχισε νά τούς αποπαιρνει και νά τούς άπειλεί.

Άν ρίξουμε μιá ματιά στις έφημερίδες εκείνου του καιρού, σάθηναϊκές και ντόπιες, θά δούμε πώς ή υπόθεση «Σολωμός» είχε προκαλέσει μεγάλη άναταραχή. Η έφημερίδα «Άκρόπολις» της Άθήνας σέ άρθρο της μέ τίτλο: «Ταραχώδη έπεισόδια εις Χανιά. Τί έτρόβηξεν ένας σύλλογος προοδευτικός και δημοτικιστικός και πώς σχεδόν τελείως διελύθη από τούς εκεί δασκάλους» γράφει: «Κι όμως, ο ειρηνικός αυτός σύλλογος ο όποιος ήτο θέβια κάπως ειρηνικά έπαναστατικός άλλα μόνο σέ όριμένον κύκλο της ανθρώπινης νοήσεως, ο σύλλογος αυτός άρχισε νά έγείρει τρικυμία εις τά Χανιά. Έπειδή τά μέλη του συλλόγου είχαν έπιτεθή κάπως τσουχτερά κατά της σχολαστικότητας του εκεί γυμνασιάρχου και του εκεί μητροπολίτου, ο μέν γυμνασιάρχης εξαγρίωσε εναντίον των τούς εκεί μαθητάς, ο δέ μητροπολίτης τόν λαόν. Κι έτσι σέ λίγο διεδόθη ότι ο σύλλογος «Σολωμός» ήτο... εταιρία έχουσα σκοπούς κατά της εκπληρώσεως των Έθνικών πόθων καί... Μασσωνία άντιθρησκευτική».

Άπ' αυτό καί μόνο φαντάζεται κανείς τί έγινε στά Χανιά μέ την ίδρυση και τή δράση του «Σολωμού».

Κι ο σύλλογος γιά νά ξεκαθαρίσει τή θέση του και νά δείξει την αλήθεια και τή σοβαρότητα του «πιστεύω» του έδωσε διάλεξη. Μίλησε ο πρόεδρος του «Σολωμού» Χριστουλάκης μπροστά σέ όλους τούς άναπτυγμένους και προοδευτικούς έπιστήμονες της πολιτείας.

Μά ο σκοταδισμός παραμόνευε κέτσι, την ώρα πού δινόταν ή διάλεξη, μαζεύονται στό Σαντριθάνι πολλοί μαθητές του γυμνασίου και καθοδηγούμενοι από τόν γυμνασιάρχη των πηγαίνουν και πρίν τελιώσει ή διάλεξη άρχίζουν τά σφυρίγματα, τό γιουχαϊτό, τις άπειλές και τό θροισίδι.

Τάλλο πρωινό διαδόθηκε πώς στό σύλλογο ήταν και πολιτικοί. Η αντίδραση ήξερε πώς γιά νά ξεσηκώσει τό λαό εναντίον του «Σολωμού» έπρεπε νάδινε κένα κάποιο πολιτικό χαρακτήρα, γι'αυτό και μέ κατάλληλο τρόπο άφησε νά κυκλοφορήσει ή διάδοση. Μέ τούτο ο λαός άρχισε νά εξαγριώνεται. Καί τόσο πού κανένας από τό σύλλογο δέν τολμούσε νά θγει έξω. Την ίδια μάλιστα μέρα τοιχοκοιέται και πρόσκληση γιά συλλαλητήριο κατά των Δημοτικιστών, στό όποιο, έχτός από τάλλα, θά ζητούνταν νά παυτούν από τις θέσεις των όλοι οι Δημοτικιστές.

Η αντίδραση κορυφώνεται, είναι τόση πού κάνει τούς Χανιώτες άγωνιστές του Δημοτικισμού νά λυγίσουν.

Ο Κωνσταντίνος Μάνος, γερός δημοτικιστής, αναγκάστηκε —τό πιά πολύ από πολιτική σκοπιμότητα— νά δηλώσει πώς δέν έχει καμιά σχέση μέ τούς Μαλλιαρούς.

Σιγά σιγά λυγίζουν κιόλλοι κέτσι βλέπουμε στή χανιώτικη έφημερίδα «Λευκά Όρη» της 22 Μαΐου 1909 δήλωση του «Σολωμού» πώς διαλύεται.

Ο σκοταδισμός γι άλλη μιá φορά ένίκησε.

Όμως ή φωνή του «Σολωμού», πούχε ξεπεράσει τά χανιώτικα σύνορα κείχε ένωθεί μέ τις φωνές των άλλων δημοτικιστικών συλλόγων, δέν έπήγε χαμένη. Βρήκε άμέσως μιμητές. Καί κατάπρωτο τόν Καζαντζάκη πού μέ τό ίδιο όνομα «Ο Σολωμός» ίδρυε στό Ηράκλειο, άρχές του καλοκαιριού του 1909, σύλλογο γιά νά συνεχίσει τό έργο πού οι Χανιώτες Δημοτικιστές άφήκαν. (Ας σημειωθεί πώς ο Καζαντζάκης στό καταστατικό του χανιώτικου «Σολωμού» άναφέρεται σά μέλος).

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ Ο ΣΟΛΩΜΟΣ

Μοῦ πονεῖ ἡ φυχὴ· οἱ δικοί μας χάνουν
τὸ αἷμα τους ἀποκάττον ἀπὸ τὸ Σταυρὸ
γιὰ νὰ μᾶς κάμουν ἐλεύθερους, κι οἱ δε-
σκάλοι, κι ὅσοι τους ἐμειάζουν, πολέ-
μοις γι' ἀνταμοιβή, νὰ τους σιγήσουν
τὴ γλῶσσα.

Σολωμός

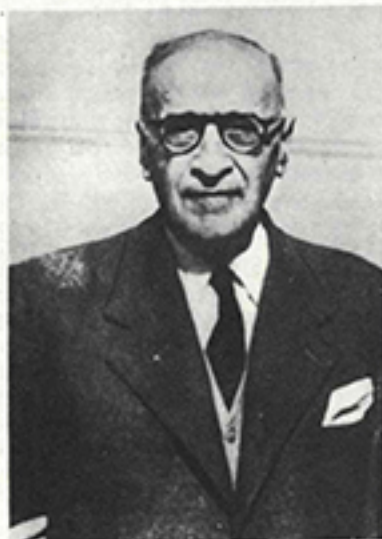
ΧΑΝΙΑ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ Μ. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ
1909

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ καταστατικοῦ τοῦ δημοτικιστικοῦ συλλόγου «Ὁ Σολωμός»
μέ -κάτω δεξιὰ- τὴ σφραγίδα του.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ συλλόγου
«Ὁ Σολωμός» Χρ. Χριστουλάκης

Ὁ Γραμματέας τοῦ «Σολωμοῦ»
Στέλιος Χαριτάκης

Ὁ Γιάννης Κοντυλάκης
ὁ ταμίας τοῦ «Σολωμοῦ»

Συνεδρίασις Β'.— 22 Φεβρουαρίου 1914

(Προεδρεία τοῦ Ἀντιπροέδρου Ἐλχαμὴ Μπαρμπαρουσάκη)

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἀδελφότητος εὐρεθὲν ἐν ἀπαρτίᾳ κατὰ τὴν σημερινὴν συνεδρίασιν παρευρεθέντων τῶν ἐπομένων μελῶν αὐτοῦ, Ἐλχαμὴ Μπαρμπαρουσάκη, Ἀναστασίου Λιρανάκη, Στυλ. Ζαχαριουδάκη ταμίου, Γεωργίου Τσιχλάκη, Κύρ. Οἰκονόμου γραμματέως καὶ Μενελάου Πρωτογερίδη, ἔλαβε τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις.

Α'.) Ἐγκρίναι τὰς ἐνεργείας τοῦ Συμβουλίου πρὸς τοὺς προϊσταμένους ἵνα ἐπέλθῃ συμβιβασμὸς μεταξὺ Ἐμπορορραπτῶν καὶ Τεχνιτῶν.

Β'.) Ψηφίζει ἵνα γίνῃ ἐντυπος διαμαρτυρία πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Νομοῦ Χανίων, συγχρόνως δὲ καὶ δηλώσῃς ὅτι ἡ Ἀδελφότης Ραπτῶν καὶ Ραπτριῶν τοῦ Νομοῦ Χανίων θὰ ἀναλαμβάνῃ ἀπὸ τῆς 26 Φεβρουαρίου ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην καὶ ὀφείλειαν τὴν ραφὴν ἐνδυμάτων ἀντὶ δραχμῶν εἴκοσι (20) τὴν ἐνδυμασίαν. Ἡ δηλώσις αὕτη προτοῦ ἐκτυπωθῇ νὰ κοινοποιηθῇ εἰς τοὺς Καταστηματαρχὰς ὡς τελευταῖον διάβημα πρὸς συμβιβασμὸν καὶ ἔάν καὶ πάλιν ἀρνηθῶσι νὰ προβῶσι εἰς ἐκτέλεσιν τῶν κατωτέρω.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΚΑΙ ΔΗΛΩΣΙΣ

Η ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΡΑΠΤΩΝ ΚΑΙ ΡΑΠΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

Π ρ ὀ ς

τὸν Λαὸν τοῦ Νομοῦ Χανίων

Ἀ δ ε λ φ ο ι

Ἡ ὁμοταχία ἡμῶν τῶν Ραπτῶν καὶ Ραπτριῶν εὐρωπαϊκῶν ἐνδυμάτων, αποτελουμένη ἀπὸ δυστυχεῖς ἡμεροβίους βιοπαλαιστὰς δίκαιον ἔκρινε κατόπιν τῶν νέων θανατηρῶν συνθηκῶν τοῦ βίου νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τοὺς Ἐμπορορράπτας καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτῶν λογικὴν αὐξήσιν τῶν ἡμερομισθίων ἐκ τοῦ ἱκανοῦ ὑπάρχοντος ἤδη περιθωρίου ἐν αὐτοῖς χωρὶς νὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ ὑφώσῃσι καὶ οὗτοι τὰς τιμὰς εἰς τοὺς πελάτας τῶν.

Δυστυχῶς ὅμως ἐκ τῶν Ἐμπορορραπτῶν οἱ πλείστοι συνειδησμένοι εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἱδρώτος ἡμῶν ἠρνήθησαν οὐχὶ μόνον νὰ συμμορφωθῶσι ἀλλ' οὕτε νὰ συζητήσωσι μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς αἰτήσεώς μας ταύτης.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐξαντλήσαντες καὶ τὸ τελευταῖον μέσον τοῦ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν δικαίων ἀξιώσεών μας ἀναγκαζόμεθα ὑπῆκοντες καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν φυσικὸν νόμον τῆς ἐκ τῶν πιέσεων ἀντιδράσεως, νὰ λάβωμεν ἀνὰ χεῖρας τὸ ἐργατικὸν τῆς ἀπεργίας θῆλον πρὸς ἀμυνκὴν τῶν δικαίων μας. Πρωτοῦ ὅμως προβῶμεν καθήκον ἐκρίναμεν ἵνα ἀποτανθῶμεν πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἐκθέσωμεν δημοσίᾳ τοὺς λόγους τῶν παραπόνων καὶ ἀξιώσεων μας ἵνα τὸ δίκαιον μας ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ ὑμᾶς.

Ὁφείλομεν ἐν τέλει, ἀδελφοί, νὰ σᾶς δηλώσωμεν ὅτι ἡ ἀπεργία δὲν εἶναι γενικὴ καὶ ἀπόλυτος, ἀλλὰ στρέφεται ἀπλῶς καὶ μόνον κατὰ τῆς πλεονεξίας τῶν Ἐμπορορραπτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δηλοῦμεν δημοσίᾳ ὅτι ἀπὸ τῆς 27 Φεβρουαρίου 1914 ὅποτε ἀρχεῖται ἡ ἀπεργία ἡμῶν, ἡ Ἀδελφότης κατήρτησε κοινὸν Ραφεῖον ἐντὸς τοῦ ὅπου θὰ ράπτονται εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα μὲ τελειοτάτην κοπτικὴν καὶ ραπτικὴν, ἐφαρμογὴν πληρεστάτην, μὲ ὕλικά πρώτης ποιότητος καὶ μὲ τιμὰς 34 ο/ο χαμηλοτέρας ἀπὸ ὅσα ζητοῦν σήμερον οἱ Ἐμπορορράπται δηλαδὴ δραχμὰς εἴκοσι (ἀριθ. 20) ἡ ἐνδυμασία.

Τὸ ἀνώγειον Ραφεῖον τῆς Ἀδελφότητος εὐρίσκεται εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς ὁδοῦ Παλαιῶν Χασαπῶν δεξιὰ ἀπὸ τῆς εἰσοδῶς πρώτης θύρας πρὸς τὴν ὁδὸν θὰ ἀναρτηθῇ ἐπιγραφὴ μὲ τὰς λέξεις: «Ἐργοστάσιον Ἀδελφότητος Ραπτῶν καὶ Ραπτριῶν τοῦ Νομοῦ Χανίων.»

Διὰ νὰ ἀντιληφθῇτε, δὲ ἀδελφοί, ὅτι μέχρι τοῦδε εἰμεθα κυριολεκτικῶς φόρου ὑποταγεῖς εἰς τοὺς Ἐμπορορράπτας σᾶς ἀναφέρομεν ὅτι ἐκ τῶν ραπτικῶν τὰ ὅποια λαμβάνουν σήμερον οἱ Ἐμπορορράπται ἀπὸ τοὺς πελάτας διὰ τὰς ἐνδυμασίας εἰσπράττον ἀπὸ τὸν πελάτην δραχμὰς τριάκοντα (ἀριθ. 30) καὶ πληρώνουν ἐκ τούτων εἰς ἡμᾶς τοὺς ράπτας κατ' ἀποκοπὴν διὰ τὴν ὅλην ραπτικὴν ἐργασίαν δραχμὰς δώδεκα καὶ 50 ο/ο (ἀριθ. 12.50) καὶ διὰ φόδρας καὶ λοιπὰ ὕλικά δραχμὰς πέντε καὶ 50 ο/ο (ἀριθ. 5.50) παρακρατοῦν δὲ διὰ τὴν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ πελάτου παρέμβασιν τῶν δραχμὰς δώδεκα (ἀριθ. 12) καθήμενοι σχεδὸν καὶ εἰσπράττοντες αὐτὸν τὸν φόρον ἐκ τοῦ κόπου μας.

Δὲν ἀνεχόμεθα λοιπὸν πλέον νὰ κερδοσκοποῦν οὕτω οἱ Ἐμπορορράπται εἰς βάρος ἡμῶν τῶν πτωγῶν ραπτῶν τὸν κόπον τῶν ὁποίων ἀπομύζουσιν ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ προβαίνοντες εἰς τὴν εἰρημένην ἀπεργίαν ἥτις καὶ ἡμᾶς ἀνακουφίζει καὶ τὴν κοινωνίαν πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ.

Ἐν τῇ Ἐργοστάσῳ τῆς Ἀδελφότητος θὰ εὐρίσκωνται δείγματα ὁλῶν τῶν χρωμάτων καὶ ποιότητων τοῦ τελευταίου συρμοῦ.

Ἡ Ἀδελφότης ἀναλαμβάνει ἐνδυμασίας ὁλοκλήρους μὲ ὕφασμα καὶ εἰς τὰς ἐξῆς τιμὰς ἦτοι:

*Ενδυμασία ραπτομένη εις εμπορογραφίας μετά τοῦ ὑφάσματος			
ἀντὶ δραχμῶν	45	ράπτονται μὲ	δραχμὰς 35
> >	50	> >	40
> >	55	> >	45
> >	60	> >	50
> >	65	> >	55
> >	70	> >	60

* Ἀντὶ Δραχμὰς 20 ραπτικὰ ἀνεῦ ὑφάσματος μόνον μὲ 20 Δραχμὰς
Τὸ ἀνωτέρω τιμολόγιον θὰ ἰσχύῃ μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ.

Βοηθήσατε τοὺς πτωχοὺς βιοπαλαιστοὺς

Ὁ Προεδρεύων Ἀντιπρόεδρος
ΕΛΛΑΔΗΣ ΜΠΑΡΜΠΑΡΟΥΣΑΚΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Κυρ. Οἰκονόμου

Ὁ Ταμίας
Σ. Ζαχαριονδᾶκης

Τὸ Συμβούλιον

Γ. Τσιχλάκης Μ. Προτογερίδης Α. Λιναράκης

Τὰ μέλη τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως

* Ἀντ. Τερεράκης, Μ. Ποτινάκης, Σαμ. Φόρτης, Σ. Κουρκοῦτης, Ι. Μαστορα-
κάκης, Ν. Ἰωαννίδης, Σ. Βασιλάκης, Μ. Μαλαξιανᾶκης, Π. Πιπεράκης, Εἰθ. Μπα-
κιαντζάκης, Γ. Προτοπαπαδάκης, Σ. Βλαζάκης, Ι. Χατζηχαλιλάκης, Χ. Χατζηχαλιλά-
κης, Α. Μπεκηράκης, Μ. Γιανναράκης, Μ. Κοτὴν, Ι. Μουζουράκης, Σ. Μαριδάκης,
Ἀθηνᾶ Ταμπιουράκη, Μ. Χατζηχαλιλάκης, Α. Πηλαβᾶκης, Α. Καβαζάκης, Ν. Χρυσου-
λάκης, Α. Μπερσούλης, Χ. Γ. Μουζούκης.

ΠΡΩΤΕΣ ΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΠΕΡΓΙΕΣ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗ ΠΑΠΑΜΑΝΟΥΣΑΚΗ

Ὡς τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα στήν Κρήτη, ὁ ἐργατικός συνδικαλισμός ἦταν ἀνύπαρκτος. Μέσα στίς συνθήκες τῆς τούρκικης ὑποδούλωσης, τῶν διαδοχικῶν αἱματηρῶν ἐπαναστάσεων, καί τῆς κλειστής φεουδαρχικῆς οἰκονομίας, ἡ διαδικασία γιὰ τὸ ἐκκίνημα τῆς ἐργατικῆς κίνησε ἐμποδιζόταν ἀπὸ ἀξεπέραστα ἐμπόδια.

Ἀπὸ τὸ 1898 ὅμως ἡ Κρήτη γίνεταὶ αὐτόνομη ἡγεμονία καί περνᾷ σὲ μιά νέα φάση οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ἀνάπτυξης. Τὰ Χανιά, πρωτεύουσα τῆς «Κρητικῆς Πολιτείας» εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τῆς διπλωματίας καί τοῦ ἐμπορίου, τῶν ἐπαναστάσεων καί τῆς πολιτικῆς, σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς ἀνθίσεως τοῦ παγκοσμίου ἱμπεριαλισμοῦ.

Κάτω ἀπὸ τὴν «προστατευτική» παρουσία τῶν διεθνῶν στρατευμάτων, ἡ βιομηχανία, ἡ βιοτεχνία καί τὸ ἐμπόριο ἀναπτύσσονται γοργά. Τὰ σαποουνιὰ, τὰ ταμπακιά, οἱ ἀτμοκίνητοι ἀλευρόμυλοι, τὰ χυτήρια, γεμίζουν τὴν πόλη. Λαδῆμποροι, τεχνίτες, σιθανάδες, χαλικοῦτες, χαμάληδες, χωρικοὶ καί ἐργάτες δίδουν ἓνα μικροαστικό

τόνο στὸν κοινωνικό χαρακτήρα τῶν Χανίων, ἀλλὰ μὲ τάσεις καπιταλιστικοποιήσεως. Ἡ ὁστικὴ τάξη ἀνεβαίνει καί μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Θερίσου τὸ 1905, κατακτᾷ τὴν ἐξουσία.

Ταυτόχρονα ἀρχίζει νὰ ξεχωρίζει καί ἡ ἐργατικὴ τάξη. Ἰδρύονται τὰ πρῶτα σωματεία, ὁ «Εὐαγγελισμός» τῶν Ἀρτοποιῶν, τὸ Σωματεῖον τῶν 4 τεχνῶν, τὸ Πανεργατικὸν Συνδικάτον Κρήτης «Ἡ Πρόνοια» καί τέλος τὸ «Εργατικὸν Κέντρον Χανίων». Οἱ ἐργατικὲς αὐτὲς ἐπαγγελματικὲς ὁργανώσεις θρίσκονταν σὲ μίαν ἐνδιάμεση μορφή, ἀνάμεσα στὴ συντεχνιακὴ καί στὴ συνδικαλιστικὴ ὁργάνωση. Καί τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο ταξικῆς συνειδήσεως περιορίζε τὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς.

Οἱ συνθήκες δουλειᾶς εἶναι ἀγρία ἐκμετάλευση ἀπὸ τὴν ἀνατολή τοῦ ἡλίου μέχρι τὴ νύχτα, γιὰ ἓνα τιποτένιο μεροκάματο, χωρὶς ἀσφάλεια καί περίθαλψη, μὲ νομικοὺς περιορισμοὺς στὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι καί ἀπαγόρευση τῆς ἀπεργίας.

Ὅμως ὁ καθημερινὸς ἀγώνας γιὰ τὸ ψωμὶ ὠριμάζει τὸ χανιώτικο

προλεταριάτο, τὸ συσπειρώνει καί τὸ κινητοποιεῖ στὴ διεκδίκηση τῶν ἐργατικῶν αἰτημάτων.

Φυσικὰ ἡ ὁργανωμένη δράση τῶν πρῶτων ἐργατικῶν σωματείων δὲν ἄρесе καθόλου στὰ ἀφεντικά. Γιὰ νὰ συγκρατήσουν καί νὰ διαλύσουν τοὺς ἐργάτες ἔβαλαν στόχο τοὺς συνδικαλιστὲς ἡγέτες.

Καὶ ἀκολούθησαν τραμπουκισμοὶ καί τρομοκρατία: Ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ Ἐργατικοῦ Κέντρου Χανίων, ποὺ ὑπάρχει στὸ ἀρχεῖο του, στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη μας, μαθαίνομε γιὰ ἐπίθεση δερματέμπορα ἐνάντια σὲ Σύμβουλο τοῦ Συλλόγου Ὑποδηματοποιῶν, τὸ Φλεβάρη τοῦ 1914. «Καταγγέλλοντες ὑμῖν τὰ ἀνωτέρω, παρακαλοῦμεν ὅπως ἐνεργήσητε νομίμως συλλαμβάνοντες ὡς ἔχετε δικαίωμα πρὸ τῆς παρελεύσεως 24 ὥρων τὸν εἰρημένον Μαρμινάκη καί κρατήσητε τοῦτον ἐπὶ ἐν 24 ὥρον πρὸς κατευνασμόν τῶν ὑποδηματοποιῶν Χανίων, οἵτινες μόλις συνεκρατήθησαν ὑφ' ἡμῶν σκοποῦντες νὰ προβῶσιν εἰς ἀντεπιθέσεις, ἀτε τῆς εἰρημένης ἐπιθέσεως προκληθείσης ἐκ τοῦ λόγου τῆς καταρτίσεως Συλλόγου ὑποδηματοποιῶν

ἐν Χανίοις, ὅπερ ἀντιστρατεύεται εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ εἰρημένου Μαρινάκη», γράφει τὸ ΕΚΧ στὸν Ἀρχηγὸ τῆς Κρητικῆς Χωροφυλακῆς.

Δὲν ξέρομε ἀν τιμωρήθηκε ὁ ὑπεύθυνος, μὰ ὅπως φαίνεται ἡ στάση τῆς ἀστυνομίας στὴ διαμάχη ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν δὲν θεωρήθηκε ἀμερόληπτη, ὥστε ἀργότερα τὸ ΕΚΧ ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσει «ὅπως ἐπὶ τοῦ στήθους ἐκάστου χωροφύλακος τίθεται εἰς ἀριθμὸς ὥστε εὐρίσκεται εὐκόλως οὗτος».

Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ ἐργάτες δὲν σταμάτησαν. Τὴ χρονιά τοῦ 1914, πού γενικά ἦταν ἐποχὴ ἐργατικῆς κινητοποίησης γιὰ τὰ Χανιά, ὅστερα ἀπὸ τὴν ἔνωση τῆς Κρήτης μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔγιναν καὶ οἱ πρῶτες ἐργατικὲς ἀπεργίες.

Πρῶτοι οἱ ἐργάτες τῆς καπνοβιομηχανίας μεταχειρίστηκαν τὴν ἀπειλὴ τῆς ἀπεργίας. Ὁ καπνὸς ἐρχόταν τότε ἀκόπος ἀπὸ τὴν παλιὰ Ἑλλάδα, καὶ οἱ καπνεργάτες τὸν ἔκοβαν μετὰ τὰ μαχαίρια. Μέσα σὲ μίαν ἀποπνικτικὴ ἀτμόσφαιρα, γεμάτη σκόνη καὶ μυρωδιὰ καπνοῦ πού κοσκινιζόταν, γινόταν ἡ ἐπεξεργασία στὰ χαβάνια. Οἱ σκληρὲς συνθῆκες δουλειᾶς, ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς καὶ τὸ χαμηλὸ μεροκάματο εἶχαν ὀδηγήσει τοὺς καπνεργάτες σὲ ἀπελπισίαν. Ἐτοίς 3 Φλεβάρη τοῦ 1914 ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Σωματείων ἀποφάσισε νὰ ζητήσει αὐξηση ἀπὸ τοὺς καπνεμπόρους:

«Λαθόντες ὑπὲρ τὴν ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων καὶ λοιπῶν ἀναγκῶν εἰδῶν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς ἀνάγκας μας ὅπως καὶ ἡμεῖς ζήσωμεν ὀλίγον ἀνέτως, ἀναγκάζομεθα ὅπως ζητήσωμεν παρ' Ὑμῶν ὀλίγην ἀνακούφισιν. Πρὸς τοῦτοις ἀπεφασίσαμεν κατὰ τὴν ἀνωτέρω συνέλευσιν ὅπως τοῦ λοιποῦ ἡ ἐργασία μας αὐξηθῶσιν ὡς ἑξῆς: Αἱ τιμαὶ διὰ τὰ στρογγυλὰ σιγάρα κατ' ὅκαν δρχ. 3,50, διὰ τὰ πλακὲ δρχ. 4. Εὐελπιστοῦντες ὅτι θὰ εἰσ ακουσθῶσι παρ' Ὑμῖν τὰ παράπονά μας καὶ δὲν θὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διακόψωμεν τὰς ἐργασίας μας, σὰς εὐχαριστοῦμεν ἐκ τῶν προτέρων.»

Καὶ πολλοὶ καπνεμπόροι δέχτηκαν τὰ δίκαια αἰτήματα τῶν ἐργατῶν, καὶ ὑπογράψαν τὸ ἔγγραφο.

Στις 22 Φλεβάρη 1914 σὲ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν ραπτῶν ἀποφασίζεται ἡ κήρυξις ἀπεργίας καὶ τυπώνεται ἡ παρακάτω «Διαμαρτυρία καὶ Δήλωσις».

«Ἡ Ἀδελφότης Ραπτῶν καὶ Ραπτῶν τοῦ Νομοῦ Χανίων

Πρὸς

Τὸν Λαὸν τοῦ Νομοῦ Χανίων.

Ἀδελφοί. Ἡ ὁμοτεχνία ἡμῶν τῶν Ραπτῶν καὶ Ραπτῶν ἐυρωπαϊκῶν ἐνδυμάτων ἀποτελούμενη ἀπὸ δυστυχεῖς ἡμεροβίους βιοπαλαιστὰς δίκαιον ἔκρινε κατόπιν τῶν νέων δαπανηρῶν συνθηκῶν τοῦ θίου νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς ἔμπορορράπτας καὶ ἐζήτησεν παρ' αὐτῶν λογικὴν αὐξηση τῶν ἡμερομισθίων ἐκ τοῦ ἱκανοῦ ὑπάρχοντος ἤδη περιθωρίου ἐν αὐτοῖς χωρὶς νὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ ὑψώσῃ καὶ οὗτοι τὰς τιμὰς εἰς τοὺς πελάτας των. Δυστυχῶς ὁμως ἐκ τῶν ἐμπορορραπτῶν οἱ πλείστοι συνειδημένοι εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἰδρώτος ἡμῶν ἠρνήθησαν οὐχὶ μόνον νὰ συμμορφωθῶσι ἀλλ' οὐτε νὰ συζητήσωσι μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς αἰτήσεως μας ταύτης. Κατόπιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐξαντλήσαντες καὶ τὸ τελευταῖον μέσον τοῦ εἰρημένου διακανονισμοῦ τῶν δικαίων ἀξιώσεων μας ἀναγκάζομεθα ὑπὲρ τῶν ἡμεῶν εἰς τὸν φυσικὸν νόμον τῆς ἐκ τῶν πιέσεων ἀντιδράσεως, νὰ λάβωμεν ἀνὰ χεῖρας τὸ ἐργατικὸν τῆς ἀπεργίας ὄπλον πρὸς ἀμυναν τῶν δικαίων μας. Πρωτοῦ ὁμως προδῶμεν καθήκον ἐκρίναμεν ἵνα ἀποταθῶμεν πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἐκθέσωμεν δημοσίᾳ τοὺς λόγους τῶν παραπόνων καὶ ἀξιώσεων μας ἵνα τὸ δίκαιον μας ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ ὑμᾶς.

Ὁφείλομεν ἐν τέλει ἀδελφοί, νὰ σὰς δηλώσωμεν ὅτι ἡ ἀπεργία δὲν εἶναι γενικὴ καὶ ἀπόλυτος, ἀλλὰ στρέφεται ἀπλῶς καὶ μόνον κατὰ τῆς πλεονεξίας τῶν ἐμπορορραπτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δηλοῦμεν δημοσίᾳ ὅτι ἀπὸ τῆς 27 Φεβρουαρίου 1914 ὁπότε ἀρχεται ἡ ἀπεργία ἡμῶν, ἡ Ἀδελφότης κατήρησε κοινὸν Ραφεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ράπτονται ἐυρωπαϊκὰ ἐνδύματα μετὰ τελειοτάτην κοπτικὴν καὶ ραπτικὴν ἐφαρμογὴν πληρεστάτην, μετὰ ὑλικά πρώτης ποιότητος καὶ μετὰ τιμὰς 34 % χαμηλοτέρας ἀπὸ ὅσα ζητοῦν σήμερον οἱ ἔμπορορράπται δηλαδὴ δραχμὰς εἴκοσιν (ἀριθ. 20) ἡ ἐνδυμασία.

Τὸ ἀνώγειον Ραφεῖον τῆς Ἀδελφότητος εὐρίσκεται εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς ὁδοῦ Παλιῶν Χασαπῶν δεξιὰ ἄμα τῇ εἰσοδῶ πρώτῃ θύρᾳ πρὸς τὴν ὁδὸν θὰ ἀναρτηθῇ ἐπιγραφὴ μετὰ τὰς λέξεις: «Ἐργοστάσιον Ἀδελφότητος Ραπτῶν καὶ Ραπτῶν τοῦ Νομοῦ Χανίων». Διὰ νὰ ἀντιληφθεῖτε, δὲ ἀδελφοί, ὅτι μέχρι τοῦδε εἰμεθα κυριολεκτικῶς φόρου

ὑποτελεῖς εἰς τοὺς ἐμπορορράπτας σὰς ἀναφέρομεν ὅτι ἐκ τῶν ραπτικῶν τὰ ὁποῖα λαμβάνουν σήμερον οἱ ἐμπορορράπται ἀπὸ τοὺς πελάτας διὰ τὰς ἐνδυμασίας εἰσπράττουν ἀπὸ τὸν πελάτην δραχμὰς τριάκοντα (ἀριθ. 30) καὶ πληρώνουν ἐκ τούτων εἰς ἡμᾶς τοὺς ράπτας κατ' ἀποκοπὴν διὰ τὴν ὅλην ραπτικὴν ἐργασίαν δραχμὰς δέδεκα καὶ 50 % (ἀριθ. 12,50) καὶ διὰ φόδρας καὶ λοιπὰ ὑλικά δραχμὰς πέντε καὶ 50 % (ἀριθ. 5,50) παρακρατοῦν δὲ διὰ τὴν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ πελάτου παρέμβασιν των δραχμὰς δώδεκα (ἀριθ. 12) καθήμενοι σχεδὸν καὶ εἰσπράττοντες αὐτὸν τὸν φόρον ἐκ τοῦ κόπου μας.

Δὲν ἀνεχόμεθα λοιπὸν πλέον νὰ κερδοσκοποῦν οὕτω οἱ ἐμπορορράπται εἰς βάρος ἡμῶν τῶν πτωχῶν ραπτῶν τὸ κόπον τῶν ὁποίων ἀπομυζοῦν ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν εἰρημένην ἀπεργίαν ἥτις καὶ ἡμᾶς ἀνακουφίζει καὶ τὴν κοινωνίαν πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ.

Ἐν τῷ Ἐργοστασίῳ τῆς Ἀδελφότητος θὰ εὐρίσκονται δείγματα ὅλων τῶν χρωμάτων καὶ ποιότητων τοῦ τελευταίου συρμού. Ἡ Ἀδελφότης ἀναλαμβάνει ἐνδυμασίας ὁλοκληροῦς μετὰ ὑφάσμα καὶ εἰς τὰς ἑξῆς τιμὰς ἦτοι:

Ἐνδυμασία ραπτομένη εἰς ἐμπορορράπτας μετὰ τοῦ ὑφάσματος ἀντὶ δραχμῶν 45 ράπτονται μετὰ δραχμὰς 35, 50 μετὰ 40, 55 μετὰ 45, 60 μετὰ 50, 65 μετὰ 55, 70 μετὰ 60. Ἀντὶ δραχμὰς 20 (:) ραπτικά ἀνεῦ ὑφάσματος μόνον μετὰ 20 δραχμὰς. Τὸ ἀνωτέρω τιμολόγιον θὰ ἰσχύῃ μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ θωμά.

Βοηθήσατε τοὺς πτωχοὺς βιοπαλαιστὰς.

Ὁ Προεδρεύων Ἀντιπρόεδρος Ἐλχαμῆς Μπαρμπαρουσάκης, ὁ Γραμματεὺς Κυρ. Οἰκονόμου, Ὁ Ταμίας Σ. Ζαχαριουδάκης, τὸ Συμβούλιον Γ. Τσιχλάκης, Μ. Πρωτογερίδης, Α. Λιναράκης. Τὰ μέλη τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως...»

Ἐτοίς κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀπεργίας οἱ ἔμπορορράπτες ὑπογράφουν στίς 26 Φλεβάρη συμφωνητικὸ καὶ καθορίζεται νῦν τιμολόγιον γιὰ τοὺς ἐργάτες, μετὰ αὐξηση μισθῶν καὶ περιορισμὸ τῆς δουλειᾶς σὲ 12 πραγματικὰς ὥρας. Ἡ ἀπεργία ὁμως ἔγινε σὲ ὅσους ἐμπορορράπτας ἀρνήθησαν νὰ συμμορφωθῶν.

Τὶς ἰδίαις ἐκείνης μέρες κηρύσσουν ἀπεργία καὶ οἱ ράφτες κρητικῶν ἐνδυμασιῶν. Ἀπὸ τὰ πρα-

κτικά της Γενικής Συνέλευσης του Σωματείου της 25 Φλεβάρη 1914 βλέπομε ότι οι εργάτες αυτοί διεκδικούσαν από τους Έμπορο-ράπτες μεγαλύτερα μεροκάματα και απαγόρευση χρησιμοποίησης τεχνιτών έξω από το Σωματείο. Ειδικά για τους ανήλικους κάτω από 15 χρόνων απαιτούσαν να ελδοποιείται το ΕΚΧ. Η επιτροπή των απεργών σε έγγραφο προς το ΕΚΧ έτόνιζε στις 5 Μάρτη 1914:

«Κύριε Προϊστάμενε. Λαμβάνομεν την τιμήν να αναφέρομεν εις την Έκτελεστικήν Επιτροπήν του ΕΚΧ ότι εκηρύξαμεν απεργίαν εις τους Καταστηματάρχας έμπορο-ράπτας Κρητικών ένδυμασιών διά τους εξής λόγους: Λόγω της αύξησεως όλων των ειδών της πρώτης ανάγκης εκρίναμεν αναγκαίον να ζητήσωμεν και ήμεις μικράν αύξησιν των ραπτικών κατά το συνημένον τιμολόγιον, άτε υπάρχοντος ικανού περιθωρίου, τό όποιον παρεδέχθησαν μέν καθ' όλην την γραμμήν οι κ. Έμπορο-ράπται άρνούμενοι όμως ρητώς τό έδάφιον ε' του τιμολογίου και έπιμένοντες εις την διάλυσιν του Συνδέσμου ήμών.

Ημείς όμως είμεθα όρκισμένοι και διά ποινικής ρήτηρας συνδεδεμένοι κατά την ύπ' αριθ. πράξιν του Συμβολαιογράφου Χανίων Δημ. Φρατζεσκάκη, και θα προτιμήσωμεν να εκπατρισθώμεν και ζητήσωμεν άλλον πόρον ζωής ή να ύποχωρήσωμεν εις την παράλογον και άντισυνταγματικήν άπαιτήσιν των καταστηματάρχων έμποροραπτών.

Όθεν επικαλούμενοι τά ύπέρ των συναδέλφων ήμών έργατών αισθήματα και τό άρθρον 1 έδάφιον ε' του Όργανισμού του ΕΚΧ όπως έλθητε άρωγοί ήθικώς μέν διά της έπεμβάσεως ήμών προς παύσιν της περαιτέρω απεργίας, μεταξύ ήμών και των κ. έμποροραπτών ύλικώς δέ διά της συνδρομής των συναδέλφων Συντεχνιών υπό τύπον δανείου προς συντήρησιν μερικών έξ ήμών οίτινες έμμένοντες εις την ιδεάν ύστερούνται και των άπολύτως αναγκαίων ύποσχόμενοι μετά την παύσιν της απεργίας ήμών εις την έπιστροφήν του ύφ' ήμών δανεισθέντος ποσού. Όντες βέθαιοι εκ των προτέρων διά τά εύγενή Ύμών αισθήματα δια-

τελούμεν

Μετά τιμής

Κατ' έντολήν της διαχειριστικής έπιτροπής της Απεργίας.
Ο Πρόεδρος
Έμμ. Μαυροδημητράκης

Ο Γραμματέας
Φ. Μανουσάκης.

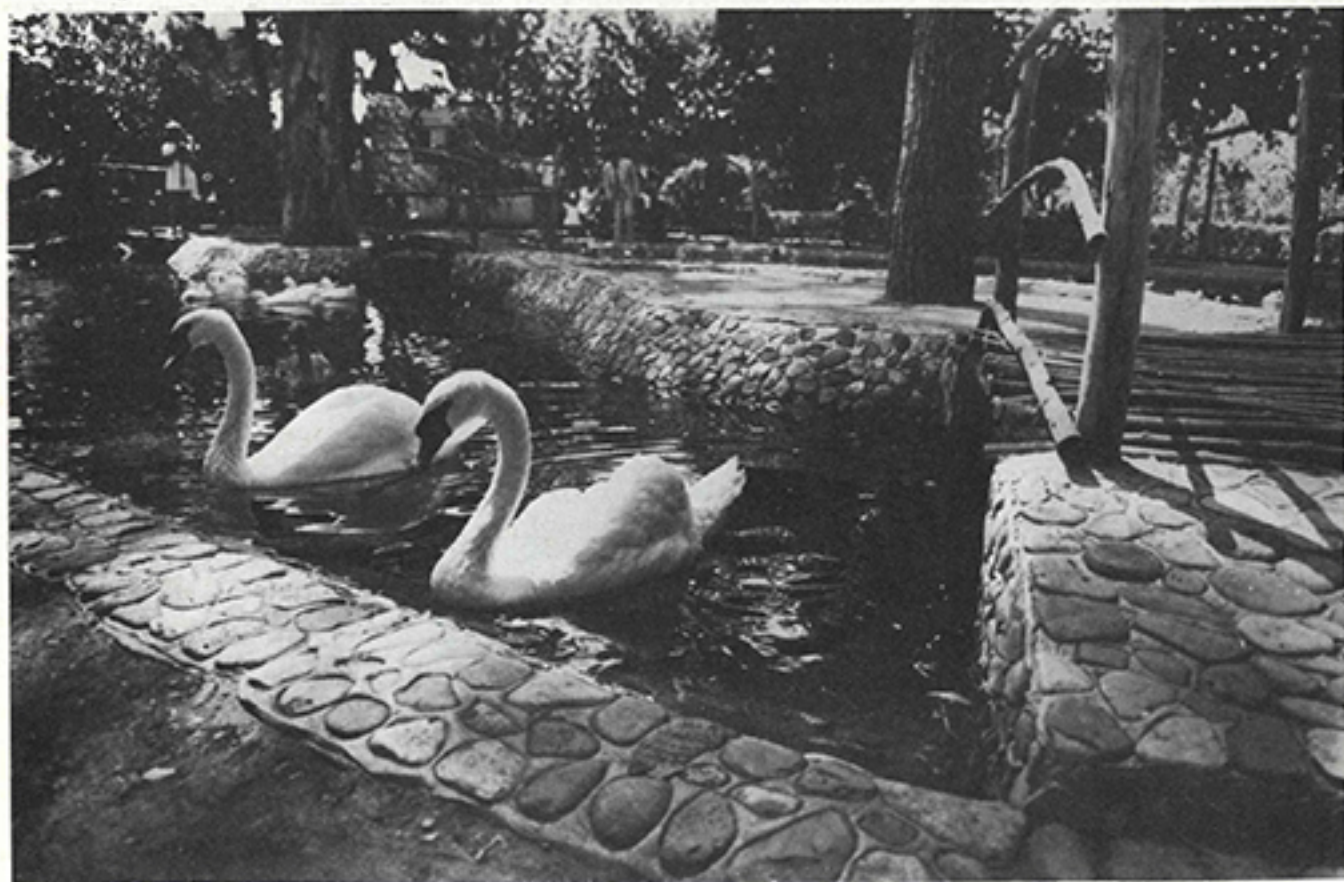
Στίς 7 Μάρτη 1914 μέ πρωτοβουλία του ΕΚΧ έγινε συνάντηση των απεργών μέ τους εργοδότες τους για να ληφθεί ή απεργία, αλλά δέν ξέρομε τά αποτελέσματά της.

Τό πιθανώτερο όμως είναι ότι συνεχίστηκε για πολλές μέρες, άφού μάλιστα στίς 14 Μάρτη κάποιος τραμπούκος, χτύπησε τόν Πρόεδρο των απεργών και προκάλεσε έντονη αντίδραση των εργατών.

Τό Σεπτέμβρη του 1914 φαίνεται ότι έγινε και ή απεργία των φουρνάρηδων, αλλά γι' αυτήν δέν έχομε περισσότερες πληροφορίες.

Από έδώ και μπρός τό εργατικό κίνημα των Χανίων μπαίνει στην εποχή της ανάπτυξης του. Σε μία μακρινή πορεία, γεμάτη άγώνες, οι Χανιώτες κατακτούν θήμα-θήμα τά δικαιώματά τους, δουλεύοντας για τόν έρχομό ενός καινούργιου κόσμου, δικαίου και εύτυχισμένου.

Από τό Δημοτικό κήπο Χανίων.

ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΜΑΣ ΛΙΜΑΝΙ

Έπτακοσίων είκοσι πέντε χρόνων ζωή, δση καί ή πόλη, έχει τό λιμάνι τών Χανιών πού καί σήμερα ακόμη διατηρεί τήν παλιά του γραφικότητα.

Κατασκευάσθηκε όπως τουλάχιστον υποστηρίζουν οι περισσότεροι ιστορικοί τό 1252, τότε πού οι Βενετοί έκτισαν τά Χανιά. Σέ ιστορικά σημειώματα, σχετικά μέ τά Χανιά καί τό λιμάνι του, αναφέρεται πώς οι Βενετοί έφτιασαν εύρύχωρο λιμάνι μέ ισχυρότατο κυματοθραύστη.

Στή μέση του κυματοθραύστη έκτισαν ένα φρούριο, μέσα στό όποιο ανήγειραν μικρή εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο. Καί στό Φρούριο αυτό οι Ένετοί έκτελούσαν τούς καταδίκους.

Στή δυτική άκρη του κυματοθραύστη οι Βενετοί έκτισαν ένα μικρό πολεμικό πύργο μέ φάρο. Για τό φάρο αυτό έχει γραφή ότι ανακατασκευάσθηκε τό 1651, ενώ ό κοσμογράφος Κορονέλι πού έχει σχεδιάσει χάρτη τών Χανιών καί του λιμανιού τους, υποστηρίζει ότι αυτό έγινε τό 1690.

Γιά τήν προστασία τών πλοίων πού κατέπλευσαν στό λιμάνι τών Χανιών οι Βενετοί έκτισαν στό νοτιοανατολικό άκρο του Ναύσταθμο πού τόν αποτελούσαν 23 κολοσιαίες θολωτές άψίδες - Νεώρια - (σημερινές Χιόνες). Η επιφάνεια τής στέγης τους έκαλύπτετο από μόλυβδο. Τό μόλυβδο τήν άφήρεσαν οι Τούρκοι όταν κατέλαβαν τά Χανιά. Τά - Νεώρια - άποπερατώθηκαν τό 1497. Μερικά από αυτά διατηρούνται καί σήμερα ακόμη καί χρησιμοποιούν σαν αποθήκες. Υπάρχει σκέψη τουριστικής αξιοποιήσεως των.

Τό λιμάνι διετήρησε τή μορφή του αυτή μέχρι τό 1838 όταν οι έκρηδσωποι τής Αιγυπτιακής κατοχής (1828-1840) έδαπάνησαν 1.146.000 γρόσια για τήν έπισκευή του καί 50.000 γρόσια για τήν έπισκευή τών -Νεωρίων-.

Κτίστηκε τότε πάνω στον Βενέτικο κυματοθραύστη, ό διατηρούμενος καί σήμερα ακόμη λιμενοβραχίονας, μήκους 337 μέτρων.

Στήν άκρη του λιμενοβραχίονα ανακατασκευάσθηκε από τόν Αιγύπτιο Άχμέτ Άλη ό γραφικός φάρος τών Χανιών, πού έσφαλμένα άποκαλείται -Ένετικός- καί πού σήμερα αντιμετωπίζει κίνδυνο νά καταρρεύσει.

Οι Τούρκοι έκτισαν στό λιμάνι καί ένα τζαμί, πού σήμερα έχει γίνει ένα μέ τό Τουριστικό Περίπτερο. Τό τζαμί αυτό κτίσθηκε σέ ανάμνηση του Κιουτσούκ (μικρού) Χασάν Πασσά, πού ανήκε στή χορεία τών Άρχηγών, πού έστειλε ή Τουρκική Αυτοκρατορία στήν Κρήτη, για τήν κατάληψή της.

Σχετικά μέ τό λιμάνι τών Χανιών στήν εποχή τής Τουρκοκρατίας, ό Γάλλος περιηγητής Βίκτωρ Ρολέν, πού περιηγήθηκε τήν Κρήτη γύρω στό 1850, γράφει στό βιβλίο του, πού εξέδωσε στό Παρίσι τό 1869: -'Ο λιμάν είναι κλειστός από τό μέρος του πελάγους. Δύναται νά χωρέσει περισσότερα τών 40 πλοίων τών 300 τόννων-.

Μέ τή μορφή αυτή, τήν τουρκική, τό λιμάνι τών Χανιών εξυπηρέτησε τήν πόλι καί τήν γύρω περιοχή μέχρι τήν Ιταλική επίθεση κατά τής Ελλάδος, όταν για λόγους ασφαλείας λιμάνι τών Χανιών έγινε ή Σούδα.

Έπειδή τό λιμάνι άφ' ενός ανάβαθο καί άφ' έτέρου δέν είχε λιμενοβραχίονα για τό πλεύρισμα τών πλοίων, αυτά άγκυροβολούσαν σέ άρκετή άπόσταση από τήν άποβάθρα. Καί ή μεταφορά τών επιβατών στήν ξηρά γινόταν μέ βάρκες καί τών έμπορευμάτων μέ μασούνες.

Τό λιμάνι τών Χανιών σέ κάρτ ποστάλ του 1916

Αυτή όμως η κατάσταση δεν εμποδίζει στο να υπάρχει μια μεγάλη ζωή στη γύρω περιοχή. Το Σαντριβάνι, πλατεία του Λιμανιού, εσφυζε από ζωή και το εμπορικό κέντρο της πόλεως βρισκόταν εκεί κοντά.

Πόθος παληός και μεγάλος των Χανιωτών ήτο η κατασκευή ενός συγχρονισμένου λιμανιού, πού να μπορέ να ικανοποιή πληρέστατα τις ανάγκες και της πόλεως και του Νομού ολοκλήρου.

Ο Έθνάρχης Έλευθέριος Βενιζέλος είχε αντιληφθή την ανάγκη της κατασκευής ενός συγχρονισμένου λιμανιού στα Χανιά. Και είχαν ενεργήσει για να συνταχθή από Γάλλο Λιμενολόγο μελέτη για την κατασκευή συγχρονισμένου λιμανιού στα Χανιά.

Εξ αιτίας όμως της δικτατορίας του Μεταξά και του πολέμου πού επακολούθησε, η μελέτη αυτή έμεινε απλώς μελέτη. Και τα Χανιά στερήθηκαν από ένα συγχρονισμένο λιμάνι.

Η «προσωρινή» λόγω πολέμου μεταφορά του λιμανιού στη Σούδα πού απέχει 7 χιλιόμετρα από τα Χανιά, έγινε μόνιμη με τη λήξη του πολέμου. Και τα Χανιά αν και παραθαλάσσια πόλη με μακρόχρονη «λιμενική ιστορία» στερούνται ατμοπλοϊκής συγκοινωνίας.

Η μεταφορά του λιμανιού εδμιούργησε πάρα πολλά ζητήματα στα Χανιά και στην περιοχή τους.

Και πρώτα απ' όλα οδήγησε στον πλήρη άφανισμό της περιοχής του λιμανιού. Εκεί πού άλλοτε έντονη εμπορική και κοινωνική ζωή, βασιλευσε, τώρα η έρημια και η εγκατάλειψη. Τα αλιευτικά σκάφη και τα μικρά μοτοροίπ πού εξακολουθούν να χρησιμοποιούν το λιμάνι των Χανιών δεν μπορούν όσον και αν προσπαθούν να του δώσουν αξιόλογη ζωή.

Τα καταστήματα και τα σπίτια όσα έμειναν όρθια από τούς Γερμανικούς βομβαρδισμούς άρχισαν να καταρρέουν εξ αιτίας της εγκαταλείψεως τους.

Άλλο σοβαρό πρόβλημα πού δημιουργήθηκε ήτο τό άπλωμα της πόλεως πρós τά άνατολικά. Η μεταφορά της επιβατικής κινήσεως στη Σούδα είχε σαν αποτέλεσμα να τραβήξη πρós τά εκεί και ή πόλη. Και σήμερα δύσκολο είναι να ξεχωρίση κανείς πού τελειώνουν τά όρια του Δήμου Χανίων και από από πού άρχίζουν τά όρια της Κοινότητας Σούδας. Και πρύν μερικά χρόνια μια μερίδα του τοπικού τύπου είχε υποστηρίξει την άποψη της έν-
ποιήσεως του Δήμου Χανίων και της Κοινότητας Σούδας. Η άποψη αυτή έπесе τελικά στο κενό.

Άλλά τελικά ή ζωή στο παλιό μας λιμάνι δεν έσβησε όλότελα. Η γραφικότητά του ή γαλήνη πού δίνει τα βράδια τό έκαναν πόλο έλξεως Χανιωτών, νοσταλγών της παληάς εκείνης ώρας έποχής και των ξένων έπισκεπ-
τών. Και τά βραδυνά καλοκαίρια, ή τίς χειμωνιάτικες ήλιόλουστες μέρες εκατοντάδες άτομα κατακλύζουν από τή
μιά άκρη στην άλλη την περιοχή του. Και απολαμβάνουν τή γραφική τήν ήρεμη μοναξιά του.

Σκέψεις πολλές γίνονται για την τουριστική αξιοποίηση της περιοχής. Και ακόμα για την ανάδειξη και προστα-
σία της παληάς πόλεως των Χανιών και μαζί και της περιοχής του λιμανιού της.

Δέν ξέρω τί θά γίνη τελικά πάνω στο θέμα αυτό. Θά πρέπει όμως να επιδειχθή ιδιαίτερο ενδιαφέρο για τό
κομμάτι αυτό. Για να εξακολουθήση να ζήση και να δίνη μια ιδιαίτερη γραφική νότα στη Χανιώτικη ζωή πρέπει να
διαφυλάξουμε με κάθε τρόπο, με κάθε θυσία τή γραφικότητά του. Αν αφήσουμε να εισβάλουν σ' αυτό τό ται-
μέντο και ή λεγόμενη σύγχρονη αρχιτεκτονική, τότε ασφαλέστατα θά τό οδηγήσουμε στον πλήρη μαρασμό. Να τό
άναστηλώσουμε ναι, αλλά όπως ήταν πρύν τό πλήξουν οι γερμανικές βόμβες. Μόνον έτσι θά τό διατηρήσωμε σαν
πόλο έλξεως και Χανιωτών και ξένων έπισκεπτών. Και δέν πρέπει να ξεχνάμε και ίσως μόνο τό κομμάτι αυτό μας
θυμίζει τά παληά, τά ανεπανάληπτα, τά χλιοτραγουδισμένα Χανιά. Γιατί άλλες περιοχές μπήκαν, δυστυχώς, στο
κανάλι της «έξελιξεως», και έχασαν την παληά τους μορφή.

Ο Φάρος σέ κάρτ ποστάλ του 1906

ΕΚΤΑΚΤΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, τῇ 30 Ἰουλίου, 1868.

ΝΕΩΤΑΤΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ἐξ αὐθεντικῆς πηγῆς

Ἡ ἀκόλουθος πρότασις ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ K. Loughridge εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 20ης ἰουλίου τ. ἔ. καὶ ἐγένετο παμψηφεί παραδεκτή.

« Ἀποφασίζει: ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀτενίζει μετὰ βελόης ἐνδιαφέροντος εἰς τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἡρωικοὺς ἀγῶνας τῶν Κρητῶν, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ συμπάσχει εἰς τὰ δεινὰ των καὶ εὐχεται θερμῶς ὑπὲρ τοῦ ταχέος θριάμβου των. »

Ἡ κατάσταση τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην θεωρεῖται λίαν κρίσιμος, καὶ ὁ πόλεμος πιθανὸς ἐντὸς δύο μηνῶν διὰ τοῦτο ἡ Πύλη καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς κατατολὴν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἵνα ἔχῃ τὰς χεῖρας ἐλευθέραις διὰ νὰ προλάβῃ τὰς ἀλλαγὰς τῆς Τουρκίας ταραχάς. Ἡ κατάσταση τῶν πραγμάτων εἰς τὰ Ῥωμουνικὰ καὶ Σερβικὰ σύνορα καὶ εἰς τὸν Λίβανον ἐμποιεῖ μεγάλας ἀνησυχίας εἰς τὴν Πύλην καὶ ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ στέλλῃ μεγάλας ἐπικουρίας εἰς τοὺς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη στρατοὺς της.

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΝ ΒΑΦΕ ΜΑΧΗΣ.

Ἐν Ἀσκήφω τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1866.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 27 Ὀβρίου 1866.

Ἀπευθίντες εἰς Λουτρὴν τῆς ἐπαρχίας Σρακίων κατευθύνθημεν εἰς Ἀποκώρωνα, ὅπως ἀνοχαιτίσωμεν τὸν ἐχθρὸν θέλοντα νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν. Ἐστρατοπεδωσάμεν εἰς χωρίον Βαφέ, ὅπου διακείμεν ἐπὶ πέντε ὅλας ἡμέρας ἀναμένοντες τὴν συγκέντρωσιν ἀνδρῶν, προκλιθεῖσαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Κ. Ι. Ζ., ἀναγορευθέντος ὑπὸ τῆς Γενικῆς τῶν Κρητῶν Συνλεύσεως, ἀρχηγὸς τῶν πέντε ἐπαρχιῶν. Αἱ ἡμέραι παρέρχοντο, καὶ εἰς μέτρη οὐδ' ἀρχηγὸς προσεκολλητοὺς διακίρρους ὀπλαρχηγούς (καπιτάνους) κατεπιγόντως, διότι ὁ ἐχθρὸς ἤτον ἐσκαυμένος εἰς Στύλον, καὶ εἶχομεν ἀνάγκην τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν ὅπως καταλάβωμεν ἐπικαίρους τινὰς θέσεις καὶ ἰδίως τὸ ὄχυρόν χωρίον τοῦ Βάρου, καὶ ἀποκρούσωμεν οὕτως τὸν ἐχθρὸν προσπαθόντα νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀποκωρίων.

Δυστυχῶς ὅμως ἐνεκεν τοῦ αἰφνυδίου ἐπελθόντος θέρμους καὶ πρῶτον χειμῶνος οἱ ἄνδρες, σπεύδοντες εἰς βοήθειαν τῶν εἰς τὰ ὄρη καταφυγούτων οἰκογενειῶν τῶν καὶ ἀπολυομένων ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ φύου καὶ τῆς πείνης, δὲν συνήρχοντο, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὸ χωρίον Βάρου, ὅπερ ἡμεῖς ἐνεκα ἐλλείψεως ἀνδρῶν δὲν καταλάβαμεν.

Τὴν 10 τοῦ ἰσταμένου αἱ πρωτοπορεῖαι τοῦ ἐχθροῦ κατέλαβον τὸ χωρίον Καρόβη. Ἡμεῖς οἱ ἐν Βαφέ ἐσπεύσαμεν, καὶ μετὰ τινος ἀκροβολισμοῦ ἠναγκάσαμεν αὐτοὺς νὰ ἐπανακρίψωσιν εἰς Βάρου.

Τὴν 12 ὅμως περὶ τὴν 8 ὥραν τῆς πρωῆς εἶδομεν τὸν τουρκικὸν στρατὸν κινούμενον, καὶ ἐνοήσαμεν αὐτὸν ἐπερχόμενον ἐναντίον ἡμῶν.

Ὅλοι οἱ ἄνδρες ἡμῶν συνεποσθόντο εἰς 300 διηρέθημεν εἰς τρία τμήματα καὶ τὸ μὲν 1) κατέλαβε τὸ χωρίον Ἀλίκωμον, τὸ

δὲ 2) θέσεις τινὰς μεταξὺ Βαφέ καὶ Πρωτόρου, τὸ δὲ 3) ἔμεινεν εἰς Βαφέ.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, συμποσούμενος εἰς 10.000 ἀνδρῶν, διηρέθη εἰς δύο τμήματα καὶ τὸ μὲν 1) εἰς 3.500 ἀνδρ. κατευθύνθη εἰς θέσιν Βούσαις, τὸ δὲ εἰς 7.500 ἀνδρῶν συμποσούμενον ἀνεκρούτο εἰς Καρόβη. Ὅτε τὸ πρῶτον τμήμα ἐφθασεν εἰς Βούσαις, ἀνήγγειλε τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν του διὰ τῶν πρωτοβολισμῶν. Τοῦτο φαίνεται ἦτο αὐθίμα, διότι ἐν τῷ ἅμα τρίτῳ τμήματι εἰς 5.000 συμποσούμενον κατέβη ἀκροβολιστικῶς εἰς τὸ ὄρος καὶ ἀνεπέσθη μετὰ τοῦ ἄλλου τμήματος εἰς Καρόβη. Τὴν 9 1/2 ἐκπυρποκρότησις τηλεβόλου ἀνήγγειλε τὴν ἐνάρξιν τῆς μάχης. Αἱς ὁ εἰς 7.500 ἀνδρῶν συμποσούμενος στρατὸς ἐπὶ μέρους καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀποκρούσθεις ὑπεχώρησε. Τότε τὸ ἔπειρον τμήμα τὸ εἰς 5.000 ἀνδρῶν, ἀπὸ ἐτοποθέτησε τηλεβόλου ἐπὶ τοῦ λόφου ὅπερ ἤρκετο οὕτω πυροβολεῖν, ὀλίγον βελτίσιν δεξιὰ, ἐφόρμησε μετὰ τῶν ἄλλων 7.500. Μετὰ πεισματώδη μάχην, βλέποντες ὅτι ἤθελαμεν κυκλωθῇ ὑπὸ τοῦ πλήθους ἠναγκάσθημεν νὰ ἐγκαταλειψώμεν τὰς θέσεις ἡμῶν καὶ νὰ ὑποχωρήσωμεν ὀλίγον ἀτάκτως, εἰς αὐθίς, ἔκκα τῆς ἐλλείψεως δευτέρου γραμμῆς, ἥτις νὰ προστατεύῃ τὴν ὑποχώρησιν, ἀλλ' ἦσαν ἄνδρες εἰσινες νὰ σχηματίσωσι τὴν δευτέραν γραμμὴν; Πυντακόςτι εἶμεθα, καὶ τινικίτην κατέχοντες γραμμὴν ἤγωνίσθημεν ἐπὶ 6 ὥρας κατὰ στρατὸν συμποσούμενος εἰς 15.000 ἀνδρῶν.

Τὸ δὲ περίεργον εἶναι ὅτι σερικὴν τηλεβόλου κατευθύνθησαν κατὰ τοῦ οἰκίσματος ἔλκε διέμεινεν ὁ ἀρχηγὸς Ι. Ζ. ὅτε δὲ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐν τῇ μέσῃ ὁδῷ ἵππυσιν πληθὺς σφαιρῶν κατευθύνθη πρὸς αὐτόν, ὁπὲρ δεικνύει ἐναργῶς ὅτι ὑπῆρχε πρόδοσις.

Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀσκυφον τῆς ἐπαρχίας Σρακίων, ὅπου ὁ Κ. ἀρχηγὸς προσεκολλητοὺς ὀπλαρχηγούς νὰ συνέλθωσι μετὰ τῶν ὁπλιτῶν τῶν, ἵνα ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρὸν, θέλόντα νὰ εἰσέλῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

Τά Χανιά δέν είναι μόνο οί παλιές γειτονιές, ούτε οί λίγοι άνθρωποι πού είχαν ή έχουν κάποιο ελάττωμα ή κάποια ιδιορρυθμία κι αποτελούν τούς λεγόμενους «τύπους» τής πόλης, τής κάθε πόλης, αφού κάθε πόλη έχει τίς παλιές γειτονιές τής καί τούς «τύπους» τής. Τά Χανιά δέν υστερήσαν σέ πνευματικές καί καλλιτεχνικές επιδόσεις, ούτε υστερούν

σήμερα κι έχουν παρουσιάσει πολλούς αξιόλογους ανθρώπους πού διακρίθηκαν σ' όλους τούς τομείς τής τέχνης καί τής επιστήμης. Κι από τήν άποψη αυτή άδίκησαν τήν πόλη τά δυό βιβλία πού τυπώθηκαν στή μεταπολεμική περίοδο καί πού παρουσιάζουν τά Χανιά νά κυριαρχούνται από εύθυμη έπιπολαιότητα κι άξιολύπητους «τύπους» πού διναν ένα θλιβερά φαιδρό τόνο στή ζωή.

ΑΓΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ

Τά Χανιά είχαν κι έχουν πνευματική και καλλιτεχνική ζωή. Είχαν κι έχουν αξιόλογους ανθρώπους της επιστήμης, της λογοτεχνίας και της τέχνης. Στο σημείωμα όμως αυτό θα παρουσιάσω πολύ σύντομα μόνο τα πνευματικά και γενικότερα πολιτιστικά ιδρύματα κι οργανώσεις που υπάρχουν και δρουν στην πόλη μας.

1) **Ιστορικό Αρχείο Κρήτης.** Ίδρύθηκε το 1920 ως αρχαιολογική υπηρεσία της Γενικής Διοικήσεως Κρήτης και το 1928 αναγνωρίστηκε από το Κράτος ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Από το 1943 αναγνωρίστηκε ως δημόσια υπηρεσία, που σήμερα υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού. Στεγάζεται σε διώροφο νεοκλασσικού ρυθμού κτήριο, με μεγάλους πρόσθετους ημιυπόγειους χώρους, στην οδό Ιωάννου Σφακιανάκη. Έχει πλούσια συλλογή ιστορικών και φιλολογικών βιβλίων και βιβλίων που αναφέρονται στην Κρήτη. Αξιόλογη και μοναδική είναι η συλλογή κρητικών εφημερίδων που καλύπτουν μία περίοδο τουλάχιστο εκατό χρόνων κι η συλλογή σπάνιων φυλλαδίων και μονόφυλλων που τυπώθηκαν στην Κρήτη ή αφορούν την Κρήτη. Το Ιστορικό Αρχείο έχει πολύτιμα αρχεία, κυρίως της Τουρκοκρατίας, της Διεθνούς Κατοχής, της Κρητικής Πολιτείας του Ρωσικού Προξενείου και του Έλληνικού Προξενείου στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, των κρητικών επαναστάσεων και της Γερμανικής Κατοχής. Στο Ιστορικό Αρχείο υπάρχει επίσης μεγάλη συλλογή ιστορικών αντικειμένων (σημαίων, σφραγίδων, όπλων, φωτογραφιών, νομισμάτων κλπ.) κι αίθουσα κρητικού λαογραφικού μουσείου. Σε ιδιαίτερη τέλος αίθουσα φυλάσσονται αναμνηστικά του Έλευθερίου Βενιζέλου.

2) **Αρχαιολογικό Μουσείο.** Στεγάζεται στο μεγάλο ένεντιο ναό του Αγίου Φραγκίσκου. Έχει σπουδαία συλλογή γλυπτών (προτομών, αγαλμάτων κλπ), πήλινων αντικειμένων, σαρκοφάγων, ψηφιδωτών δαπέδων, γυάλινων και χάλκινων αντικειμένων, χρυσών κοσμημάτων κλπ. Το Μουσείο συνεχώς πλουτίζεται από ανασκαφικές έρευνες στο νομό Χανίων, έτσι που ο χώρος του δεν επαρκεί για την έκθεση όλων των εύρημάτων.

3) **Δημοτική Βιβλιοθήκη και Πινακοθήκη.** Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων ιδρύθηκε το 1953 κι άρχισε να λειτουργεί από τις 14-3-1954. Στην αρχή ήταν μία άσημαντη συλλογή βιβλίων που στεγάστηκε σε 2-3 δημοτικά μαγαζιά της οδού Ύψηλάντων. Σήμερα η Δημοτική Βιβλιοθήκη στεγάζεται στο δημοτικό μέγαρο (στο νότιο μέρος του Δημαρχείου), σε μία έκταση 800 περίπου τετρ. μέτρων κι είναι μία από τις πλουσιότερες κι αξιολογότερες επαρχιακές βιβλιοθήκες της χώρας. Έχει περίπου 75000 τόμους βιβλίων, περιοδικών κι εφημερίδων, μεγάλο αριθμό παλιών και σπάνιων βιβλίων, διαφόρων εντύπων, φωτογραφιών και χειρογράφων. Στη Δημοτική Βιβλιοθήκη, εκτός από τις πολλές κι αξιόλογες προσφορές βιβλίων, έχουν παραχωρηθεί και συγκροτημένες βιβλιοθήκες, ανάμεσα στις οποίες, ξεχωριστή θέση έχει η βιβλιοθήκη του Έλευθερίου Βενιζέλου από 10.000 περίπου τόμους βιβλίων.

Αξιόλογη επίσης είναι η συλλογή έργων τέχνης που αποτελεί τη Δημοτική Πινακοθήκη, ως παράρτημα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Έχει μεγάλο αριθμό έργων, κυρίως ζωγραφικής, Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών.

4) **Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος».** Ο Σύλλογος είναι σήμερα το αρχαιότερο σωματείο στην Κρήτη. Ίδρύθηκε το 1899, λίγους μήνες μετά την ίδρυση της Κρητικής Πολιτείας. Από τότε δεν έπαψε να υπάρχει και να δρα στην πόλη και εύρύτερα στο νομό Χανίων. Έχει ιδιόκτητο επιβλητικό μέγαρο στην οδό Χάληδων. Το μέγαρο έχει μεγάλη αίθουσα διαλέξεων με σκηνή για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις κι ειδική αίθουσα εκθέσεων έργων τέχνης, ιστορικών και λαογραφικών αντικειμένων κλπ.

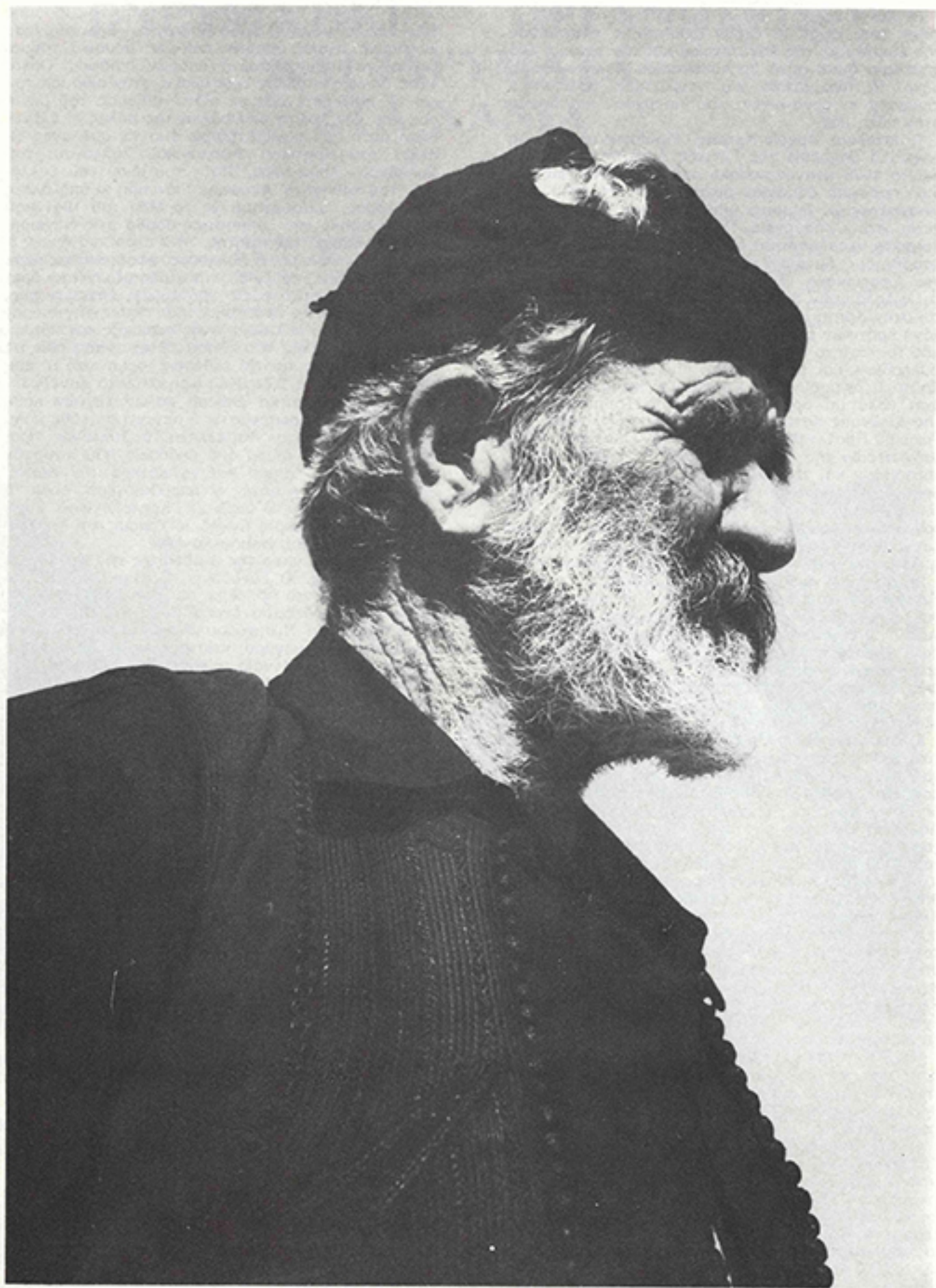
Ο Σύλλογος, από την πρώτη στιγμή της ιδρύσεώς του έδειξε μεγάλη δραστηριότητα. Ελειτούργησε νυκτερινή σχολή απόρων παιδιών, μουσικό τμήμα, έκδρομικό τμήμα, ξενώνα απόρων παιδιών. Οργάνωσε ομιλίες κι άλλες εκδηλώσεις στην αίθουσα του και το 1936 έστέγασε σε ειδική αίθουσα του μεγάρου του την πρώτη βιβλιοθήκη της πόλης. Η βιβλιοθήκη αυτή που συγκροτήθηκε από τις συλλογές βιβλίων του Κρητικού Φιλολογικού Συλλόγου, του Συλλόγου «Απόστολος Τίτος», του ίδιου του Συλλόγου, του καθηγητή Αντωνίου Γιάνναρη κι από άλλες προσφορές, λειτούργησε ως το Μάη του 1941 που καταστράφηκε από εμπρηστική βόμβα στις επιχειρήσεις της Μάχης της Κρήτης.

Μετά τον πόλεμο, ο Σύλλογος, αφού αναμόρφωσε το κτήριο του, συνέχισε την πολιτιστική του δραστηριότητα στους τομείς της λαϊκής επιμόρφωσης, της καλλιτεχνικής ανάπτυξης του τόπου, της διάσωσης του λαϊκού πολιτισμού της περιοχής και της ευρύτερης προβολής του τόπου. Έτσι, εκτός από τις ποικίλες ομιλίες και τις εκθέσεις, οργάνωσε μ' επιτυχία το 1966 το Β' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο, καθιέρωσε παγκρήτια έκθεση καλών τεχνών κάθε δυο χρόνια και πρωτοστατεί ή μετέχει σε κάθε πολιτιστική προσπάθεια. Παράλληλα, ο Σύλλογος πραγματοποιεί μία σειρά από εκδόσεις που αφορούν την πόλη των Χανίων και γενικότερα την Κρήτη. Από τις εκδόσεις αυτές οι σπουδαιότερες είναι τα «Πεπραγμένα του Β' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου», σε τέσσερις ογκώδεις τόμους και 70 λεύκωμα «Εικόνες του Νομού Χανίων».

5) **Σύνδεσμος υπέρ της Διάδοσεως των Καλών Τεχνών εν Κρήτη.** Ο Σύνδεσμος ιδρύθηκε το 1923 κι ανακήρυξε επίτιμο πρόεδρό του τον Έλευθεριο Βενιζέλο. Ο Σύνδεσμος έχει ιδιόκτητο διώροφο μέγαρο στην οδό Νικηφόρου Φωκά, με αίθουσα για συναυλίες. Το μέγαρο κτίστηκε πριν 50 περίπου χρόνια με τη γενναία οικονομική ενίσχυση του Έλευθερίου Βενιζέλου. Ο Σύνδεσμος λειτουργεί στο κτήριο του το «Κρητικό Ώδειο Χανίων» που'ναι παράρτημα του Έλληνικού Ώδειου Αθηνών. Επίσης σχολή ρυθμικής και περιοδικά σχολή ζωγραφικής.

6) **Ιστορική και Αρχαιολογική Εταιρεία Δυτικής Κρήτης.** Ίδρύθηκε το 1969 με σκοπό να βοηθήσει την έρευνα (κυρίως αρχαιολογική) της παραμελημένης δυτικής Κρήτης (Νομοί Χανίων και Ρεθύμνου) και να προωθήσει τις ιστορικές, λαογραφικές κλπ. έρευνες στην περιοχή αυτή. Τα πρώτα χρόνια από την ίδρυση της παρουσίασε αξιοσημείωτη δραστηριότητα που μπορεί και στο μέλλον να συνεχιστεί αν κατορθώσει ή Εταιρεία να απαλλαχθεί από τις διάφορες προσωπικές επιδιώξεις και μεγαλομανίες που την απορροφούν τώρα και ν' άφοσιωθεί έτσι απερίσπαστη στο έργο της.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΜΑΝΟΛΙΚΑΚΗΣ

Αναπαραγωγή Έγχρωμων,
 Διαφανειών
 Έκτύπωση
 Βιβλιοδεσία
 Μ. ΤΟΥΜΠΗΣ Μυλλέρου 22
 τηλ. 522.43.81.
 ΑΘΗΝΑΙ

Φωτογραφίες
 Έγχρωμες διαφάνειες
 Β. ΔΡΟΣΟΣ
 Λασιθίου 12 - Ήρακλειο - Κρήτης
 τηλ. 22.18.30

ΤΟ ΝΕΟ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΟ ΜΕΓΑΡΟ
ΤΟΥ ΦΟΙΝΙΚΟΣ

www

"Ο ΦΟΙΝΙΞ"
ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΥΡΟΥΣ

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

"Ο ΦΟΙΝΙΞ"
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ
ΣΤΑΔΙΟΥ ΚΑΙ ΟΜΗΡΟΥ 2 - ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ 32 951 (20 ΓΡΑΜΜΑΙ)

ἂν δὲν σᾶς πείθουν...

...γιά σᾶς πού τὰ νοῦμερα δὲν εἶναι ἴσως πειστικά
κατασκευάσαμε ἓνα μηχανισμό
πού ἀπλουστεύει τίς συναλλαγές...

θυμηθῆτε ἢ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

πρωτοπορεῖ στήν οἰκονομία ἀπό τὸ 1841

Η νέα Corolla τὰ ἔχει ὅλα...

**...καὶ ὁμορφο ἐξωτερικὸ
καὶ πλήρες, πολυτελὲς ἐσωτερικὸ.**

Ὅσο γιὰ τὰ μηχανικὰ μέρη;
Ἐἰ αὐτὰ σὰς εἶναι γνωστὰ. Κί' ἂν δὲν τὰ ξέρετε
ρωτήστε αὐτοὺς ποὺ ἔχουν Κορόλα...
Ἐμεῖς, ἀπλῶς, θ' ἀναφέρουμε ὅτι ἡ νέα Κορόλα
εἶναι **φαρδύτερη** (γιὰ περισσότερη ἀνέση
καὶ καλύτερη εὐστάθεια) πῶς **αεροδυναμικὴ**
(λιγώτερη κατανάλωση μὲ περισσότερη ταχύτητα)
καὶ **ὁμορφη** (ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ).
Toyota COROLLA sedan, 4 θυρῶν
Toyota COROLLA coupé 2 θυρῶν HARDTOP
γιὰ ἐνθουσιώδεις ὁδηγούς.

**TOYOTA
COROLLA**
με περισσότερη φροντίδα...

ΚΙ

ΚΑΣΙΔΟΠΟΙΟΣ ΑΕΒΕ

A.N.E.K. ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ Α.Ε.

ΕΔΡΑ: ΧΑΝΙΑ

ΣΤΗΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

F/B RETHYMNON

Ε)Γ - Ο)Γ ΚΑΝΤΙΑ - ΡΕΘΥΜΝΟΝ

ΤΑΧΥΤΗΣ - ΑΝΕΞΙΣ - ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΑΠΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ Καθημερινώς 7 μ.μ.

ΑΠΟ ΠΕΙΡΑΙΑ Καθημερινώς 7 μ.μ.

F/B CANDIA

ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΧΑΝΙΩΝ : ΠΛΑΤΕΙΑ 10Φ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΤΗΛ. 22812 - 23636 - 25656
ΠΡΑΚΤΟΡ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ : 25^η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 33 ΤΗΛ. 223067 - 222481 - 222482
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ : ΑΚΤΗ ΒΟΣΤΕΙΔΩΝΟΣ 32
ΤΗΛ. 4110430, 4125666, 4125977, 4175863, 4179807

F/B KYDON

Ε)Γ - Ο)Γ ΚΥΔΟΝ

Α' ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΤΟΠΛΟΙΑΣ 1972

ΑΠΟ ΣΟΥΔΑ : Κυριακή 6 μ.μ. Δευτέρα 9 μ.μ.
Τετάρτη και Παρασκευή 7 μ.μ.

ΑΠΟ ΠΕΙΡΑΙΑ : Δευτέρα 9 π.μ. Τρίτη, Πέμπτη, Σάββατον 7 μ.μ.

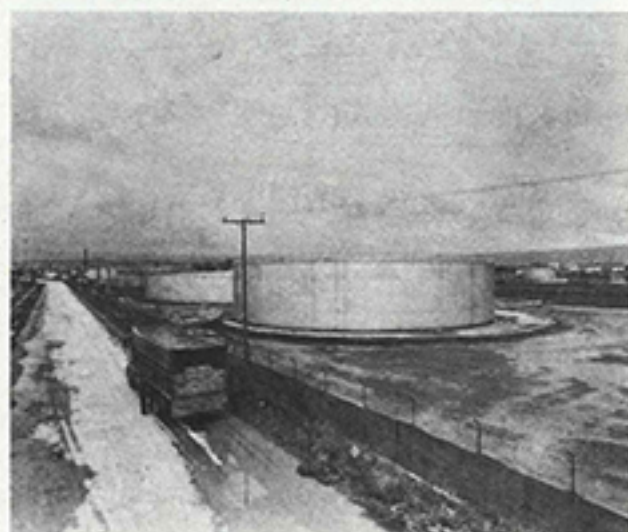
57

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ «Γ.Ι. ΜΑΜΙΔΑΚΗΣ»

ΠΛΟΙΑ

Ένας στόλος από πετρελαιοφόρα πραγματοποιεί μεταφορές στο εσωτερικό και χρονοναυλούται σε μεγάλους διεθνείς οίκους, αποκομίζοντας σημαντικό ναυτιλιακό συνάλλαγμα.

ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ

Έγκαταστάσεις (δεξαμενές) πετρελαιοειδών στη Θεσσαλονίκη, Έλεουσίνα, Αμφιλοχία, Βόλο, Μυτιλήνη, Πύλο, Άγιο Νικόλαο και Ηράκλειο Κρήτης.

ΠΛΑΣΤΙΚΑ

Σε ιδιόκτητο εργοστάσιο παράγεται ή σε σειρά πλαστικών δοχείων για την τυποποίηση των όρυκτελαίων "GEM OIL" του συγκροτήματος "Γ. Ι. ΜΑΜΙΔΑΚΗΣ".

Ρ Ι Ο Τ Η Τ Ω Ν Τ Ο Υ Σ Υ Γ Κ Ρ Ο Τ Η Μ Α Τ Ο Σ Ι Ι Δ Α Κ Η Σ »

ΜΙΝΟΣ ΒΕΑΧ

ΜΙΝΟΣ ΒΕΑΧ: "Ένα πολυτελέστατο συγκρότημα «μπάγκαλους» λειτουργεί στον Άγ. Νικόλαο Κρήτης και έχει αποσπάσει τις καλύτερες κριτικές από διεθνείς προσωπικότητες και τον διεθνή τύπο. Σύντομα θα λειτουργήσει και στο Ήράκλειο Κρήτης μία νέα ξενοδοχειακή μονάδα δυναμικότητας 500 κλινών περίπου.

ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ

ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ: Το άνετο και οικονομικό LADA 1200, το βελτιωμένο LADA 1200 SPECIAL, το εύρύχωρο LADA 1200 STATION WAGON, η πολυτελής μπερλίνα LADA 1500S και το μικρό, οικονομικό ZAZ 968A, βρίσκονται σε μία από τις πρώτες θέσεις στις προτιμήσεις των αγοραστών.

Γνωρίστε τό Πόλο. Τό καινούργιο Φολκσβάγκεν με τὰ εκπληκτικά προτερήματα. Μὲ 3,50 μέτρα μήκος καὶ αθροῖς φόρμα, χωράει ἄνετα μιά πενταμελὴ οἰκογένεια!

Γνωρίστε τὴν οἰκονομία τοῦ Πόλο. Χρειάζεται μόνο 5,2 λίτρα (μισή-μισή) βενζίνη σὲ 100 κλμ. με σταθερή ταχύτητα 80 κλμ. τὴν ὥρα.*

Γνωρίστε τὸ πῶρτ μπαγκάζ τοῦ Πόλο. Χωράει σχεδόν 1 κ. μέτρο.

Γνωρίστε τὸ ὁμορφο καὶ πλούσιο ταμπλό τοῦ Πόλο. Ὅργανα ὁδηγίσεως σωστὰ τοποθετημένα. Πανοραμικὴ θέα γύρω-γύρω.

Γνωρίστε τὴν τεχνολογία καὶ τὴν παράδοση τῆς Φολκσβάγκεν.

Γνωρίστε τὴν εὐελξία τοῦ Πόλο καὶ στοὺς πῶ στενοὺς δρόμους.

Γνωρίστε τὸ μοτέρ τοῦ Πόλο. 900 κ. ἐκ. Αποδίδει 40 ἀτίθασα ἄλογα.

Γνωρίστε τὸ εὐκόλο παρκάρισμα τοῦ Πόλο. Χωράει παντοῦ. Θαυμάστε καὶ τὴν ὁμορφιά του. Τόσο γλυκό!

Γνωρίστε τό Πόλο.

Φορολογησιμότητα: 6
Κόστος βενζίνης σὲ 100 κλμ.: 88 λεπτά*
Αλλαγὴ λαδιῶν: κάθε 7.500 κλμ.
SERVICE: μὴ φορὰ τὸ χρόνο!
Εγγύηση 12 μηνῶν, ἀνεξαρτήτως χιλομέτρων.
POLO: γλυκό κι ἀτίθασο!

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΧΑΝΙΩΝ
**ΕΥΛΑΜΠΙΑ
ΚΟΥΤΣΟΥΠΑΚΗ**

Αποκορώνου 72 & Μ. Μπότσαρη
Τηλ.: 0821/25-288, 27-781

*Αντιπρόσωποι Χανίων
VOLKSWAGEN Audi
Ε. Ι. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΑΚΗ
Αποκορώνου 72 - ΧΑΝΙΑ
τηλ. 25288 - 20654

τὴν Ὀλυμπιακὴ φιλοξενία τὴν ξέρουν ὅλοι

Τὴν προσφέρουμε σὲ ὅλες τὶς πτήσεις μας
στὴν Εὐρώπη, στὴν Ἀμερική,
στὴν Ἀφρική, στὴν Ἀσία, στὴν Αὐστραλία
καὶ στὴ Μέση Ἀνατολή.

Γιατὶ εἴμαστε ἡ σύγχρονη Ἑταιρία μὲ
τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ παράδοση.

Καὶ προσφέρουμε ὅλα γιὰ ἓνα ἄνετο ταξίδι.
Τὸν τελειότερο στόλο τῶν Μπόιγκ.

Ἐμπειρο πλῆρωμα. Ἀπολαυστικὰ φαγητά.
Στερεοφωνικὴ μουσικὴ* ἀπὸ 8 κανάλια καὶ
κινηματογράφος* μὲ ἀτομικὰ ἀκουστικά, στὶς
ὑπερατλαντικὲς πτήσεις. Πρόσχαλα
καὶ εὐγενικὰ χαμόγελα.

Ἡ Ὀλυμπιακὴ φιλοξενία στὰ πέρατα τοῦ κόσμου.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ
ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

* Κανονισμοὶ τῆς IATA.
Επιδόματα 250 Δολλάρια Ἀμερικής
γὰ τὴ χρήση τῶν ἀτομικῶν ἀκουστικῶν.

ΟΜΙΛΟΣ Ν. Ι. ΒΑΡΔΙΝΟΓΙΑΝΝΗ

ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε.

Τα μεγαλύτερα εις την 'Ελλάδα δυναμικότητος 7.000.000 τόννων

Τά Διυλιστήρια τής Μότορ Οίλ ('Ελλάς) άνευ συμβατικών προνομίων καί διευκολύνσεων είναι τά μεγαλύτερα τής 'Ελλάδος μέ ικανότητα διύλισης 7.000.000 τόννων έτησίως.

Ή άποθηκευτική ικανότης των είναι 2.000.000 κυβικά μέτρα καί άπασχολούν 700 ύπαλλήλους καί τεχνικούς.

Οί ιδιόκτητες λιμενικές εγκαταστάσεις του Διυλιστηρίου ΜΟΤΟΡ ΟΪΛ (ΕΛΛΑΣ) είναι οί μόνες στην 'Ελλάδα εις τίς όποιες είναι δυνατή ή πλευρίσις καί έξυπηρέτησις πλοίων μέχρι 300.000 τόννων.

Τά Διυλιστήρια τής ΜΟΤΟΡ ΟΪΛ (ΕΛΛΑΣ) πλήρως αυτόματοποιημένα καί έκ τών πλέον συγχρόνων τής Εύρώπης δύνανται νά καλύψουν δύο φορές τήν κατανάλωσιν τής 'Ελλάδος εις λιπαντέλαια.

Τά όρυκτέλαια ΕΜΟ τής ΜΟΤΟΡ ΟΪΛ (ΕΛΛΑΣ) είναι άρίστης ποιότητος, είναι έγκεκριμένα Διεθνώς, είναι κατάλληλα γιά χρήσι σέ θενζινομηχανές, πετρελαιομηχανές, γεωργικά καί έργολαβικά μηχανήματα κλπ., καί διατίθενται σέ μικρές καί μεγάλες συσκευασίες.

Τά Όρυκτέλαια ΕΜΟ είναι τά Όρυκτέλαια γιά τά όποια είναι ύπερήφανη όλη ή 'Ελλάς καί κυρίως ή Κρήτη.

Γιά κάθε σχετική πληροφορία άποταθήτε:

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ: ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΣΕΡΒΙΑΣ 2 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Θ. 914

ΤΕΛΕΞ.: 215741 ΜΟΤΟ GR - ΤΗΛΕΓΡΑΦ.: «MOTOROIL»

ΑΘΗΝΑΙ - Τ.Τ. 125 ΤΗΛΕΦ.: 3246.311 - 15

καί εις τά καταστήματά μας εις:

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ: Όδός 62 Μαρτύρων 181

Τηλ.: 287.719 - 282.319

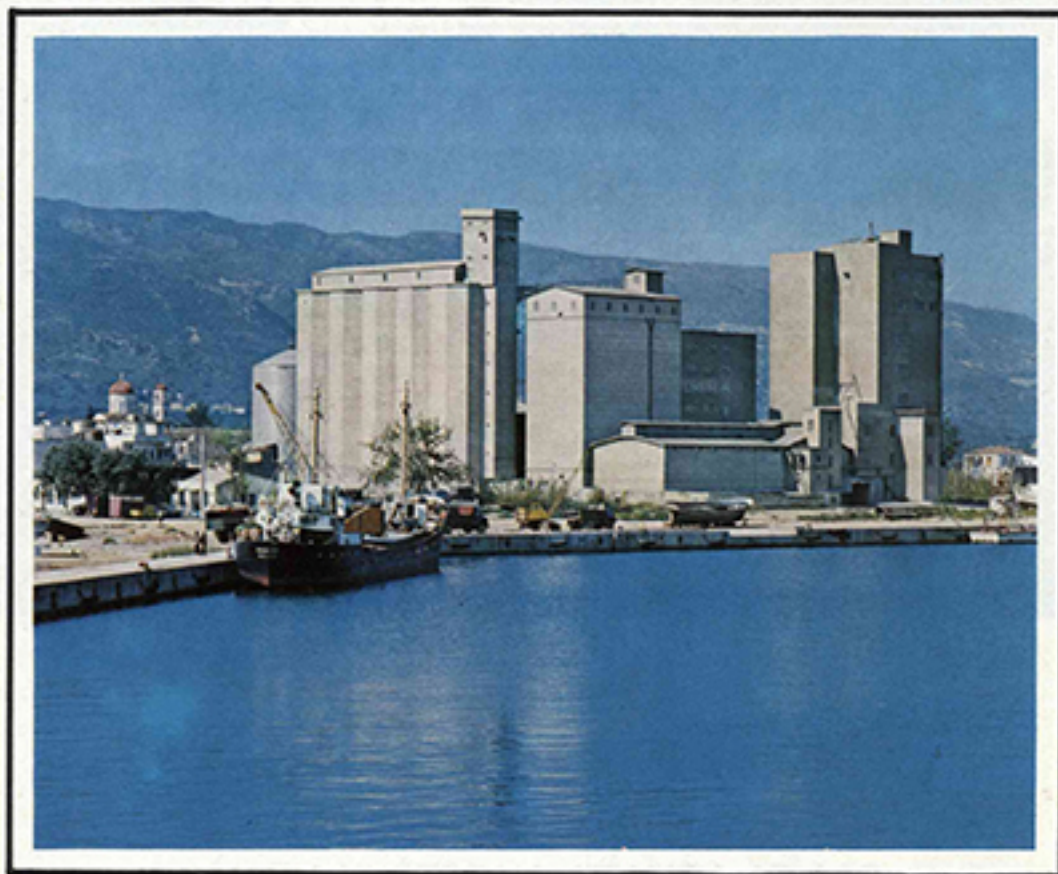
ΡΕΘΥΜΝΟΝ: Όδός Π. Κουντουριώτη - Βάρδα Καλλέργη

ΧΑΝΙΑ: Όδός Βολουδάκηδων καί Άποκορώνου

Τηλ.: 52.445 - 53.782

ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΙ ΚΡΗΤΗΣ Α.Ε.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΣΟΥΔΑΣ

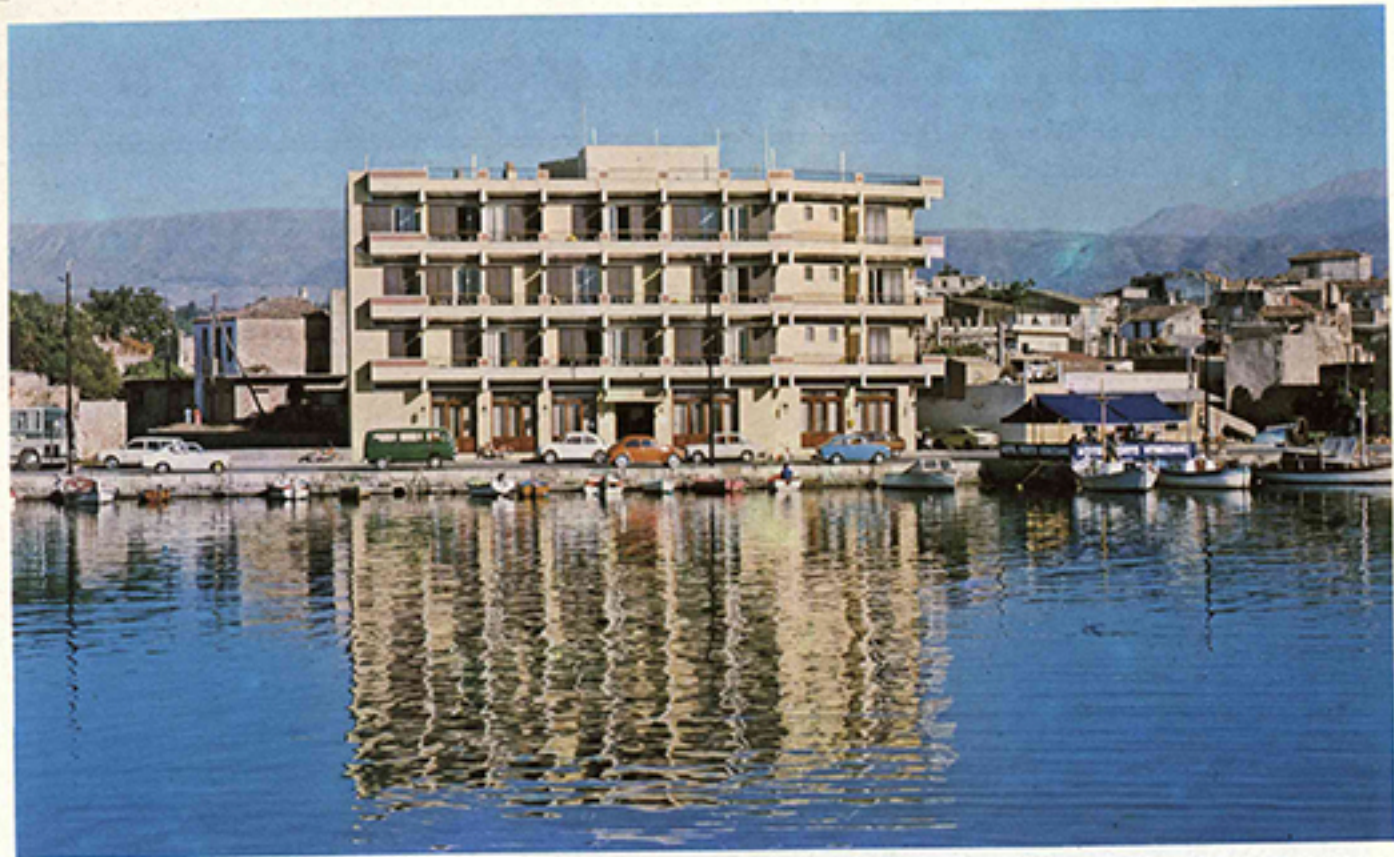

ΑΛΕΥΡΑ

ΖΩΟΤΡΟΦΕΣ

ΧΑΝΙΑ ΤΗΛ. 22275
ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΤΗΛ. 282819

HOTEL PORTO VENEZIANO

ΠΟΛΥΤΕΛΟΥΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΟΛΑ ΤΑ ΔΩΜΑΤΙΑ ΔΙΑΘΕΤΟΥΝ ΜΠΑΝΙΟ
ΤΗ ΝΤΟΥΖ, ΤΗΛΕΦΩΝΟ, ΜΟΥΣΙΚΗ,
ΑΙΡ ΚΟΝΤΙΣΙΟΝ ΚΑΙ ΒΕΡΑΝΤΑ
ΜΕ ΘΕΑ ΜΑΓΕΥΤΙΚΟ
ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΟ ΛΙΜΑΝΙ
ΤΗΛ. 29311 - 12 - 13

